

Цветко Стојкановић

СТО ГОДИНА
ЦРКВЕ У ЦРВИЦИ
И
РАЗВОЈ ДУХОВНОГ ЖИВОТА У ОСАТУ

2009

Цвейко Стојкановић
СТО ГОДИНА ЦРКВЕ У ЦРВИЦИ
И РАЗВОЈ ДУХОВНОГ ЖИВОТА У ОСАТУ

Издавач:
Stefan Со Арсенијевић
Бајина Башта

За издавача:
Славиша Арсенијевић

Уредник и коректор:
Обрад Додић

Дизајн и припрема:
БЗГД „Нато” Бајина Башта

Штампа:
STEFAN Со Арсенијевић
Бајина Башта

Тираж:
500 примерака

ISBN 978-86-88031-01-1

С А Д Р Ж А Ј

УВОД	7
ЦРВИЦА У ОСАТУ	9
ПОЛОЖАЈ И ГРАНИЦЕ СЕЛА	9
ЦРВИЦА У ПРОШЛОСТИ	15
СРЕДЊИ ВЕК	23
ТУРСКО ДОБА	27
ПРВИ И ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК	32
ВРЕМЕ АУСТРОУГАРСКЕ ВЛАДАВИНЕ	52
ОСЛОБОДИЛАЧКИ РАТОВИ	53
ОСАЋАНСКИ НЕИМАРИ	65
ТРАДИЦИЈА НЕИМАРСТВА КОД ОСАЋАНСКИХ СРБА	68
ПОРОДИЧНЕ ЗАДРУГЕ У ЦРВИЦИ	83
НОШЊА ЦРВИЧАНА И ОСАЋАНСКИХ СРБА	87
ЈЕЗИК ОСАЋАНСКИХ НЕИМАРА	91
БАЊАЧКИ - ДУНЂЕРСКИ - МАЈСТОРСКИ ЈЕЗИК	93
ДУХОВНИ ЖИВОТ У ЦРВИЦИ	99
О РЕЛИГИЈИ ПРАСТАНОВНИКА ОСАТА И ЦРВИЦЕ	101
СИЛВАН И ЊЕГОВА КУЛТНА ЗАЈЕДНИЦА	102
РИМСКИ КУЛТОВИ	104
ГРЧКИ КУЛТОВИ	114
ОРИЈЕНТАЛНИ КУЛТОВИ	115

ПОЈАВА ХРИШЋАНСТВА НА ПОДРУЧЈУ ОСАТА	118
РАЗВОЈ ДУХОВНОГ ЖИВОТА У ОСАТУ И ЦРВИЦИ	123
ЦРКВА У ЦРВИЦИ И ДУХОВНИ ЖИВОТ ЦРВИЧАНА	127
МОБИЛИЈАР И ЦРКВЕНА ЗНАМЕЊА	150
ЦРКВЕНИ ОДБОРИ И ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ	159
ПРИЧЕ ИЗ ЦРКВЕНЕ ПОРТЕ	175
ОСКОРУША	175
МИЛЕВА БАЈЦЕР	176
СМРТ СЛАВКА ТАДИЋА	177
ВЕЧНИ САН ВОЈНА ЋЕТКОВИЋА	180
ЗЛА СУДБИНА МИЛИНКА ЈУГОВИЋА	182
МИТРОВДАН - СЛАВА ЦРКВЕ У ЦРВИЦИ	185
СВЕШТЕНОСЛУЖИТЕЉИ У ТРАЈНОМ СЕЋАЊУ	190
ЗВОНАРИ ЦРВИЧКЕ ЦРКВЕ	204
ШКОЛА У ЦРВИЦИ	208
УЧИТЕЉИ У ЦРВИЦИ	214
ЦРВИЦА ДАНАС	215
РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА	219
РЕГИСТАР ИМЕНА	228
ЛИТЕРАТУРА	239
БЕЛЕШКА О АУТОРУ	249

*Шіаміано с блаіословом
Їеіової Преосвещіенсїва
Еїискойа зворничко-їузуланскої
Госїодина ВАСИЛИЈА*

УВОД

У историји људске цивилизације остаће забележено да су постојале и тако моћне државе и царевине као што су Римско, Византијско и Османлијско Царство. Сва три ова велика царства била су вековима присутна на Балкану, па и у Подрињу. Ово прво, Римско царство, простирало се од Британије на западу па до Индије на истоку, и од Балтичког мора на северу до Сахарске пустиње на југу.

Само тада и никада више, није било већег насеља у долини Дрине на простору Склана и Бајине Баште, које се простирало са обе стране реке. И само тада, и никада више, од када је „света и века”, то насеље имало је име *Municipium Malvesiatium*, и бројало је преко четрдесет хиљада становника, што је и за данашње време импозантна бројка.

Једино је кроз историју дугу преко двије хиљаде година насеље са именом Црвица, и на левој и на десној обали Дрине, сачувало своје јединствено име. У временима када је Дрина постајала граница између моћних царевина и држава, ови крајеви, са обе стране реке, постајали би далека периферија и безначајан простор. Кроз дугу историју, после пада Западног Римског царства, то је бивало врло често.

У овој књизи биће речи о континуитету живота на овим просторима и његовом трајању од праисторије до данашњих дана.

Аутор

ЦРВИЦА У ОСАТУ

*На њадини њланине Јавора,¹⁾
а Сушица иде њочиње њора,
у највећем завијуџику Дрине,
кад њоїледа ор'о са висине:
њпросџиру се њоља и равница
и у њима њознаџа Црвица...*

ПОЛОЖАЈ И ГРАНИЦЕ СЕЛА

Област Осат простире се од Тегарске реке уз Дрину све до Жепе.²⁾ Граничи се са северозапада планинама Чауш, Нешмотер и Прибићевац, са југозапада Сушицом и Јавором, са југа Жепом а са истока Дрином.

Још је 1860. године сарадник Вука Караџића, Василије Стефановић, који је као учитељ службовао у Бајиној Башти од 1855. до 1861. године, записао да област Осат чине следећа села: Абдулићи, Бешировићи, Блажијевићи, Бољевићи, Божићи, Бујаковићи, Црвица, Мала Даљегошта, Велика Даљегошта, Добрак, Гладовићи, Јагодња, Јакетићи, Јошева, Карина, Калиманићи, Костоломци, Крњићи, Лијешће, Љесковик, Млечва, Мошићи, Ногачевићи, Осмаче, Осатица,

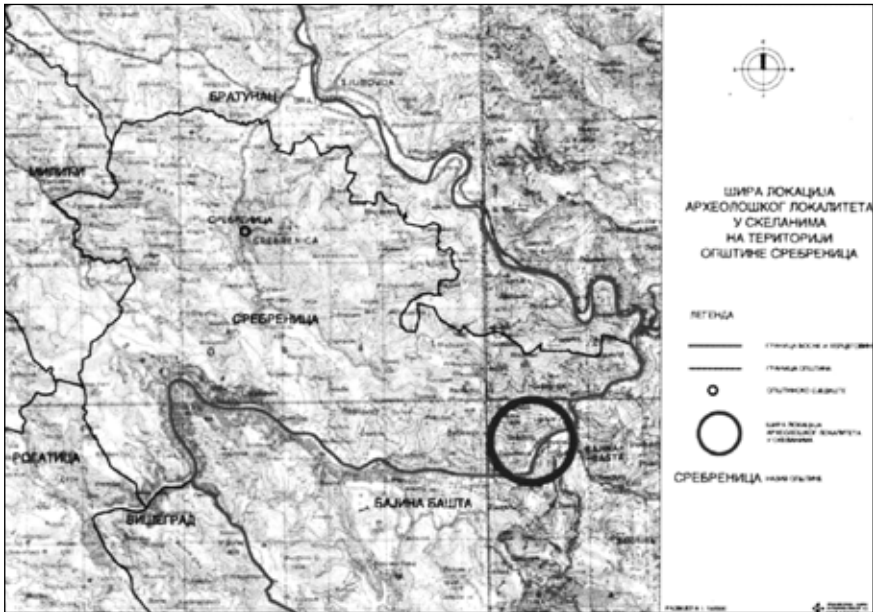
1 Ове стихове је аутору монографије казивао Радован Јовановић, познати ковач из Црвице и народни песник, 1972. године.

2 Границе области Осат први је одредио Лука Грђић - Бјелокосић 1908. године. Први писани помен Осата налазимо у једном уговору између угарског краља Жигмунда и српског деспота Стефана Лазаревића, 1426. године, под називом „Ozach”.

Пећи, Петрича, Постоље, Познановићи, Прибидол Српски, Прибидол Турски, Прохићи, Радошевићи, Радовчићи, Рађе-
новићи, Ратковићи, Станатовићи, Сулице, Тегаре, Токољак,
Топлица, Уршићи, Вранешевићи, Вуцаре, Жабоквица Срп-
ска, Жабоквица Турска, Запоље, Жлијебац, укупно 48 села.

Карта Осаја

Положај Склана у Осају

Све до средњег века немамо писаних трагова о овом подручју. Осат се у средњем веку први пут помиње 1426. године у једном уговору између угарског краља Жигмунда и српског деспота Стефана Лазаревића, под именом „Ozach”.

Постоји више тумачења о настанку имена ове области - Осат. По једнима ова област носи назив од давнина, а по другима само име „Осат” изведено је од имена села Сасе, недалеко од Вишеграда. Према забележеном усменом казивању име је фонетски сажето од две речи које су употребљавали становници Сребренице, када би говорили о житељима источно од села Саса. Они су читав тај крај називали „Од Саса”, што је временом сажето у Осат.³⁾

Прије ће бити да име ове древне области потиче још од времена насељавања првих словенских народа на ово подручје, када су затекли остатке материјалне културе Римљана. Верује се да име области потиче од латинског назива за вино - „оцат”, јер су на овом подручју Римљани подизали значај-

3 М. Драшкић, Н. Павковић: *Ношња у Осају* (Зборник Музеја Источне Босне, Тузла 1987)

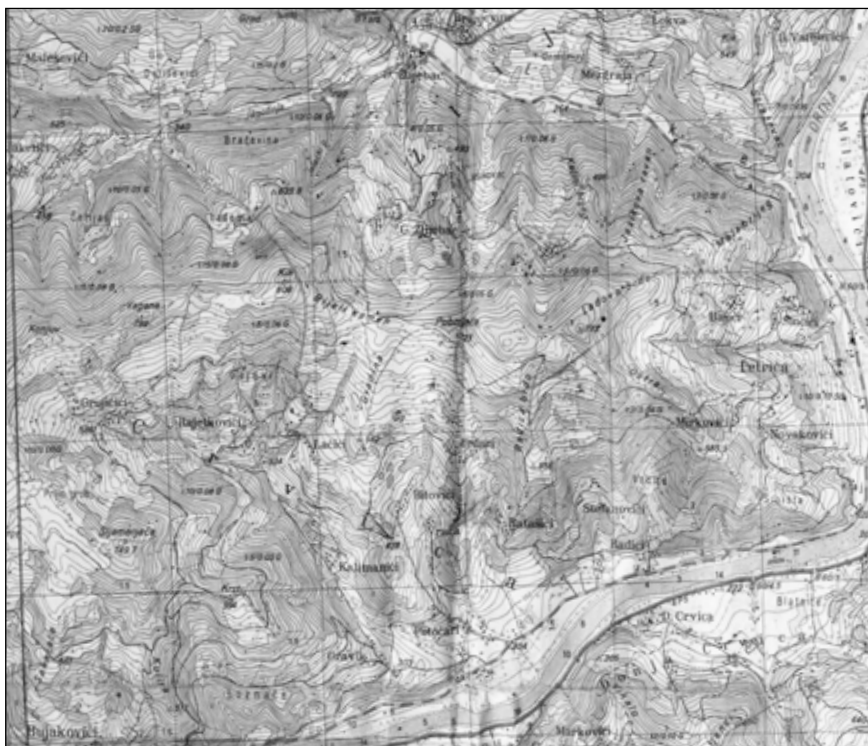
на виногорја. Поједини топоними и данас носе назив „Виништа” (у Црвици, Топлици и Божићима) и „Виноград”.⁴⁾

Многи наши и страни језички стручњаци су покушавали да објасне настанак назива Осат. О томе сведоче бројне расправе од којих је најсвежија Др Видана Николића, професора Учитељског факултета из Ужица „Дистрибуција базе Осат у ономастици и лексици” (Пале, 2001 - 2002). Николић у свом раду говори о „деривацији базе Осат и са етнолингвистичког становишта разматра дистрибуцију у ономастици и лексици на српском језичком подручју”. Он сматра да је „према фитониму Осат настало топографско име Осат - предео у југоисточној Босни. (У ширем смислу база је језички облик од којег је потекао један или више других облика).

Црвица је највеће осаћанско село и налази се у средишту Осата. Црвица излази на Дрину која је раздваја од истоименог села у Србији, у дужини од око седам километара. Интересантно је да јужна граница оба ова села, Црвице у Осату и Црвице у Србији, почиње од исте тачке на Дрини. Та линија, која прелази преко Дебеле Међе и Крижевца, у Србији Црвицу раздваја од Вишесаве, а у Осату јужна граница Црвице од Дрине иде југозападно Дубоким потоком и излази на Кулину, раздвајајући је од Бујаковића. Кулина на надморској висини од 594 метра налази се окомито изнад Дрине на падини планине Бјелоглав.

Граница даље иде преко Пријиног гроба и излази на Исаковића брдо, на коту 874 метра надморске висине, раз-

4 Многи наши и страни језички стручњаци су покушавали да објасне настанак назива Осат. О томе сведоче бројне расправе од којих је најсвежија Др Видана Николића, професора Учитељског факултета из Ужица *Дистрибуција базе Осат у ономастици и лексици* (Пале, 2001 - 2002). Николић у свом раду говори о „деривацији базе Осат и са етнолингвистичког становишта разматра дистрибуцију у ономастици и лексици на српском језичком подручју”. Он сматра да је „према фитониму Осат настало топографско име Осат - предео у југоисточној Босни. (У ширем смислу база је језички облик од којег је потекао један или више других облика).

Топографска карта Црвице и околине

Дрина - Криви вир

Предео у Осатџу

двајајући Црвицу од Даљегоште. Затим се граница протеже на запад преко висова Коњув и Ваган и излази на Кик, на коту 808 метара и Бијели Камен где се граничи са северне стране са Жлијепцем. Северна граница Црвице према Жлијепцу иде преко Побрњаче на 729 метара надморске висине и спушта се у Жлебачке луке те низ Жљебачку реку излази на северу на Дрину. Ту је на десној страни Дрине и северна граница Црвице, до Својдруга у Србији.

Црвица у Осату се простире на близу 110 квадратних километара и сачињавају је следећи засеоци: Гручићи, Рајетковићи, Лаћићи, Брђани, Враца, Калиманићи, Гравик, Поточари, Битовићи, Баташићи, Рађићи, Стевановићи, и Петрича, укупно 13 заселака. Према попису из 1946. године Црвица је имала 1260 становника. Имала је цркву, школу и Земљорадничку задругу.

ЦРВИЦА У ПРОШЛОСТИ

Трагови људског живота на подручју Средњег Подриња, па и највећег осаћанског села Црвице, сежу у далеку прошлост. Према нашем познатом историчару, др Владимиру Ћоровићу, који у свом најзначајнијем делу „Хисторија Босне” наводи доказе о најстаријим народима који су настањивали ово подручје, око средње Дрине, дакле на подручју Осата, је било илирско племе Партини. У ужичкој околини нађена су два споменика подигнута Јупитру и Партину.⁵⁾

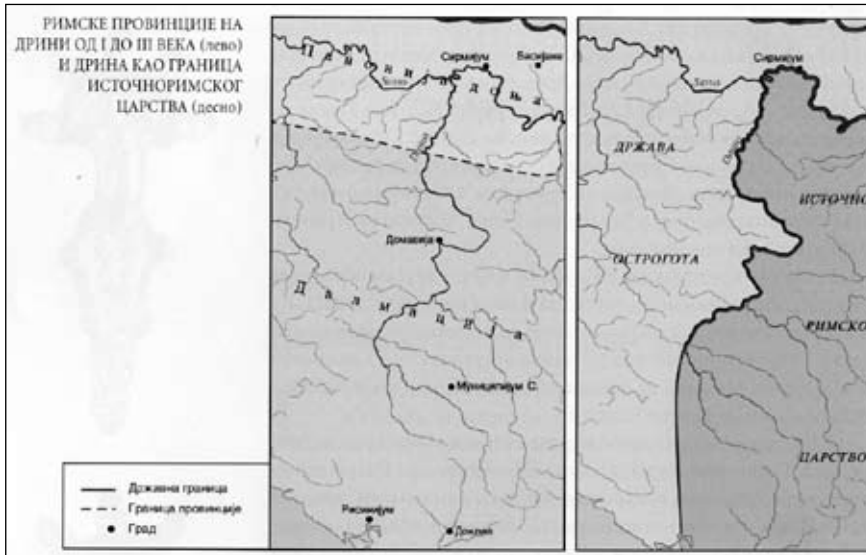
Професор Бориша Радовановић, који је истраживао историју Осата, каже у својој монографији „Радовановићи из Двизовића у Осату” да су „најстарији становници Осата илирско племе Озујеја”. Из тог периода пронађена је једна правоугаона плоча у Скеланима на којој је забележена реч „катеа”, за коју научници мисле да је келтска, јер су Келти око 400. године пре наше ере потиснули Илире са овог подручја.

Из богатог археолошког материјала сазнаје се да су на нашем подручју, у Босни, вршена разна померања становништва. Како је ова земља својим великим пространством и природним богатством доста рано привукла пажњу на себе код активнијих народа, они су на разне начине покушавали да допру до ње и да ту почну трговину. Тако су грчки трговци већ у седмом и шестом веку пре Христа подизале колоније на погодним местима албанског приморја као Дирахином (Драч) и друге. Њихов новац био је у промету на нашем подручју све до доласка Римљана.

Грчки елементи материјалне културе доста дубоко су зашли у Босну. О томе сведочи један грчки гробни натпис из Биљаче, села у близини Сребренице, као и грчки жиг на глиненој посуди, нађен у Градини код Сребренице.⁶⁾

5 Др В. Ћоровић: *Хисторија Босне*, стр. 53 (1940).

6 Др В. Ћоровић: *Хисторија Босне*, стр. 55 (1940).

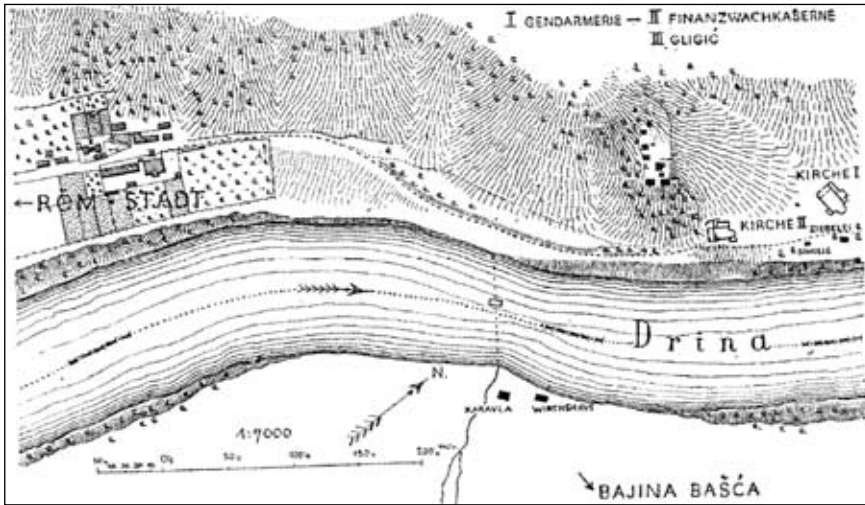

Римско доба

О језику илирских племена врло мало се зна пошто су једини остаци очувани у неколико личних имена и у топографским називима неких места. Јиричек је упозорио на чињеницу, врло карактеристичну, да су имена мушких и женских лица иста. То су народна имена која су се задржала и до данашњих дана. У Осату и Црвици то су имена: Панто, Зора, Пујо, и друга, а у топономастици то су месни називи као на Гласинцу, у некрополи илирској: Батово, Бато, Бато-тићи, а у Црвици један заселак и данас носи назив Баташићи. Затим река Јадар, притока Дрињаче, Дрињача, Дрина...

На основу скулптура и рељефа нађених на старим надгробним споменицима, Карло Пач и Д. Сергејевски су покушали да реконструишу одело старих илирских жена. Према њима, оне су изгледа носиле тунике са дугачким, али уским рукавима, и биле су опасане. Има примера да се поврх дуге тунике носи и горње краће одело, кожух или нешто слично, као и данас у неким крајевима Босне.

Удате жене носиле су на глави „не вео, него „округу“, како каже Сергејевски, затим белу четвртасту мараму која покрива теме и пада на леђа. Та се марама јасно разазнаје на

Римско насеље у Скланима

старим споменицима, а очувала се и данас код сеоског становништва Осата. Девојке нису покривале главу. Од накита имале су „обоце” у облику колутава и „фибуле” са привесцима. На главама су носиле округле капице или високе капе од крутог материјала.⁷⁾ Ова капа има највише сличности са капом „рогом” које су носиле осаћанске девојке све до Другог светског рата. Од старе илирске ношње задржали су се и опанци.

Археолошка истраживања на подручју средњег тока реке Дрине, како на њеној десној страни у Србији, тако и у српској области Осат, а посебно у његовом највећем и најнасељенијем селу Црвици, потврђују да је оно било насељено у праисторијско доба. Ископавања која су вршена са једне и друге стране Дрине потврдила су постојања насља илирских племена и њихове материјалне културе. О томе сведоче бронзани бодежи нађени у ископинама у Црвици.⁸⁾ Услед

7 Гласник Земаљској музеја број XLVII, 1935. год.

8 М. Косорић је 1988. године на високом платоу „Превлаци”, на којој је данашња црква, открио праисторијску некрополу са тумулима шест хумки смештених уз цркву. Хумке су знатно оштећене, а у неким су ископани гробови (димензије: пречник око 14 - 20 метара, висина 0,40 - 1,6 метара). Све ово је датирано у бронзано или гвоздено доба.

Археолошки радови у Скланима

Мозаик из римској доба, пронађен у Скланима

Са изложбе археолошких експоната из Склана у Бајиној Башњи

експанзије Келта у IV веку пре нове ере, илирска племена су покорена или протерана од стране ових освајача.

Римско насеље у Црвици припадало је територији дистрикта Аргентарија, а ближе територији Муниципија на месту данашњих Склана, које је имало статус самосталне општине у оквиру дистрикта. Ово велико античко насеље за сада непознатог имена на месту данашњих Склана према неким проценама бројало је око 40 хиљада становника. Било је значајан привредни и стратегијски центар у Подрињу. Материјални остаци римске културе у Скланима нађени су истраживањима крајем XIX века на површини већој од једног хектара. Око 1891. године, на месту где је био градски форум, нађено је неколико постоља царских статуа и статуа градских достојанственика. У самом месту Скланима, на површини на којој се данас налази задружни дом, нађен је горњи део фрескама украшен велике стамбене зграде, подни мозаик и два царска натписа. Један заветни камен са натписом у осам редака посвећен је Каракали.⁹⁾ Сви ови налази су датирани у другу деценију трећег века наше ере. Од остатка материјалне културе римског доба небригом су уништени бројни споменици користећи у већини случајева као грађевински материјал при изради војних и жандармеријских касарни у периоду владавине Турака и Аустроугара.

Најобимнија истраживања на подручју Склана и Црвице вршио је чувени босански рударски стручњак Радински који је, трагајући за старим жилама сребра, најзаслужнији за откриће Домавије - Сребренице, а затим и Склана и мноштва статака материјалне културе римског царства у Црвици. Што се тиче остатака материјалне културе из римског периода који су пронађени у Црвици, а налазе се у Земаљском музеју у Сарајеву, погрешно су означени као налазишта са

9 *Гласник Земаљског музеја I*. Коначно је утврђено да у Висибаби код Пожеге није постојао Municipium (M) Mal(vesiatium) јер нема градских бедема нити Форума. Прихвата се аргументација Бојановског да се Municipium Malvesiatium налазио у Скланима и да је коначно решена мистерија античког имена Склана.

локалитета Склани. На срећу неколико правих бисера сачувани су и уграђени у црвичку цркву при изградњи 1910. године. Један је узидан на левој страни главног улаза, а други на јужној страни са добро очуваним натписом у шест реда. Овај „ципус” пронашао је Карло Пач 1907. године. На прочељу је приказ три римске особе (војника) и два коњаника, по један на свакој бочној страни, један уништен.

Последњи пронађени жртвеници богу Јупитеру одвучени су у Тузлу 1958. године,¹⁰ а откривени су на локалитету „Рашће”, узидани у једну шталу црвичког домаћина Таназија Симића. Овај локалитет налази се на 400 метара удаљен од Дрине у центру Црвице, поред данас добро уочљиве трасе римског пута.

О континуитету живота на просторима Црвице преносе се легенде с колена на колено до данашњих дана. По једној се каже да је насеље у Црвици било толико густо насељено да је „мачак са крова на кров могао да стигне од Боцмана до Петриче”, а по другој Римљани су напустили ове крајеве због изненадне, више година дуге зиме, када се једна од таквих завршавала падањем „црног снега”, напустили су неповратно Црвицу и ове просторе. Поред познатог локалитета Рашће остаци античке цивилизације у Црвици нађени су и на локалитету Радловац и Бијели камен. Нажалост, ова прва два су већим делом затрпани наносима јаке ерозије ношене Битовића и Рађића потоком. На локалитету Рашће у центру Црвице Карло Пач је 1907. године открио римску вилу и некрополу и средњовековно гробље. На њиви неког Марка Симића, уз остатке зидова и делова архитектонског украса, нађена су и три надгробна споменика са ликом Атиса и фигуралним сценама и натписом. На овом локалитету пронађени су и остаци скелета, највероватније се ради о гробљу које се налазило уз вилу. На локалитету Радловац и данас се могу изорати римске опеке са жигом. Трасе римског пута који је на север ишао долином Дрине ка седишту дистрикта Аргентарија, код Петриче напушта

10 Д. Бојановски: *Чланци и трађа*, књига VII, Тузла 1967. год.

Дрину и пење се на Жљебац, да би је поново пратио све до Бјеловца. Код Црвице је био заштићен кастелима на Стражевцу и Побрњачи идући на север, а на југ на Кулини, 700 метара високом брду које се окомито спушта до самог корита Дрине. Благе падине које се спуштају према Дрини дуж целе Црвице изложене су истоку и југоистоку те тако већим делом осунчане биле су погодне за узгајање винове лозе. То потврђује и назив очуван до данашњих дана локалитета, као „Виништа” и „Виногради”.

Да је земљиште црвичко и данас задржало све своје карактеристике за узгој добрих винограда показао је и један од најугледнијих црвичких домаћина Алекса Јевремовић, који је на делу свог имања у близини црвичке цркве подигао 1954. године, уз помоћ крушевачких виноградара, изванредан виноград на једном хектару површине. Вероватно су се одавде Римљани из Црвице снабдевали вином, и они у Домавији - Аргентарији, и они у седишту велике самоуправне општине непознатог имена у Скланима, која је бројала око 40 хиљада становника.

Будући музеј у Скланима

Као што остаци материјалне културе потврђују Римљани су за време своје дуге владавине ову област добро истражили и развили. Све од Дрине на истоку па до подножја Романије на северозападу, а од Жепе на југу па до Дрињаче на северу, налазе се велика и богата рудишта која се и данас експлоатишу. Римљани су на овом подручју развили и унапредили поред Сребренице и Склане, непосредно поред Црвице, у јако рударско седиште. Археолошка истраживања потврђују да се у Скланима налазила и велика топионица олова и сребра, а у Сребреници и ковница метала. Многе подграде рударских јама очуване су и данас и углавном су вршене најквалитетнијим облицама оморике.

СРЕДЊИ ВЕК

У раном средњем веку цела област Осат налазила се у саставу босанске државе и била је са својим рударским потенцијалом значајна. То је уједно била и засигурно најнасељенија област у целој Босни. Током трајања босанске феудалне државе ова област је била од прворазредног значаја за сваког од њених владара. Значајно је напоменути да је ова област већ у X веку постала уточиште прогнаника и присталица једног новог учења које се супростављало раном хришћанству. Ово учење о спасењу које је увео македонско-бугарски јеретик поп Богумил, по коме је и названо богумилство, ачија се догма своди на то да постоје два виша бића, један добри и један зли бог, брзо се ширило средином десетог века из Македоније, далеко преко граница Византијског царства, чак по Немачкој, Италији и Француској. То су познате секте Патарена, Махинејаца, Катарена и Паулукијана.¹¹ Ово учење нашло је и међу Србима велики број присталица. Већ у XII веку први оснивач династије Немањића почео је тако жестоко прогонство присталица овог јеретичког учења, да су морали избећи у Херцеговину.

11 Б. Петрановић: *Бојумили* (Задар 1867), Др Ф. Рачки: *Бојумили* (1870), Ј. Шидак: *Проблеми босанске цркве* (1937).

Оданде је ново учење продрло у Босну гдеје, под заштитом племства, ухватило маха.

Богумили су населили западне крајеве Србије од Љига до Дрине и област Осат у источној Босни, све до Романије.

Да је било богумила међу становницима средњовековне Црвице, непобитно потврђују до дана данашњег сачувани примерци стећака на више локалитета. Богумилски стећак клесан је обично из једног комада дуг два метра висок један и по и широк један метар. Ови црвички, по саставу и боји камена, засигурно су у великим громадама клесани на лицу места у мајдану Бујаковића гај, на удаљености око два и по километра од Црвице. Од римских узора разликују се по томе што су клесани из једног комада и што покојници нису сахрањивани у њима већ испод њих. Сви ови гробови су копани у правцу север - југ.

Област Осат и њено највеће насељено место Црвица, у средњовековној феудалној босанској држави не губи на свом значају, већ напротив постаје једна од најзначајнијих области. Континуитет рударства у Сребреници и Скланима се наставља и проширује. Сребреница, као седиште области Осат, у средњем веку била је највећи рударски и трговачки град од реке Саве до Јадранског мора. Осат и Сребреница су трговали са свим околним земљама а највише са Србијом, Угарском, Дубровником, и свим већим градовима Јадранског приморја. Поред сашке рударске општине у Сребреници је била и јака дубровачка колонија са доста богатих дубровачких породица.¹²⁾ Дубровник је овде имао свог конзула, свој суд за решавање спорова између грађана. Око 1333. године у Сребреници је столовао и босански краљ Стефан II Котроманић. Вероватно је из тог периода на рушевинама римског кастела на Превиљу изнад Бујаковића, на врху планинског масива који доминира целим подручјем од Перућца до Петриче, подигао јако утврђење Кулину као и утврђени град Ђурђевац на изласку из највећег дринског кањона код Перућца. Ова утврђења штитила су рудна налазишта око Црвице и Склана, као и цело залеђе Сребренице. Рудом богато подручје Осата и Сребренице непрестано је било мета околних држава и поприште разних освајача.

12 Др Ружа Ђук: *Пословање Дубровчана у Подрињу*, Др Десанка Ковачевић - Којић: *Истакнутии Дубровчани у Сребреници у доба Десанковине*.

Већ 1410. године Сребреница и Осат поново мењају господара. Цело ово подручје осваја мађарски краљ Жигмунд и поклања га српском Деспоту Стефану. У историјским документима Сребреница се помиње као Деспотов град већ 1411. године. Овде је Деспот Стефан Лазаревић сазвао Сабор 1426. године и на њему прогласио свог сестрића Ђурађа Бранковића за наследника пошто није имао својих потомака. Ђурађ Бранковић је у Сребреници имао велику ковницу новца и остваривао значајан приход од сребреничке царине и трговине са Дубровником и приморјем.

Ослабљена трвењем феудалаца и богате властеле, босанска држава на челу са краљем Стјепаном Тоамшом није могла да поврати Осат и Сребреницу од Ђурађа Бранковића. Падом Србије под Турке 1389. године, после пораза на Косову, Србија остаје без најзначајнијих рудника у рударским градовима и разумљиво је зашто грчевито брани Сребреницу. Губљењем значајних рударских градова на Косову и око Косова, Стефан Лазаревић и касније његов наследник Ђурађ Бранковић, окреће се ка Сребреници и рудом богатом подручју Осата. Они доводе у Сребреницу и у осаћанске руднике проверене своје рударе Сасе који овде настављају посао који су обављали у великим рударским градовима попут Новог Брда. Са рударима Сасима Стефан Лазаревић засигурно доводи и српске неимаре избегле из освојених градова на Косову.

Према живим предањима најстаријих Црвичана сазнаје се да њихови преци потичу са Косова. Колико је ова област била значајна током целог средњег века потврђују подаци да је само 1390. године Сребреница босанском краљу Твртку давала 850 литри сребра и била један од најнасељенијих крајева у целој Босни. О овоме сведочи податак да су у току од 52 године Осат и Сребреница 13 пута мењали господара до пада под Турску. Пет пута је била у србијанским, 4 пута босанским, три пута турским и једанпу угарским рукама. У самој Црвици мало је остатака материјалне културе из периода постојања средњовековне босанске државе. Само се

и данданас једна блага падина изнад самог центра Црвица зове Кулинов Камен.

ТУРСКО ДОБА

Босанска држава, ослабљена унутрашњим раздорима и сукобима великаша, после пада српске Деспотовине под Турке, нашла се изложена незадрживом налету отоманских освајача. Дефинитивним падом српске Деспотовине 1459. године, турски султан Мехмед II Освајач почиње припреме за продор преко Дрине и заузимамање босанске феудалне државе. Падом ужичке тврђаве пале су и све српске области око средњег тока реке Дрине. 1463. године Босна дефинитивно пада под турску власт. Област Осат, према турској територијалној подели, улази у саства Зворничког санцака. Заједно са Осатом и српске области око Бајине Баште, такође припадају Зворничком санцаку. Све значајније средњовековне тврђаве са леве и десне обале Дрине Турци запоседају и у њима формирају јаке гарнизоне са сталним посадама. Од најзначајнијих тврђава ту су: сребренички средњовековни град - тврђава Сребреник и Соко град на падини планине Рожња изнад речице Грачанице у Србији.

Ради контроле саобраћајница Турци постављају сталне посаде на Дрини. У Осату то су: Решагићи, на Петричи, Сикирићу и у Братунцу. Унутрашња управа слабе босанске феудалне државе је разбијена, а Турци на њеним рушевинама успостављају своју нову управу. Турски освајач се у почетку у организацији своје власти ослања на босанске феудалце, дајући им широку аутономију и велике поседе.

Падом Сребренице под Турке завршава се златно доба сребреничке Домавије, њеног успона и процвата дубровачке трговине. Са целог овог подручја повлаче се Дубровчани и пада дубок мрак који ће трајати све до почетка XIX века. Истина, Турци настављају са рударењем у Сребреници и рудокопима Осата све до средине XVI века. Нешто дуже

Србија и Босна у XV веку

остао је фрањевачки манастир са својим братством од 150 католика и још увек неразрушеном црквом. Коначно је напуштен 1714. године.

Српско становништво Осата и његовог највећег села Црвице, успостављањем турске власти, настоји да се уклопи у нове односе и нађе своје место у новим условима. То су били углавном познати неимари из некада моћне српске

средњовековне државе који су градили и одржавали градове и рударска насеља. Као проверени неимари доведени су заједно са рударима Сасима у Сребреницу и Склане. Верује се да су, у периоду пре пада босанске државе под Турке, били ангажовани од многих босанских феудалаца у изградњи њихових утврђења и градова, а неретко и задужбина, цркава и манастира. Нови господари упошљавају на изградњи најпре касарни за сталне војне трупе (једна таква је била изграђена у селу Кличевац недалеко од Сребренице), а нарочито у обнови разрушених средњовековних градова - тврђава.

Осаћански и црвички неимари су од новог господара добијали повластице у виду великих имања на којима су почели формирати своја газдинства. Честим сељачањем и ангажовањем на изградњи нових објеката за

Границе 1718

потребе турског освајача били су принуђени да остављају жене и децу на поседима и да се враћају тек након завршетка радова и грађевинске сезоне. То су први почеци стварања њиховог новог облика организације живота познатог као „печалбарење”. У већини случајева земљорадњом се баве искључиво жене и млађи нараштај. Када су Турци временом обновили стара утврђења и изградили нова, осаћански неимари почињу походе у потрази за новим пословима.

Апетити моћне Отоманске империје били су много већи од освајања Србије и Босне. Турски султан је претио Европи. Беч се тресао од честих упада турских хорди у Славонију и Угарску. Суочена са сталном опасношћу Аустрија је била приморана да формира одбрамбену линију са сталним посадама на немирној граници према Турској. Тако настаје Крајина. Услед нарастања опасности од турске експанзије према Бечу, Аустрија започиње честе ратове са Турском. Подручје Осата и долина реке Дрине често су биле попришта великих битака и путеви проласка како аустријских тако и турских војски. Од краја XVII века и токмо целог XVIII века Осат и долина Дрине постају поприште војних операција ширих размера. После неуспеле опсаде Беча, Аустрија је продрла све до Сребренице, Склана и Бајине Баште. 1688. године, после неуспеле битке код Баточине, Аустрија је извршила бочни напад долином Западне Мораве и са трупима изашла на Дрину у нади да ће одсећи Босну од Србије и тако ослабити турске снаге. У току ових операција у јесен 1688. године, походом низ Дрину освојили су Соко град и Зворник. У саставу аустријске војске у овим ратовима против Турске учествовао је велики број српских добровољаца.¹³⁾ Аустрија није могла дуго да води овај рат са Турцима јер је истовремено водила рат и против Француза, те убрзо слаби њен фронт на Балкану. Турци су прикупили јаке снаге и повратили сва подручја уз Дрину. Том приликом опустошена су села поред Дрине, а у Црвици је спаљена црква на Отавама.

13 Феликс Каниц: *Србија*, књига I, (Београд 1986).

После ових аустријско-турских ратова наступа тридесетогодишње затишје. Црвичани граде нову цркву на само педесетак метара даље од старог црквишта. Њени неимари настављају и даље своје походе по Босни и Србији улажући велике напоре за очување свога идентитета. У то време увелико су се служили својим посебним Бањачким језиком, како би истакли своју посебност и сачували српски идентитет. Средином XVIII века избијају нови ратови између Аустрије и Турске. Осаћански крај 1736. године постаје поново поприште аустријског војсковође Зекендорфа и нових сукоба са Турцима. У походу уз Дрину аустријска војска под командом генерала Грина 1738. године покушава да заузме Соко град. У саставу аустријске војске налазио се велики број српских добровољаца. У неравноправној бици Захових снага са турском посадом Соко града која је била потпомогнута снагама Мехмед Аге из Зворника и Кабризаде Мустафе из Тузле, царска аустријска војска морала је да тражи спас у бекству према Ваљеву. Исте 1738. године Турци су концентрисали јаке снаге на Скеланима у Осату и припремили грађу за изградњу понтонског моста на Дрини, како би пресекли продор аустријске војске из долине Дрине ка Западној Морави и централној Србији. Српске добровољачке снаге у саставу аустријске војске предвођене Јованом Ђуришићем и Станишом Млатишумом, су запалиле тадашње Пљесково, данашњу Бајину Башту,¹⁴ и запалили сву грађу која је била припремљена за понтон. Том приликом ослобођен је читав крај средњег Подриња и Осат од Турака. Међутим, због пораза на најзначајнијем фронту код Гроцке, Аустрија је била приморана да закључи мир 1739. године у Београду.

У другој половини XVIII века све више слаби турска централна власт а у периферним областима јаничари се одмећу и избијају нереди. У таквим условима стално се погоршава живот хришћанске раје у Босни. Због све учесталијих побуна, нарочито у Србији, покреће се питање турске власти на Балкану, а Русија и Аустрија покрећу нове ратове са Турци-

14 Др Стеван Игњић: *Бајина Башта и околина, књига I, Гласник скойској научној друштва, књига XIX* (Скопје 1938).

ма. Слично као и у ранијим ратовима Аустрија је рачунала на подршку српског становништва како у Београдском тако и у Босанском пашалуку. Аустрија ангажује виђеније Србе као обавештајце и организаторе за прикупљање добровољаца и формирање такозваног Фрајкора. Нови рат је објављен Турској 1788. године. Српски добровољачки одред фрајкора био је под командом Михаила Михаљевића. Војно дејство српског фрајкора најпре је отпочело у долини Дрине.

Убрзо је цело средње Подриње ослобођено од Турака. У овим операцијама са Михаљевићем је и Алекса Ненадовић, отац чувеног Проте Матеје Ненадовића, који је оставио неизбрисив прилог историји о овом времену и биткама које су вођене у Осаћанском крају и Подрињу. 1789. године у борбама на Дрини Турци су имали значајне губитке али су успели да одрже град Соко, а 1791. године Аустрија је била приморана да склопи мир са Турцима у Свиштову. Након повлачења Аустрије из Србије и поновним успостављањем турске власти над Београдским пашалуком, узнемирена српска раја, очекујући велике освете од Турака, бежи преко Саве у Аустрију. Искаљујући свој бес због ранијег пораза од српских добровољаца у Подрињу, Турци су опустошили сва српска села у долини Дрине. На срећу долази до смене на престолу у Цариграду, на престо длази турски султан Селим III. Он покушава да стабилизуе стање у далеким провинцијама, а нарочито у Босанском и Београдском пашалуку.

ПРВИ И ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК

Нови турски султан Селим III према опису његових савременика био је просвећен и доста умеренији од својих предходника. Био је изузетно образован и напредан, а нарочито је показивао интересовање за математику и неимарство. Под његовом влашћу изграђене су и обновљене многе велелепне грађевине у Стамболу и широм Царевине. Познавајући добро стање у периферним турским областима и узроке који су доводили до честих побуна, како хришћанске

раје тако и турског беговата, започео је опсежне реформе за ликвидирање друштвено-економске и политичке кризе. Тако 1794. године доноси Хатишериф чијим одредбама сузбија самовољу јаничара и дахија, а у Београду поставља везира Хаџи Мустафу Пашу. У то време Босном је владао травнички везир Бећир паша који је био доста умеренији од свог предходника и успешно следио започете реформе Селима III. Те године, на измаку XVIII века, изгледале су привидно мирне и подношљиве за хришћанску рају. Смањени су намети и није било тако честих похода на Србију. Међутим, почетком XIX века око Селима III у Стамболу и широм Турског царства, све гласније се чују противници реформи и уучвршћује и јача завереничка група. Догађаја и промена у Босни с краја XVIII века било је заиста много и од сваке руке. Велика Француска револуција и долазак Наполеона на власт у Француској и његове војске у Далмацију и на границе Турске, односно Босне, ратови Аустрије и Русије против Турске и међусобни ратови имали су великог одјека на збивања у Босни. Турци су се крајем XVIII века повлачили из пространих и богатих посавских равница у Босну, губећи велике поседе и тако постајали још већи терет за хришћанску рају.

А какве су прилике биле у Осату те 1804. године, пред устанак у Београдском пашалуку?

У Травнику је столовао Бећир паша. Овај царски намесник у Босни био је присталица султана Селима III и у свему се трудио да спроводи његове реформе. Како је Босна као и Београдски пашалук, после потискивања Турака преко Дунава и Саве, постала претесна за велики број јаничара и њихових распуштених башибозук, то се Бећир паша више бавио унутрашњим проблемима него немирима који су избили у Београдском пашалуку. У самом почетку избијања устанка он је чак подржавао побуњену рају на челу са Карађорђем и у свему осуђивао поступке београдских дахија. Осатом су тада владали сребренички Турци на челу са Хаџи Сали-бегом, чији су се поседе протезали једним делом и преко Дрине, у Азбуковачки крај. Овај моћни осаћански

Турчин још је пре избијања устанка у Београдском пашалуку дошао у сукоб са београдским јаничарима и дахијама. Силни београдски дахија Аганлија пошао је да купи харач по Азбуковици на десној страни Дрине, која је припадала поседу Сали-бега сребреничког и дошло је до оружаног сукоба. Из ових разлога је поменути осаћански ајан Сали-бег у почетку избијања устанка у Србији био пријатељ Србима. Тако је он после значајне устаничке победе код Чокешине, априла 1804. године, кад Турци одступише предвођени Мула Ножин-агом, ове дочекао и потукао их код Соко града.¹⁵⁾

Од других виђенијих Турака у Босни, према Београдском пашалуку, били су у Зворнику чувена браћа Видајићи. Њих је било три: Али-бег, Мехмед капетан и Ибрахим-бег. Од ове тројице зворничких ајана двојица су била присталице турског султана Селима, а најстарији Али-бег присталица београдских дахија. У време избијања устанка најмлађи се нашао у Цариграду и залагао се за српске устанике, говорећи о самовољи и злоделима јаничара и дахија.

Желећи у свему да осигура западну границу од евентуалних упада јаничара из Босне, Карађорђе је на самом почетку устанка слао своје поверљиве људе као емисаре у Сарајево, да се тамо код виђенијих Турака осигура и предупреди сваку помоћ дахијама. То исто су, нарочито после првих пораза чиниле и дахије. Тако су послале брата Фочић Мехмед-аге, Мус-агу у Сарајево да прикупља помоћ у војсци. У почетку је ондашњи знаменити сарајевски племић Ахмет-ага Кадрибејовић почео да сакупља војску за помоћ дахијама. Међутим, Карађорђе је успео да подмити сарајевске прваке, Делчића, Вешкадића и Побрића, дајући им поприличну суму дуката. Истовремено их је уверавао да су Срби у свему верни поданици Султана.

Реформе које је започео турски султан Селим III преко свога везира Хацимустафе нису прихваћене од дахија који се одмећу од султана и од београдског везира. Уместо мира и спокоја Београдским пашалуком и целом Србијом завла-

15 Миленко М. Вукићевић: *Карађорђе*, књига II, стр. 114.

дала је страховлада јаничара и дахија. Пљачкана је имови-
ма, паљене куће и силоване жене. У таквим околностима
ни Босански пашалук није остао миран. И тамо су јаничари
под омраженим Мехмедпашом спроводили своју самовољу
и вршили злодела над хришћанском рајом. Српска област
Осат и Црвица у овим немирним временима будно су прати-
ли сва збивања у Београдском пашалуку и непосредно у Со-
колској и Ваљевској нахији. У организацији одбране Осата
и Црвице од све чешћих упада јаничарских хорди у Црвици
се истиче нарочито Марко Васић, ковач из засеока Гручићи.
Живео је у многобројној патријархалној задрузи. Радећи
тежак ковачки посао физички се развио у стаситог и надале-
ко виђеног младића. Својом енергичношћу и храброшћу
задобрио је симпатије широм Осата. Убрзо је постао главни
организатор одбране и заштите Осаћана од упада Турака.
Марко Васић, атлетски развијен и наочит младић, са карак-
теристичним црним младежом на лицу величине брка, свој
ауторитет међу осаћанским Србима стекао је изузетним
способностима и јунаштвом.¹⁶⁾ У надметању са осаћанским
младићима у витешким играма нико га није могао надмаши-
ти. Колико је најбољи младић у Осату могао бацити камена
с рамена стојећи или „изатрка”, то је Марко могао седећи.
Што нико од Осаћана није могао погодити из пушке, то је
Марко погодио. А какав је био стрелац, и данас се по Осату и
Црвици прича да је Марко у мрклој ноћи жижу једног угарка
погађао са триста корака. О способностима Марка Васића
причало се надалеко и изван Осата. Сребренички Турци су
од њега зазирали и углавном су обилазили Црвицу.

16 О Карамарку Васићу опширније се може видети: *Животи Нићифора Нинковића* (Београд 1954), Лазар Арсенијевић - Баталака: *Историја српској усташки* II део (Београд 1899). Нићифор Нинковић, писар Карамарка Васића оставио је сликовит опис Рачанског војводе Карамарка. Он вели да „Карамарко више воли рабош него перо”. Уз то не преза од убистава када је у питању његов материјални интерес. О Карамарку Васићу оставио је запис и Ђорђе Беатовић у својој књизи *Браћунац и околина у мојим сећањима* (Београд 1981, изд. Удружења добровољаца ослободилачких ратова Србије 1912 - 1920).

*Хаџи Мелентије
Стевановић*

Савременик Марка Васића, рођен на просторима Осата, био је и архимандрит манастира Рача Хаџи Мелентије Стевановић.¹⁷⁾ О овом знаменитом Осаћанину писали су многи историчари и оставили сведочанства о његовом незаборавном просветитељском и државничком послу и несебичном хероизму који је испољавао у српској револуцији. Мелентије је писменост стекао у манастиру Троноши, заједно са Вуком Караџићем. Игуман манастира Троноша Јовановић брзо је уочио таленат за организацију и предузимљивост

код младог Мелентија, па га је препоручио код тадашњег Митрополита да га постави за старешину царске лавре у Рачи, верујући да ће је подигнути из пепела и да ће поново

17 Драгутин Страњакловић: Манастир Рача (Београд, 1930), Биографски лексикон Рачанског краја (Бајина Башта, 2008). Стефановић Николајевић хаџи Мелентије (Бирач код Зворника, 1766 - Рача, 1824), архимандрит манастира Рача, војвода. Замонашио се у манастиру Троноши и добио монашко име Мелентије. Године 1794. ишао је у Јерусалим да у повратку издејствује у Цариграду на Порти дозволу за обнову манастира Раче, што је успешно обавио. Учествовао је у Првом српском устанку гонећи јаничаре из рачанског краја и предводио устанике у борби за ослобођење Ужица 1805. Карађорђе га је поставио за старешину Соколске нахије, а нешто касније добио је војводски чин и заставу. И касније је ратовао са Турцима поред Дрине. Учествовао је у српском посланству 1810. у руски главни стан у Букурешт и Петроград да тражи помоћ. Од руског цара добио је одличје - златан крст и прстен. Правитељствујушчи совјет га је 1810. поставио за намесника (заменика) београдског митрополита на место одбеглог митрополита Леонтија Ламбровића. Пропаст устанка 1813. дочекао је као епископ - изабраник Шабачко-ужичке епархије, како се и потписивао. Прешао је у Срем и боравао у манастирима Фенеку, Ремети и Беочину. У Рачу се вратио највероватније 1816. и покренуо другу обнову манастира који су 1813. Турци запалили.

*Прота Матјеја
Ненадовић*

засветлети пуним сјајем. Ишао је на хаџилук у Јерусалим, а на повратку 1795. године у Цариграду је издејствовао код турског султана Селима III ферман да може обновити опустошени манастир Рачу крај Дрине, у Соколској нахији. Био је организатор Првог српског устанка у Рачанском крају и учествовао је у борбама на Дрини од 1804. до 1813. године. Као народни депутат, заједно са Миланом Обреновићем и Божићем Грујовићем, Хаџи Мелентије је путовао у Русију 1810. године, где је од руског цара тражио помоћ за ослобођење Србије од Турака. Том приликом добија од

руског цара „одличје”, златни крст и златни ланац који и данас красе ризницу манастира Раче. Због својих изванредних заслуга именован је 1811. године за шабачког владику, али због поновног избијања сукоба са Турцима није дошло до званичног посвећења. Када је 1813. године устанак угушен, Мелентије заједно са Карађорђевићем одлази у Аустрију.

Марко Васић је био у сталном контакту са Хаџи Мелентијем и свим другим виђенијим Србима Соколске и Ваљевске нахије и будно послушивао сва гласања у Београдском пашалуку, припремајући Осађане за тешка времена која долазе. Хаџи Мелентије је добро знао за све способности Марка Васића из Гручића у Црвици и одмах га је позвао да се прикључи устаницима. У првим борбама на Дрини Марко се истакао храброшћу и неустрашивошћу која се прочула до Ваљева и Шумадије. Како је Марко Васић војевао раме уз раме са Протом Ненадовићем, Јаковом Ненадовићем и Хаџи Мелентијем Стевановићем, о његовим подвизима и јунаштву чуо је и сам Карађорђе те је наредио да га доведу

пред њега. Када су Марка довели пред Карађорђа, овај му рече: „Ја сам Карађорђе, а ти си од данас Карамарко”.

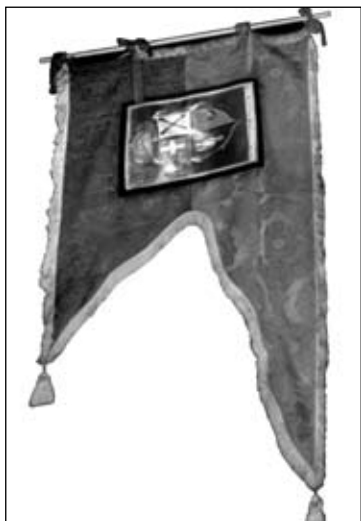
Карађорђе

Одушевљен пријемом код Карађорђа Марко затражи да му Карађорђе одобри војску коју би довео да ослободи свој завичај Осат од Турака. Карађорђе је прихватио молбу Карамарка Васића и дао му војску и војводу Лазара Мутапа.

Са Лазаром Мутапом Карамарко Васић предводи српску војску у походу на Осат и Сребреницу. Био је то први поход 1804. године у коме је Карамарко ослободио знатан део Осата од Турака. О овом походу међу Осаћанима и Црвичанима још живи легенда како је српској војсци понестало барута и како се Карамарко прерушио у булу и ушао међу Турке у Сребреницу да набави барут. Убрзо се пронела вест по Сребреници да је то био прерушени Карамарко јер га је неко препознао по његовом младежу на лицу, те се дигла велика потера. Марко је срећно измакао турској потери, али је убрзо потом малаксала офанзива и први поход Карамарка је пропао. Он се повлачи са војском преко Дрине и том приликом му гине жена у чамцу на Дрини код Склана.

У свим значајним биткама на Дрини Карамарко Васић предводи Србе заједно са Хаци Мелентијем, а после потпуног ослобођења Подриња од Турака, Скупштина српска 1805. године у Пећанима доноси одлуку да се и Ужице ослободи од Турака. У борбама око Ужица учествује и Карамарко. Срби су опседали град и тврђаву, успели су да протерају Турке у Пожегу, и постигли су договор са Турцима да ови остану у тврђави а да у вароши имају своје одвојене судове. Рачанска војска под командом Хаци Мелентија и Карамарка

Васића враћа се у Подриње и учвршћује своје положаје на Рачи, Бачевцима, Петричи и Перућцу, према Босни.

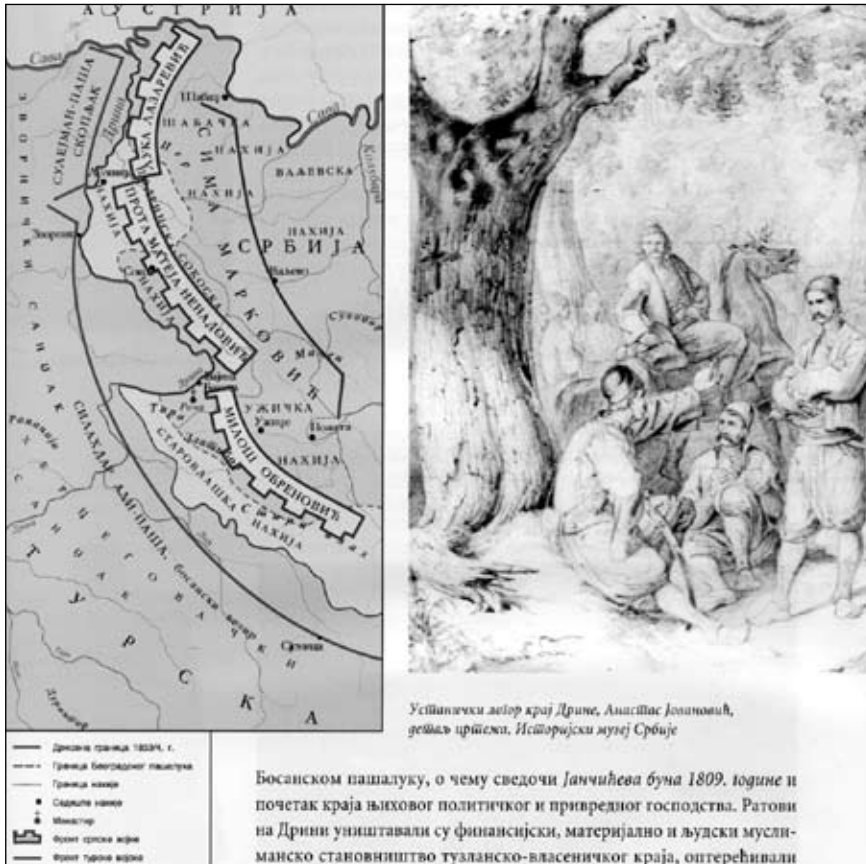
Застава Хаџи Мелентија

Турци нису могли лако да поднесу пораз у Подрињу и око Ужица и већ почетком 1806. године травнички везир Мехмед-паша добија наредбу од Султана да пружи помоћ београдском Везиру да угуши устанак и поврати Подриње и Соколску нахију под турску управу. Мехмед-паша у садејству са Синан-пашом јаким снагама поново запоседа Ужице, Подриње и Соколску нахију. Турска војска под командом Хасан-паше Сребреничког и Хаџи-бега, 29. септембра 1807. године прешла је Дрину на Сикирић скели у Осату, потисла Србе из три шанца у којима

су се налазили. Срби под командом архимандрита Хаџи Мелентија и Карамарка Васића, ма колико да су се трудили да одрже своје позиције, пошто изгубе преко 40 ратника и једног калуђера, повуку се. Глас о навали Турака из Босне пролетела је муњевитом брзином по Србији, па су ускоро Срби похитали у помоћ браћи на Дрини.

Међу Србима је био и капетан Илија Новокрштени (Угричић - Требињски), који је још 1806. године долазио Србима као изасланик генерала Михелсона.¹⁸⁾ Новокрштени, чим је стигао 12. октобра српској војсци која је бројала око 12 хиљада људи, раздели је на три дела, па једну у договору са српским старешинама пошаље да заобиђе Соко град и ниже пређе Дрину у Босну, па чим пређе запали села турска. Други део српске војске изврши напад на Турке с бока чим види да се диже пламен и дим од запаљених турских села, а трећи и главни део требало је да нападне средиште

18 Миленко М. Вукићевић: *Карађорђе*, књига II (Догађаји на Дрини, септембар - октобар 1806).

Дринско ратишће 1804 - 1813

турске војске. План је био добро смишљен и тачно изведен. Турци који су се утврдили поред Дрине, видевиши 14. септембра (по старом календару, на Крстовдан) за леђима запаљена села а пред собом са свих страна српску војску, и не сачекавши је ударе у бекство и навале прелазити Дрину, једни на лађама, други на сплавима, трећи на коњима. Срби стигну многе који нису успели прећи те их, не само разбију, него многе побију и у Дрини подаве, а заробе и 28 живих.

Онај део српске војске који је прешао преко Дрине за леђа Турцима наиђе на један турски шанац, исече све Турке у њему, заплене један топ са муницијом, а пошто попали села заплени 1500 волова и крава, 1000 оваца, 300 коња, па

се поврати с неколико стотина хришћанских породица које су желеле преселити се у Србију. Руски изасланик код Карађорђа Родофиникин је 20. октобра 1807. године је о овој победи Срба на Дрини и у Осату писао Кнезу Прозоровском у главни стан руске војске у Влашкој и предложио да се Прота Матеја и архимандрит Мелентије одликују златним духовним крстовима, а Карађорђу да се пошаље огртач од дабровине. Ово одличје Хаџи Мелентије и Прота Матеја понели су 1810. године, када су били код руског цара.

Године 1807. је дошло до промене на престолу у Стамболу, свргнут је султан Селим III, а почетком 1808. године долази и до смене травничког везира Мехмед-паше. На његово место долази Ибрахим-паша.

Нови травнички везир по наређењу султана припрема продор преко Подриња ка Ужицу. Турци из Сребреничког кадилука под командом Асан-паше предузимају напад преко Дрине са циљем да запале Рачу у крају Дрине и погубе Хаџи Мелентија и Карамарка Васића. Локалним турским снагама убрзо пристиже главнина под командом травничког везира Ибрахим-паше. Турци су прешли Дрину код Буковице и почели да пале сва села у Подрињу и да робе српску нејач. Српској војсци убрзо стиже помоћ коју предводи Милан Обреновић. На Лучиндан 1808. године одиграла се велика битка у Оклецу и Врањковини у Осату. У овој бици турском војском јачине 13 хиљада ратника командује лично травнички везир Ибрахим-паша, а српском војском јачине 15 хиљада Милан Обреновић уз помоћ Јакова Ненадовића, Симе Бирчанина, Хаџи Мелентија и Карамарка Васића.¹⁹⁾ У свом походу Турци су опустошили Осат а у Црвицу су заробили 66 Срба. Ове заробљене Србе сребренички Турци су истурили као живи штит пред српску војску на Скланима. Карамарко Васић предводећи српску војску у великом јуришу прелази Дрину на Рачи према Скланима и ослобађа заробљену српску рају, а Турке потискује у правцу Сребренице.

19 Др Стеван Игњић: *Бајина Башња и околина*, књига I, стр. 23.

Том приликом Карамарко је отео од Турака топ и цебану, заробио скеле и прешао преко Дрине у Осат. У великом налету, понесен победом и сигурношћу осталих српских војвода, наставио је гонити Турке према Сребреници..

На Прибићеу, изнад Сребренице, дошло је до велике битке. У овој бици српска војска је имала незнатне губитке, погинуло је 20, док је војска Асан-паше претрпела велике губитке. Заплењена је знатна количина оружја и цебане и сав ратни плен предат је Јакову Ненадовићу. После овог пораза Турци су се умирили, а Срби под заповедништвом Милана Обреновића, Јакова Ненадовића, Лазара Мутапа и ужичког сердара Јована Мићића настављају изградњу јаких утврђења на Пониквама, за одбрану Ужица од босанских Турака. Био је ово други победоносни поход Карамарков у ослобађању Осата од Турака.

Али-паша, по повратку у Травник, по сведочењу службеника француског конзулата, приказао је француском и аустријском конзулу свој поход на Србију као велику победу. По сведочењу које је оставио Француз Де Фоше у свом делу о Босни,²⁰ „Али-паша је у свом конаку у Травнику у свечаној одаји пред ноге аустријског и француског конзула изручио трофеје своје „велике победе”, из неколико сепета, ара-ра од кострети и масних црних мешина, на асуру су почели да сипају одсечене људске уши и носеви у знатној множини. Из крошања и ара-ра Турци су повадили неке шешире, опасаче и фишеклије са металним орлом на њима, а из цака црвене и жућкасте барјаке. За њима испадосе две-три рипиде и тупо лупише о под, а најпосле донеше сноп бајонета везаних ликом. То су били трофеји победе над српском устаничком војском, коју су, по причању Ибрахим-паше, Руси организовали и предводили”.

Истина се није могла сакрити, а она је била таква да је оружје било отето од неке србијанске чете, а заставе - рипиде и све остало потицало је од обичног покоља који је огорчена и докона турска војска извршила над српском рајом

20 Иво Андрић: *Травничка хроника*.

у Осату за време црквених свечаности. Са сигурношћу се може тврдити да су овај покољ и зверства Турци учинили на Митровдан 1808. године у осаћанском селу Црвици, јер је Митровдан црквена слава црвичке цркве и тада се одржава и велики сабор. Нити једна црква у Подрињу, од Вишеграда па до Раче, нема Митровдан за своју црквену славу ни данас, нити је имала у прошлости изузев црвичке цркве.

Руски изасланик Родофиникин, код српских устаника, је истом приликом упутио и писмо босанском Везиру да не напада Србе, јер се и сам уверио да је узалудно и да су сви напади на штету Турака.

После ових успеха Срба у Осату и на Дрини око Соко града, травнички Везир, да ли застрашен последњим поразима или поводом Родофиникинових писама, оставио је на миру Србе и није покушавао да пређе Дрину.

Да су ове предпоставке веродостојне сведоче савременици бојева који су вођени на Скеланима и Прибићевцу, из редова Карамаркове војске, које наш историчар др Стеван Игњић у свом делу „Бајина Башта и околина” наводи: „Павле Смић из Сијерча сведочи о свом учешћу у боју у октобру месецу 1808. године овако: То је било на Митровдан 26. октобра. Ударе се (Срби и Турци) на Рачи скели код Шарампова где буде десетхиљада Срба пред којима су војводе почивше Милан Обреновић, Аци Мелентије, Алекса из Субјела и остали били. А пред турском Асан-паша из Сребренице, од којих Турака много их је било, наши отму скеле на Рачи и топ и цебану, к том и робље Осаћана. А Турке онамо у Босну до шест сати даљине до места равног и зовоми Осмаче протерају и умири се.”

Године 1809. Али-паша и његов ћехаја Сулејман-паша Скопљак чине нови поход на Србију. Први циљ им је да успоставе везу са Соко градом и да га ослободе опсаде. То им полази за руком и Али-паша успева да ослободи Соко град од српске опсаде. Истовремено, док су трајале борбе око Соко града, у Осату су вођене велике борбе према рачанској скели на Скеланима. Српска војска под командом Карамар-

ка Васића однела је победу и по трећи пут. У овом трећем походу према Сребреници Карамарку се придружују Црвичани и Осаћани и у налету ослобађају Осат дошавши до изнад Сребренице. О овим подвизима сведочи Карађорђевој војводи Поп Лука Лазаревић, који је у то време био на положајима у доњем току Дрине. „Карамарко протера Турке, и хришћане против њих диже” - стоји у сећањима попа луке Лазаревића.

Године 1810. Карађорђе Петровић поставља за војводу Соколске нахије Карамарку Васића. Био је то врхунац успеха и признање Карамарку за сва јунаштва која је показао у бојевима против Турака и у организацији и вођењу устанка у Соколској нахији и Подрињу. У ослобођеној Србији Карађорђе са својим саборцима изграђује власт, а носиоци те власти су кнежеви у кнежинама и нахијама и устаничке војводе. Многе устаничке старешине користе своје положаје за лично богаћење. Карађорђе је 1811. године за главнокомандујућег све дринске војске поставио Проту Матеју Ненадовића и њему су се имали потчинити све друге војводе и локалне старешине, па и Карамарку Васић, који је држао положај у Рачи. У овом периоду није било значајнијих операција нити похода турака из Босне на Србију, сем једног већег испада 1811. године, опет на Митровдан, када су Турци продрли преко Осата на месту Врањковина, преко Дрине у Оклетац и Овчињу и почели палити села. Дошло је до мањег сукоба и Турци су поново пребачени преко Дрине у Врањковину.

Карамарку Васић - војвода Карађорђевој у Соколској нахији и војни старешина у Рачи, по одласку Хаџи Мелентија у Русију, изазвао је завист код мањих локалних вођа. Они су га често оптуживали код Карађорђа. Карамарку је у основним цртама у много чему подсећао на Карађорђа. О томе је сведочанство оставио његов писар Нићифор Нинковић. Он описује Карамарку Васића као „преког и дрског човека, плаховитог према људима”. Нићифор Нинковић даље пише о Карамарку да је „подмитљив и да није бирао средства да се обогати”, да је волео више рабош, него перо. Његов писар

га оптужује да је пресретао своје осаћанске неимаре који су радили по Шумадији и ослобођеним градовима Србије, пљачкао их, убијао и бацао у Дрину. Међу Црвичанима и Осаћанима нису остале такве успомене на војводу Карамарка Васића. Прије ће бити вероватно да је оптуживан код Карађорђа понајвише због насељавања осаћанских Срба на турска имања око Пљескова и у Подрињу. Због учесталих притужби на Карамарка Васића, Карађорђе је био принуђен да га позове у Београд. Тако је 7. априла 1813. године војвода Карамарко стигао пред Карађорђа, а заједно са њим пошли су и његове буљубаше Петар и Јанко. У исто време у многим нахијама у Србији учестале су побуне и незадовољства слична овим у Соколској нахији. У договору са Совјетом Карађорђе смењује Карамарка са места рачанског војводе и поставља новог војводу Благоја Петровића. Ова смена тешко је пала Карамарку. Неки извори тврде да се он дуже време опирао смени и да је тек после тога предао пушчану цебану и топове новом војводи.

Како је уживао велики углед код Карађорђа Карамарко Васић после смене са места војводе Соколске нахије одлази у Ваљево код Проте Матеје Ненадовића. Већ у мају 1813. године немирни Карамарко Васић поново долази у крајеве око Дрине, где окупља своје најбоље борце, а нарочито избегле Осаћане и прелази у Осат. Убрзо је окупио више од стотину најбољих бораца. Карађорђе је одобрио овај његов подухват те му и Милош Обреновић, као надређени старешина, дозвољава да остане у Осату и да напада турске гарнизоне и штити српски народ.

Док је тих година, од 1808. до 1813. , Београдским пашалуком и Србијом владао какав - такав мир, или затишје, Турска је спремала обрачун са српским устаницима. Нови травнички везир већ почетком априла 1812. године опрема 10 хиљада војника за напад на Србију. Босанским пашалуком владао је Силихтер Али-паша кога је био глас да је најсвирепији везир у царевини. На смотри својих трупа у Травничком пољу, пошто је предходно посејао страх по целој Босни, одсеца главу цазинском капетану само зато што

је довео за 9 људи мање него што је имао обавезу. Крхкој Србији без помоћи претила је опасност не само од травничког везира, већ много већа од турске војске која је била на источним и јужним границама. У таквим околностима Карамарко Васић је морао да напусти Осат и да пређе Дрину и стави се у службу Карађорђу лично. Овога пута као прекаљени борац ставља се у службу одбране и припрема војску за вођење новог рата. Окивао је трешњеве топове и сам неустрашиво јуришао на турске пложаје. Када су Турци поново покорили Србију и када је коначно 1. новембра 1813. године пао Београд, Карамарко Васић није напустио Србију и није отишао са Карађорђем преко Саве у Аустрију. Настанио се у једном селу поред Карађорђевог Топола и убрзо се одметнуо у хајдуке.

Милош Обреновић

Милош Обреновић је 1815. године подигао Србију и започео победоносни устанак. Знајући за плаховитост Карамарка Васића и његову верност Карађорђу, наредио је да га убију а његову главу предају београдском везиру. Тако је завршио свој живот најславнији Осаћанин и Црвичанин из XIX века. Његове посмртне остатке потомци су пренели 1845. године и сахранили у порти цркве у Грабовцу код Ваљева.

Осат и Црвица после дефинитивног одласка Карамарка Васића преживљавају тешке године.

Нарочито је 1813. година била тешка за Осаћане. У великом налету на Србију, травнички везир Силихтер Али-паша упада у Осат из правца Сребренице, пали српска села и цркву у Црвици.

Циљ турске војске коју је предводио Али-паша био је манастир Рача и војни и духовни вођа српског народа у Сокол-

ској нахији Хаџи Мелентије. У великом бесу Турци пале манастир Рачу и на олтару кољу калуђере Исаја и Игњатија. Огорчени на Мелентија због ранијих пораза опустошили су манастир и цео рачански крај. Хаџи Мелентије прелази Саву и наставља се у манастиру Хопово на Фрушкој Гори. Рача, духовни центар српског народа, остаје у рушевинама. Хаџи Мелентије по повратку из манастира Хопово добија дозволу од Милоша Обреновића да поново обнови манастир из пепела. Већ 1815. године неуморни Хаџи Мелентије уговара сусрет са зворничким Видајић-пашом у Црвици.²¹⁾ На преговорима је добио сагласност од Видајић-паше и почео је да окупља осаћанске неимаре за нову обнову Раче. Исте године Кнез Милош ослобађа становништво Соколске нахије од плаћања пореза док се не заврши обнова манастира. Хаџи Мелентије није више ратовао. Сав се посветио обнови манастира. Умро је 27. марта 1824. године и сахрањен у црквеној порти манастира. Његов отац га је надживео, о чему сведочи и Јоаким Вујић у својим „Путешествијама по Србији”, где каже да га је срео приликом своје посете манастиру Рачи 1826. године и да је тада имо 110 година. Свој животни пут, један од најпознатијих Осаћана с краја XVIII и почетка XIX века, Хаџи Мелентије је завршио славно и незаборавно.

Гушење Првог српског устанка 1813. године и одлазак Карамарка Васића из Осата изазвао је велико узнемирење и несигурност код тамошњих Срба. Одмазде које су вршили Турци тих година испразниле су средње Подриње. Осаћански Срби су живели у још већој неизвесности и страху. Наду им је пробудио, као и свој хришћанској раји широм Босне, Други српски устанак. Под вођством Милоша Обреновића 1815. године почели су да се остварују национални циљеви које је започео Карађорђе. Срби у Београдском пашалуку добијају унутрашњу аутономију вођени вештом дипломатијом Кнеза Милоша Обреновића.

21 Др Стеван Игњатић: *Бајина Башња и околина*, књига I

После Другог српског устанка Турци су у Србији живели углавном по градовима под заштитом тврђава са војном посадом. Једино у средњем Подрињу и Соколској нахији Турци су остали да живе поред Дрине у селима. Из ослобођене Србије велики број Турака иселио се у Босну. Настало је још теже и неподношљивије време за српску рају која је морала још више одвајати од својих уста за новопридошле Турке. Што се тиче Турака у Соколској нахији, интересантно је да је ту живело најсиромашније турско становништво. За разлику од осталих Турака по Србији они су обрађивали земљу и гајили стоку, а живели су у трошним кућама од дрвета и земље, које су биле покривене шиндром и сламом. Соколски Турци су били веома бунтовни, недисциплиновани, код којих су крађа и разбојништво били врлина.

Једна д најтежих година по српску област Осат и Црвицу била је 1830. Тада је турски султан донео Хатишериф чијим је одредбама забрањено Турцима да живе у Србији и да се морају иселити у Босну. До те 1830. године у древној српској области Осат било је мало Турака, претежно је живело српско становништво. Оно мало Турака у Осату било је стационирано на граници, на прелазима у Скланима, Врањковини, Факовићима и Сикирићу. Одредбе Хатишерифа из 1830. године Турци из средњег Подриња и рачанског краја нису признавали и опирали су се мирном напуштању средњег Подриња. Натезање око иселења је трајало прилично дуго све док се односи нису толико погоршали да је претило да избије побуна. Међутим, под притиском Русије 1833. године турски Султан је морао да донесе нови Хатишериф са којим је још више наглашена аутономија Србије. Коначно, Турци су отпочели са иселавањем средњег Подриња и масовним насељавањем Осата. За врло кратко време незамисливо се изменила етничка слика до тада српског Осата. Ове промене и бурни дани нарочито су 1834. године имали свој драматичан ток. Он је убрзан изненадним упадом турске војске преко суве границе од Вишеграда на простор Таре и села Заовина. Овај продор Турака предводио је Али-паша Сточевић, одметник од Султана и травничког

везира.Зверства која су том приликом починили Турци над становништвом Заовина и подручја Таре изазвала су велико огорчење у Србији, а код српског становништва у Осату још већи страх и неизвесност.

Кнез Милош Обреновић је покренуо војску под командом Томе Вучића Перишића и Лазара Тодоровића и за кратко време изашао на Дрину према Осату, све од Соко града до Заовинана Тари. Отпочело је насилно исељавање Турака из Соколске нахије. Турска покретна имовина заједно са њима, чамцима је пребацивана преко Дрине. Приликом овог исељавања дошло је до тежег инцидента у Перућцу, јер тамошњи Турци нису хтели на миран начин да се иселе. На обе стране било је мртвих и рањених. Коначно пребацивање соколских Турака извршено је у лето 1834. године. Одредбама Хатишерифа било је предвиђено да се свим Турцима исплати њихова непокретна имовна. У том циљу мешовита комисија коју су са српске стране представљали Тома Вучић Перишић и Коца Марковић, а са турске изасланик београдског Везира Хусеин-паша, пред Митровдан 1834. године стигла је у манастир Рачу и отпочела рад. Било је предвиђено да на рачнској скели пређу позвани Турци из Осата у Србију и да приме обештећење за своја имања. На опште изненађење Турци нису хтели да узму никакву накнаду већ су углавном уз Дрину и низ Дрину гласно узвикивали: „Били смо и у Карађорђево време у Босну претурени, па смо се повратили, опет ћемо се ми вратити!”²²⁾

Верује се да се приликом овог исељавања Турака из тадашњег Пљескова у Добрак у Осату иселио и Турчин Бајо, по коме је наводно дотадашње Пљесково добило име Бајина Башта. У овом масовном насељавању Осата Турцима, највеће село у овој области Црвица је остало поштеђено. Ни један Турчин није помишљао да се насели у Црвицу, која је била тимар неколико познатих сребреничких бегова.

22 Др Стеван Игњић: *Бајина Башта и околина*, књига I, Архив СРС-Збирка Мите Петровића бр. 2266, 3. мај 1834. год.

Суочени са новим тешким приликама осаћански Срби бивају изложени свакодневним насртајима осиионих и огорчених новопридошлих Турака. Започиие један нови период у историји осаћанских Срба, убрзано исељавање преко Дрине које ни до данашњих дана нема свог краја. Они имућнији купују напуштена турска имања око Бајине Баште и у долини Дрине, а многи одлазе и у Ваљевску и Београдскију нахију. Овај процес подстакнут је апелом и благонаклоношћу српског кнеза Милоша Обреновића који вапије за провереним осаћанским неимарима у обнови и изградњи ратовима опустошене Србије.

Одједи Другог српског устанка и ударање темеља новој српској држави будило је велике наде хришћанској раји у поробљеним земљама Балкана, нарочито Србима у Босни. Босна је остала на далекој периферији великог Отоманског царства и била је Санџаком повезана преко Косова и Македоније са Стамболом. У таквом удаљеном тамном вилајету самовоља и обест локалних турских ага, бегова и одметнутих јаничара, бивала је све неподношљивија. Избијали су често спонтани, а средином XIX века и организовани устанци. Да би угушио један такав устанак у Босни турски султан шаље свог најспособнијег војсковођу, потурчењака Омер-пашу Латаса 1850. године.

Омер-паша Латас се опробао широм турског царства као најспособнији војсковођа у гушењу побуне и обрачуна са локалним турским феудалцима који су се одметнули од султана и спроводили самовољу. Такав један, по својим зверствима надалеко чувен, био је Али-паша Ризванбеговић који је владао Херцеговином, а извео је и један покољ упадом у Заовине, у непосредној близини Осата, 1834. године. Добивши задатак од султана да умири Босну, Омер-паша Латас 1850. године је извео упад у Босну са добро обученом и наоружаном војском, угушио побуну и повратио поредак. Није штедео никога, а зликовац Али-паша Ризванбеговић, понижен проведен је кроз целу Босну и Херцеговину на марцу, јашући окренут наопако.

Осат и његово највеће село Црвица доживели су, после наглог погоршања односа између Турске и Србије 1862. године, још један велики талас присилног исељавања Турака из Србије у Босну.²³⁾ По одредбама споразума у Канлици, под притиском великих сила, Турци су морали да напусте и последње утврђене градове у Србији, Ужице и Соко Град. За спровођење ових одредби формирана је мешовита српско-турска комисија која је разрадила детаљан план исељавања ужичких Турака. За те потребе припремљено је хиљаде запрежних кола са коњима и воловима из рачанског краја. Из Зворника су довучене велике скеле и дереглије за Рачу код Бајине Баште. Турци и сва њихова покретна имовина пребачени су на скели у Скланима у Осат. Био је ово један талас који је нарушио демографску слику осаћанског краја. Међутим, Црвица је и овог пута остала поштеђена, као и у ранијем таласу исељавања Турака у Босну. Ови догађаји и потоњи устанци распаљени Невесињском пушком покренули су српско становништво из Осата, преко Дрине, у Бајину Башту и даље за Србију.

Одлукама Берлинског конгреса 1878. године Аустроугарска је добила на управу Босну и Херцеговину на 30 година. Улазак Аустроугарске у Босну праћен је бројним немирима, а отпор је долазио најчешће од муслиманског становништва. Област Осат, па и Црвица, је долазак аустроугарских снага прихватила доста мирно. Уходана машинерија бечког ћесара брзо је успоставила власт на целој територији Босне и Херцеговине.

23 У једном ТВ интервјуу вођа босанских Муслимана Алија Изетбеговић тврди да су његови најближи преци живели у Ужицу све до 1862. године и да су се у великом таласу иселили преко Бајине Баште и Склана у Босански Шамац.

ВРЕМЕ АУСТРОУГАРСКЕ ВЛАДАВИНЕ

На Скеланима, у седишту осаћанске области, успостављена је жандармеријска и финансијска станица са истуреним касарнама у Клотијевцу, Петричи, Врањковини, Факовићима и редом низ Дрину. Локална управа успоставља седиште у Сребреници, где је стационирана и војска. Од доласка нове окупационе силе српско становништво Осата није очекивало неки већи бољитак, али је ипак одахнуло слобађањем терета турске вишевековне владавине. На другој страни турско становништво, а нарочито носиоци феудалне турске власти, долазак Аустроугарске доживели су као велики пораз и личну трагедију. Међу муслиманским живљем завладао је немир и неизвесност, праћен за Србе и остале хришћане невероватним процесом иселавања. Турци су почели да напуштају Босну.

У првом реду хришћани су од новог господара очекивали укидање феудалног система и по узорима Европе потпуну слободу. Када се прашина слегла и утихнула олуја која је из темеља Босну пољуљала, већина је била дубоко разочарана. Аустроугарска није ликвидирала феудални систем већ је, напротив, све привилегије које су турски феудалци уживали, потврдила. После прве велике пометње масовнији одлазак Турака је заустављен, а хришћани остали дубоко разочарани. Осаћанским крајем владале су и даље сребреничке аге и бегови. Сва земља коју су српски кметови обрађивали припадала је и даље агама и беговима. Од свих убраних пољопривредних производа беговима је давана једна трећина, а једна десетина припадала је цару. За извршење ових обавеза аге и бегови су имали субаше који су вршили процене и убирали трећину.

У осаћанском крају често је при извршењу ових обавеза долазило до сукоба између субаша и кметова. Још дуго после успона Карамарка Васића субаше, међутим, нису смеле ући на простор Црвице, а задуго нису убирали трећину за сребреничке аге и бегове. Но када су видели да се нова власт

према њима благонаклоно односи, брзо су се острвили и осилили. У одсуству црвичких неимара, који су се налазили на раду у Србији, сребреничке субаше су упадале и у Црвицу, тражећи да им домаћице приређују гозбе и припремају разне ђаконије. Често се дешавало да их отресите Црвичанке, пошто их предходно напију јаком ракијом, на крају разоружају и посрамљене истерају из села. За убирање десетине цару старали су се стални аустријски службеници са полувојним статусом. Они су се звали секутори или десечари.

Због својих дугорочних тежњи за продор на исток Аустрија је тежила да својим опробаним методама придобије хришћанско становништво. Убрзо је на граничним подручјима према Србији почела са изградњом путева, да подиже школе и помаже изградњу цркава. У том циљу почела је изградња пута Братунац - Склани, који је био завршен већ 1898. године.

Још 1880. године успостављен је гранични прелаз на Скланима према Бајиној Башти. Ту је изграђена царинарница и финансијска станица. До доласка Аустроугарске 1878. године гранични прелаз и царинска служба у Осату са Србијом вршена је у Петричи.

ОСЛОБОДИЛАЧКИ РАТОВИ

Босна и Херцеговина дочекују XX век под окупацијом Аустроугарске. Древна српска област Осат, а и Црвица као највеће село у области, очекивали су од новог господара обећане промене и процват културе и просвете, као и европеизацију читаве Босне и Херцеговине после вековног ропства под Турцима. Црвички неимари и даље своју младост проводе по србијанским варошима у мајсторији.

За време владавине краља Милана Обреновића, а касније и његовог сина Александра, црвички мајстори су изградили познате касарне у Ужицу и Београду, које и данас одолевају зубу времена. Са сетом у души мајстори су се враћали у свој

поробљени Осат и у дугим зимским ноћима својим најдражим причали о Србији, њеном процвату и новом животу у слободи.

Имућнији Црвичани кришом од аустријских власти слали су своје синове у ослобођену Србију да се уче писмености и новим занатима, јер њихов завичај је тада био без иједне основне школе. Тако Јеротије Стојкановић шаље свог сина Дамљана у Обреновац да учи трговачку школу. Ретка је породична задруга која није бар једно своје мушко дете склонила негде у Србију на занат или школу.

Године 1908. истекло је 30 година колико је Аустроугарска одлуком великих сила добила Босну на управљање. Тада је Аустроугарска кршећи одлуке Берлинског конгреса извршила анексију читаве Босне и Херцеговине и тако дефинитивно потврдила оправдане сумње српског народа да има озбиљне намере за даљи продор на исток.

Српска област Осат конфигурацијом земљишта и у сваком другом погледу гравитира према Дрини, јер је високим планинским масивом физички одвојена од Босне. Далеко од градских седишта попут Сребренице, Зворника и Вишеграда, била је у сваком погледу наслоњена на Србију. Избијањем анексионе кризе и објавом царинског рата Аустрије Србији, на граници Осата према Србији, дуж Дрине, повећава се напетост и код српског становништва расте неизвесност. Многи Осаћани одлукама нових власти присилно се регрутују и започињу служење војног рока у далеким гарнизонима аустроугарског царства. Војна маашинеија аустроугарског царства у гарнизонима Беча, Пеште, Граца и Загреба, почиње да меље осаћанске младиће, покушавајући да сломи њихов патриотски дух који је гајен према Србији.

Те године граница на Дрини дуж Осата била је затворена. Сваки прелаз у Србију и Осаћанима најближе седиште Бајину Башту, било је отежавано на све начине. Ако овом додамо да на ширем подручју све до Сребренице, Зворника и Вишеграда, није било лекара нити школе, можемо зами-

слити у каквом су се положају нашли Срби из Осата на почетку XX века.

Оно мало трговаца што је било дуж Осата, попут Дамљана Стојкановића, Зарије Ђурића и Ђорђа Павловића, приморани су били да основне животне намирнице, као што су со, шећер, петролеј и зејтин, довозе из стотину километара удаљеног Зворника. То чине организовано у караванима, коњском запрегом. За превоз трговачке робе коришћене су лађе буринке са којима су зворнички лађари вешто савладавали дринске брзаке све до Бајине Баште. Ти лађари били су из зворничког села Дивич и бавили су се углавном сплаварењем на Дрини. За потребе бајинобаштанских и београдских трговаца превозили су сплавовима и грађу сечену на Тари, Дрином до Београда, па чак и до Смедерева. Забележено је да су са лађама буринкама превозили за потребе државног монопола и велике количине дувана који је узгајан у околини Бајине Баште.

Аустоугарске власти су сваке године уводили нова правила у организацији управе, уносећи немир и неизвесност. Понајвише је то у почетку била регрутација и одвођење црвичких младића у далеке гарнизоне на служење војног рока. Међу напредном омладином Босне и Херцеговине тих година јачао је све више национални дух и идеја за уједињењем са Србијом. Већина је сматрала да се до ослобођења може доћи једино борбом.²⁴⁾

Широм Босне и Херцеговине почела су да се стварају културно-просветне организације и напредна друштва која су окупљала студенте, средњошколце и напредну радничку омладину, и кроз свој рад шириле националну свест и патриотски дух. Црвички неимари су све чешће долазили у контакте са носиоцима идеја за уједињење свих српских земаља.

Након анексије Босне и Херцеговине и завођења царинског рата 1908. године, у Србији сазрева свест да ће доћи

24 Милорад Екмешчић: *Стварање Југославије 1790 - 1918*, књига 2 (Просвета, Београд 1989).

до рата. У Београду је убрзо основана народна одбрана чије су се идеје брзо почеле ширити на територију Босне и Херцеговине, најпре на њен источни део. Тако је једно повереништво формирано у Осату на челу са Павлом Јевремовићем. Убрзо избијају и Балкански ратови. Са подручја Осата и Лудмера велики број добровољаца ступа у борбене редове српске војске. У таквим околностима народна одбрана појачава свој рад у Босни. Под видом културне сарадње долазе активисти из Србије који држе предавања. У прв мах ишло се са умеренијим програмом, али је босанска омладина окупљена у својој новој организацији „Младој Босни” захтевала проширење програма и уношење радикалнијих метода. „Млада Босна” се повезује са тајном официрском организацијом у Београду „Уједињење или смрт” и из својих редова регрутује добровољце за војну обуку. Са подручја у ове напредне националне организације био је укључен свештеник Драго Урошевић са Височника, а из Црvice мајстор Павле Јевремовић и трговац Дамњан Стојкановић. На потезу од Бајине Баште, са србијанске стране главни организатор свих ових активности и спона са босанским напредним организацијама био је млади капетан пограничне војске Коста Тодоровић. Овај активни официр, рођени Ужичанин, одиграо је касније значајну улогу у Првом светском рату у формирању добровољачких одреда и њиховој попуни са младим Осаћанима.

Сарајевски атентат на Видовдан 1914. године био је коначни епилог револуционарних активности босанске омладине. Истовремено, био је то коначно повод Аустроугарској да објави рат Србији. Известан број Црвичана је избијање Првог светског рата затекао на одслужењу војног рока у царској војсци. Један број је био и уочи самог рата позван на маневре које је Поћорек изводио демонстрирајући силу Аустрије на граници према Србији. По избијању светског рата већина Црвичана није чекала ратни позив аустроугарских војних власти и, знајући шта их чека, прешли су у Србију и укључили се у добровољачки одред мајора Косте Тодоровића.

Одмах по атентату у Сарајеву Беч је активирао наредбу о оштром прогону свих противника Монархије. На мети су одмах били сви виђенији и образовани Срби, који су хапшени или интернирани. Формирани су и специјални судови и концетрациони логори. По својој злогласности најчувенији су били логори у Нежидеру и Араду. У том првом налету, у лето 1914. године, свој крвави поход нарочито у пограничним местима Босне, започели су по злу познати „шуцкори”, полувојни одреди састављени од муслимана и Хрвата и сваке друге олоши, који су били жедни крви. На мети су им били српски омладинци, ђаци, студенти, свештеници, трговци и други интелектуалци. У бесном налету „шуцкора” и аустријске жандармерије у првом налету ухапшени су и у концетрациони логор спроведени из Црвице: Дамњан Стојкановић, трговац, његов брат Соврен и четворица Јаковљевића, Павле, Јово, Петар и Милан. Сви су одведени у логор у Арад и од њих смо је Дамњан Стојкановић преживео и дочекао слободу.²⁵⁾

По објави рата Осат постаје поприште великих војних операција. Из Сарајева, правцем Власеница - Сребреница, у Подриње и Осат се гомилају аустроугарске трупе. Најпре запоседају стратешке висове наспрам Бајина Баште и Рогачице, а потом улазе и у Црвицу. Користећи близину Дрине и границу са Србијом, ношени ранијим искуством, Црвичани су жене и децу пребацивали преко Дрине у Србију, а у селу су остали само старци. Аустроугарска војска у Осату према Србији ишла је преко два стратешка правца. Први правац: Сребреница, Прибићевац, Пашино брдо, Ваган Жлијебац, преко кога је осматран српски излаз на Дрину код Рогачице. Други правац је ишао од Прибићевца, преко Језера, Градине изнад Скелана, са кога је контролисан српски излаз на Дрини код Бајине Баште. Тако је отворен фронт на Дрини.

Са српске стране средње Подриње, од села Јагоштице до ушћа реке Трешњице у Дрину, посада Ужичка војска под ко-

25 О страдању Осаћана и Црвичана у аустроугарским логорима у Араду и Нежидеру видети: Ђорђе Беатовић - *Браћунац и околина у мојим сећањима* (Београд 1981).

мандом генерала Милоша Божановића. Од краја септембра 1914. године, на положају команданта Дринске војске налазио се генерал Арачић.

У саставу ужичке здружене бригаде налазио се и Златиборски добровољачки одред под командом мајора Косте Тодоровића. Поред овог одреда добровољци улазе и у састав летећих одреда Војводе Вука, Воје Танкосића, Дула Димитријевића и мајора Вемића. У састав ових одреда улазили су и Срби из Осата и Лудмера који су, не чекајући војни позив окупационих власти, пребегли у Србију. Ови одреди су имали задатак да се пребацују преко Дрине, да нападају непријатеља и уносе панику и несигурност код окупатора. Међу овим борцима било је доста прекаљених ратника из Балканских ратова, па и оних из Српско-турског рата из 1876. године. Међу њима били су познати: Јово Богићевић из осаћанског села Ратковићи, и Вук Живановић из Братунца, као и Јово Живановић из Слапашнице, Којо и Радован Јерковић из Кравице, Савкан Којић, Ристан Костић, Мијат Мијатовић, Васо Штулић из Врањковине и Димитрије Нешковић из Стаматовића. У добровољачке одреде су се јављали и припадници осталих народа из Босне, па из Хрватске, Словеније и Чешке. Међу њима је било и Хрвата а нарочито муслимана, припадника „Младе Босне”. Из Осата ту су нарочито били запажени Осман и Мехо Мехиноввић из Добрака, Шериф Смајић из Даљегоште, Хасан Омеровић из Бешировића, Јусо Реџић из Прибидола, Синан Хајдаревић и Махмут Смаиловић из Пећи.²⁶⁾

Дрина је већ у августу 1914. године постала поприште великих битака између Србије и Аустроугарске. На пади нама Цера одиграла се прва велика битка у којој су Срби извојевали бриљантну победу над аустроугарском војском, што је била прва савезничка победа у Првом светском рату. Почетком септембра 1914. године започеле су и на подручју

26 Ови Муслимани, припадници Добровољачког одреда мајора Косте Тодоровића који су рођени у осатским селима Добрак, Прибидоли и Даљегошта, сви редом су се изјашњавали као Срби муслиманске вероисповести (прим. аут.).

Осата значајне војне операције. Добровољци под командом Косте Тодоровића прелазе сплавовима Дрину у Дервенти и на Рачи и без већих напора разбијају аустријску посаду у Скланима и крећу ка Сребреници. Убрзо су и остале јединице ужичке војске прешле Дрину. Један батаљон под командом капетана Николе Огњановића прелази Дрину код Бујаковића, а други под командом Живка Милошевића, прелазе чамцима код Црвене стене, ниже од Бајине Баште, а онда излазе на висове изнад Склана. У великом заносу добровољци Косте Тодоровића ослобађају Сребреницу и Братунац и улазе у нови окршај на Виогору према Милићима. Убрзо после тога, притиснут знатно бројнијим непријатељским снагам, Костин одред се повлачи на положаје изнад Сребренице. Аустријске снаге тада запоседају Братунац и Сребреницу и у бесу чине велике злочине и пљачке. Већину становника који су се затекли у Сребреници и Братунцу, а углавном су то биле старије жене и мушкарци, аустријски војници су похапсили и спровели у Тузлу на преки суд, а многи су поубијани. Међу њима је била ухапшена и Госпава Беатовић, супруга Павла Беатовића, трговца из Братунца,

Мајор Коста Тодоровић

под оптужбом да је Србима потказивала аустријске положаје. Она је спроведена у Тузлу где је преки суд осудио на смрт вешањем. Ова племенита Српкиња је завршила свој живот на вешалима 8. октобра 1914. године, а о томе сведочи спомен-плоча у тузланској православној цркви, на којој су поред њеног имена уклесана имена још 28 родољуба који су тада пресудом аустроугарског преког суда такође обешени.

Мајор Коста Тодоровић 14. септембра 1914. године добија наређење да са својим добровољцима по трећи пут нападне Сребреницу. По киши која је тога дана лила као из кабла одред је изненада наишао на непријатеља на бриса-

ном простору и морао ступити у неравноправну борбу. У крвавој бици са јаким непријатељским снагама одред мајора Косте Тодоровића је претрпео страховите губитке. Изрешетан рафалима пао је покошен и Коста и тешко рањен, према причању очевидаца који су преживели, тражио је од свог саборца, младог студента Јована Живановића, родом из Брчког, да га убије како не би жив пао у руке непријатељу. Млади студент није могао да изврши наређење свог команданта, па је и сам пао покошен рафалима пре него што је његов командант изговорио своју последњу реч. Тешко рањен Коста Тодоровић је пао у руке непријатељу. Да би застрашили локално становништво, аустроугарски официри су наредили да се рањени мајор донесе у Сребреницу. Направили су велику ломачу и на њу положили рањеног мајора Косту Тодоровића.²⁷⁾ На ломачи је изгорео храбри командант и неколико његових сабораца.

27 О мајору Кости Тодоровићу видети: Војна енциклопедија, Ђорђе Беатовић - Братунац и околина у мојим сећањима, Биографски лексикон Рачанског краја: Тодоровић Коста (Ужице, 1882 - околина Сребренице, 1914), мајор, командант Златиборског добровољачког одреда. Завршио је војну академију и добио чин потпоручника 1901, капетана 1910. Био је командант пограничних трупа на сектору Шабац - Бајина Башта са седиштем у Лозници, а пред рат 1914. командант Златиборског добровољачког одреда у саставу Ужичке војске, којом је командовао генерал Илија Гојковић. Његов добровољачки одред заузео је Сребреницу. Рањен је у нападу на Карацића брдо, који је његов одред, ојачан са два батаљона и два пољска топа, по задатку Српске Врховне команде кренуо да заузме. У тој борби изгубило је живот 36 добровољаца, а 86 је рањено. Рањеног су га заробили аустроугарски војници и његово тело спалили на ломачи. Пред ломачом је запевао српску химну и клицао „Живела велика Србија!” Његова јуначка смрт задивила је, по сведочењу француског књижевника Анри Барбиса, и његове целате.

На десетогодишњицу спаљивања живог мајора Косте Тодоровића, преживели добровољци су му подигли споменик у Сребреници. Одмах по избијању Другог светског рата, усташе су наредиле да руке српских сељака сруше овај споменик. То је, уз претњу и присуство страже, и учињено. На дан његовог рођења 2000, подружница Савеза удружења ослободилачких ратова Србије од 1912. до 1920, подигла је у центру Ужица бисту мајору Кости.

Народни песник Милосав Јелић испевао је потресне стихове о погибији легендарног команданта, мајора Косте Тодоровића:

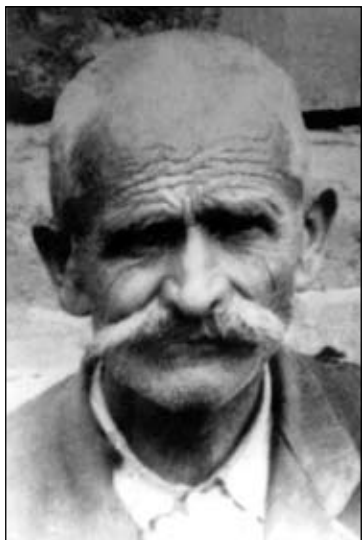
*„Закликаше њице злојаснице
 њо Разбоју више Сребренице,
 где међу лешевима остја
 њешко рањен Тодоровић Костја.
 Храбар беше између вијеза
 ко нож сјајан саломљена реза.
 И не њрену кад борца на мачу
 на сѡрахѡну сѡусѡише ломачу.
 Ноћ у ѡри, ѡадале су росе
 кад му ѡламен леје смаче косе.
 А кад ѡѡањ живи разѡре се
 у два ѡрча командир се сѡресе.
 Снаѡ ѡрво уѡен ѡрошни ѡостја
 ѡа ѡеѡлом Тодоровић Костја.
 Чинило се ко да веѡри ѡуже
 и од жара изѡледале руже,
 а од росе у развѡѡак бели
 да су божѡи ѡлакали анђели”.*

Под снажним налетом аустроугарске војске знатно ослабљен Златиборски добровољачки одред се повукао преко Дрине, а преживели борци се укључују у друге јединице српске војске. Тих јесењих дана 1914. године ови простори су били поприште велике аустроугарске офанзиве и продора преко Дрине. Правцем Пријин Гроб - Ваган, Бјели Камен - Жлијебац, који доминира наспрам Рогачице и Оклеца у Србији, гомилале су се непријатељске трупе. Аустријске снаге су на Жлијепцу успоставиле мостобран на Дрини и извршиле упад на територију Србије. Те ноћи неколицина Црвичана предвођени Павлом Јевремовићем искористили су окриље ноћи и побегли из аустријске војске, најпре у Црвицу а затим се пребацили у Србију. Њихова сведочења говоре о огромној конценрацији војске у узаном кланцу Сућеска по врх Бољевића поља према Жлијепцу. Аустријска IV бригада је после преласка преко Дрине продирала ка Ужицу и 14.

новембра Ужице пада у руке аустроугарске војске. Црвичани у великом броју нису сачекали непријатеља на својим огњиштима. Само они ретки као Танасије Симић, кога рат затиче у аустроугарској војсци, нису имали другог избора

*Добровољац Солунац
Недељко Вујић*

*Крстиа Кајанић, носилац
Албанске сјоменице*

већ да чекају повољну прилику и да се предају савезницима. Један број Црвичана који је из концентрационих логора упућиван на руски фронт, предавали су се и бежали из аустријске војске на руску страну.

Од добровољаца и ових пребегла убрзо су у Русији формиране две српске дивизије које ратују на страни Руса, најпре у Добруци. После консолидације и великог искуства у борбама у Добруци ове дивизије одлазе на Солунски фронт под именом Југословенска добровољачка дивизија и ту су наставили победоносни пут од Кајмакчалана па до Триглава. Међу добровољцима у овој дивизији били су Црвичани: Јово Бошковић, Недељко Вујић, Ранко Живановић, Мико Живановић, Ристо Јовановић, Анто Јовановић, Анто Јевтић, Мико Јањић, Никола Јовић, Никола Јовановић, Јово Јовановић, Милован Јовановић, Лука Јовановић, Драгомир Лукић, Милован Миловановић, Митар Милошевић, Василије Миловановић, Милић Милосављевић, Данило Маринковић, Светозар Маринковић, Милован Нешковић, Драго Николић, Митар Петковић, Јанко Стевановић, Јеремија Стевановић,

До 1929

Други
свештски
рат

Дринска бановина 1929 - 1941

Игњат Стевановић, Павле Симић и Данило Савић, укупно њих 28.

Многи Осаћани су свој живот скончали у биткама на Добруци, а неки и концетрационим логорима Аустроугарске монархије, у Араду, Нежидеру, Шопроњеку, Добоју, Славонском Броду... Од Црвичана страдали су: Соврен Стојкановић, Милан Јаковљевић, Павле, Јово и Петар Јаковљевић. Ослобођење и уједињење дочекало је 595 преживелих бораца из Осата.²⁸⁾

У знак захвалности за херојске подвиге и несебично залагање за уједињење српских земаља народ Осата је својој првој основној школи у Скеланима дао име Државна Основна школа „Мајор Коста Тодоровић”. Преживели саборци команданта Златиборског добровољачког одреда су на десетогодишњицу погибије 1924. године мајору Кости Тодоровићу подигли споменика у центру Сребренице. Усташе су овај споменик потпуно разориле одмах на почетку Другог светског рата 1941. године. Само захваљујући пожртвовању преживелог солунског борца Крсте Катанића, родом из осаћанског села Лијешћа, спомен плоче са овог споменика су сачуване. Кришом, под окриљем ноћи и кроз шуму и беспуће, Крста их је донео на своје имање и закопао. Ову тајну сачувао је до пред смрт, а онда се поверио својој деци и дао им аманет да их чувају. Тајна је сачувана пуних четрдесет година.

После отаџбинског рата 1991 - 1995. године и Дејтонског мира, у слободној Сребреници Стаменко Катанић, унук Солунца Крсте, обелоданио је српској јавности тајну свога деде. Спомен плоче које су народ Осата подсећале на херојске подвиге њихових предака, поново су угледале светло дана. После 54 године оне поново подсећају младе нараштаје Осата и Сребренице на путеве слободе и велике жртве. Основној школи у Скеланима је 1992. године после пола века враћено старо име српског јунака мајора Косте Тодоровића.

28 Списак добровољаца и Солунаца из Осата и Црвице може се видети у књизи: Ђорђе Беатовић - *Браћунац и околина у мојим сећањима* (Београд 1981).

ОСАЋАНСКИ НЕИМАРИ

*Ој Осаће, мој медени саће,
мој грађане, удаћу се за те...*

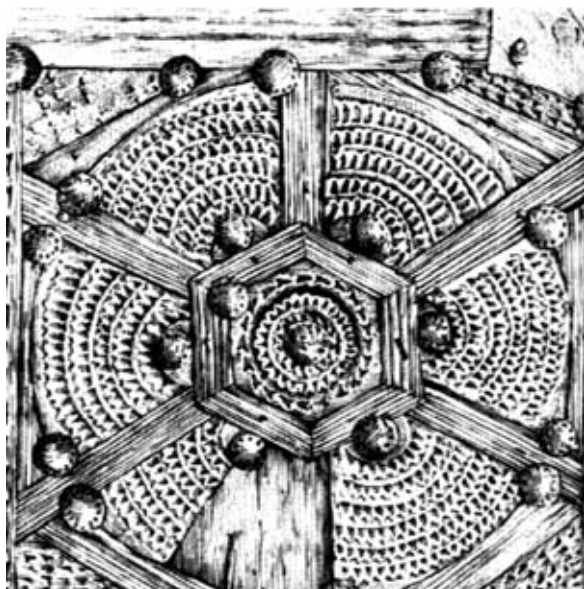
(народна)

*Дрино водо, незасићена ало,
досићена ти је и крви и меса,
хајд' засићени, одмори се мало,
од косићу и људских телеса.*

*Бродимо те још од њамњивека,
ал' никако да те превесламо,
још си за нас неирелазна река,
не сићажемо ни тамо ни амо.*

*Има л' моста да те премошћава,
има л' лађе да се за теер нађе,
има л' чамца, скеле или силава,
да на друју обалу изађе.*

Раде Зечић Милов

Бийи мајстѳор значи уметѳи одвојѳи за време рада свој ѳосао од свеѳа остѳалоѳ, значи ѳачно, и једино ѳред очима имаѳи: иѳиѳа ѳреба урадиѳи и како ѳо урадиѳи; не обазирѳи се ни на иѳиѳа иѳиѳо нема са ѳим везе; не бринуѳи се за усѳех, не ѳомишѳаѳи на неусѳех; ничеѳ се не ѳлашиѳи, а нишиѳа не остѳавѳаѳи случају; увек биѳи сав ѳри оном делу ѳосла који у ѳом ѳренуѳику обрађуѳеш. Ако ѳако радиш, све око ѳебе ради с ѳобом и све ѳи ѳомаже; свака алаѳка ѳи је ѳријатеѳ, свака ѳромена ѳуѳоказ а маѳеријал ѳод руком ѳослушан; све иде без ѳрешке и засѳоја, или боѳе речено: свака се ѳрешка ѳоѳравѳа и сваки засѳој надокнађуѳе. Тада ѳвој ѳосао мора да најредуѳе, и иѳиѳо даѳе, све боѳе; уз ѳуѳи јача и бива лейѳи, јер расѳи из себе као биѳка из семена које је ѳробрано, добро ѳосејано, и из које је све ѳредвиђено.

Бийи радник и мајстѳор, човек од ѳосла! Ничеѳ боѳеѳ ни ѳоузданијеѳ у овом живоиѳу, у ком мноѳо добра нема, а ѳоуздано није нишиѳа.

(Иво Андрић: Осаѳичани)

ТРАДИЦИЈА НЕИМАРСТВА КОД ОСАЋАНСКИХ СРБА

Може се предпоставити да су област Осат Срби населили масовније после Косовске битке 1389. године. Досељавајући се на просторе средњег Подриња, проверени неимари Деспота Стевана Лазаревића наставили су са интезивним обновама утврђења и изградњом нових у долини Дрине, ради заштите од упада Турака. Дакле, они настављају оно у чему су били познати у средњовековној Србији, а то је

Тип дрвене куће

неимарство. Осаћански Срби, дошавши на просторе средњовековне босанске феудалне државе, са собом су донели своје искуство уграђено у гене још из прапостојбине. На основу расположивих и до данас сачуваних историјских извора, може се тврдити да је већина српских средњовековних грађевина била

саграђена од дрвета. Тако византијски писац Прокопије у VI веку пише да су куће Словена биле „бедне колибе разбацане далеко једна од друге”. Неретко су дворци и палате у средњовековној српској држави подизане од дрвета. Двор Стефана Немање, вероватно у Топлици, био је од дрвета и камена, окружен дрвеном оградом. Теодосије у свом делу „Живот Светог Саве” пише да је Сава Немањић подизао широм Србије многе цркве од дрвета. Сачуван је и податак да је српски архиепископ Данило II саградио у XIV веку једну дрвену палату у граду Магличу на обали Ибра. Несумњиво је да су Срби стицали искуства од суседа и староседелаца и брзо напредовали у вештини неимарства. О томе сведоче

историјска сведочанства средњовековних правила зидарских позива. То су: светостефанска, дечанска и арханђеловска крисовуља. Ови документи су својеврсно сведочанство статуса неимара о њиховим обавезама и привилегијама која су уживали.²⁹⁾

Српски неимари су избегли под налетом турских освајача у област Осат и под господарем Стеваном Лазаревићем, касније и његовим сестрићем Ђурађом Бранковићем задржавали своје привилегије и за верност још добијали поседе уз Дрину на које су насељавали своје сроднике. Падом

Дрвена кућа Осаћанка

Сребренице и Осата под Турке 1463. године већи до Осата по турској територијалној подели припада Босанском санџаку, а један део Смедеревском санџаку. Тако се нахија Осат помиње у првом попису Босанског санџака из 1468. године, само 5 година после пада Босне под Турке. Већ 1528. године нахија Осат припада Кадилуку Сребреница, односно Зворничком санџаку. Нови завојевач и господар Осата укључује осаћанске неимаре у обнову разрушених и изградњу нових

29 Литература и грађа о Осаћанским неимарима коришћена из књи-геа Драгиша Милосављевића - *Осаћански неимари и Црква брвнара у Дубу*. Поред тога коришћена су предања и легенде, као и сећања старих Црвичана.

утврђења. Тако већ 1485. године, у селу Кличевац, недалеко од Сребренице, Турци граде касарну. Турци су свакако ангажовали за изградњу ових објеката локално становништво и проврене осаћанске неимаре. Изврсни познавалац Осата и Осаћана Милорад Карановић у истраживањима која је објавио тридесетих година XX века заступа тезу да спону страсти осаћанских неимара треба тражити у „еху градитељских подухвата у Сребреници и њеној околини у средњем веку”. Исто тако вредна је претпоставка да су и владари средњовековне босанске феудалне државе ангажовали неимаре Деспота Стевана Лазаревића и Ђурађа Бранковића на изградњи својих утврђења и градова. Тако се верује да је средњовековни тузлански град, који је спаљен 1463. године, да не би пао у руке Турцима, по наредби босанског краља Стефана Томашевића, по свом изгледу и конструкцији доста личио градовима средњовековне Србије. Може се претпоставити да су га градили неимари исте школе.

Дрвена кућа Осаћанка

Према историјским подацима, прве велике градитељске подухвате у поробљеној Босни Турци су започели 1491. године на оштећеним утврђеним градовима Зворнику и Сребреници. Ови обимни радови, према турским изворима, извођени су под надзором зворничког Санџак-бега. Велики издаци за трошкове обнове града у износу од 338 хиљада и 574 акче распоређени су као пореска обавеза на једанаест кадилука. Вршени су такође обимни радови на обнови и изради утврђења у Тузли. У XVII и XVIII веку градови у долини Дрине, Зворник, Сребреница, Соко Град и Ћурђевац, у честим аустријско-турским ратовима трпе велика разарања и често прелазе из једних у друге руке. Ово изискује сталне поправке и доградње, за што се ангажује најчешће локално становништво.

После сваког новог рата са Аустријом то бива праћено прогоном и присилом због све масовнијег учешћа осаћанских Срба у редовима аустријске војске, односно српском добровољачком фрајкору. Године које пролазе под турском окупацијом све више изолују српско становништво Осата од окружења. Према турским изворима значајна обнова зворничког града је изведена 1762. године и трајала је непрекидно до 1777. године. На овим радовима било је ангажовано 26 мајстора из Осата. Поред ангажовања на јавним радовима широм Босне, осаћански Срби су често били извођачи и на другим објектима у Сребреници, Зворнику и Тузли. Према наводима неких хроничара осаћански неимари су подигли сребреничке џамије: петричку и џамију у Црвеној Реци. Сва ова мешања разних утцаја као незаобилазна и столећима присутна, учинила су осаћанске неимаре тако флексибилним и прилагодљивим захтевима, како различитих конфесија тако и различитих господара. Са великим смислом за прилагођавања новој средини они су попримали нова искуства и своја знања подигли на виши ниво. На просторима Босне то потврђују археолошка истраживања која су потврдила велику сличност илирских брвнара откривених у бутмирском локалитету са каснијом динарском дрве-

ном кућом, која ће бити узор градитељима на планинским подручјима широм Балканског полуострва.

Снажне духовне везе са својом матицом и старом постојбином осаћански неимари скоро никада нису прекидали. У ретким затишјима између ратова позивани су на препоруку од својих духовних вођа да обнове опустошене и ратом разаране манастире по Србији. Често су били ангажовани да након разарања великих духовних седишта граде на брзину нове цркве и на тај начин, колико је могуће зауставе све чешћу појаву присилног потурчивања и исламизације. Србија, тешко опустошена аустријско-турским ратовима који су вођени на њеној територији, а после тога и великим турским одмаздама, оставши без већег дела своје интелигенције, вапила је за помоћ. У кратком затишју које је наступило дласком султана реформатора Селима III Србија је кренула у обнову. Тако је и Хаџи Мелентије Стевановић, по повратку са ходочашћа из Јерусалима, добио дозволу да обнови манастир Рачу украј Дрине. Није само Рача била у рушевинама. Према сведочењу које је оставио Хаџи Рувим само је у ваљевском крају било разорено петнаест цркава и манастира. Реформистичка влада Селима III се врло брзо осетила у Београдском пашалуку. Београдски везир Мустафа-паша својим реформама из 1793. и 1794. године обнародовао је повластице за слободнију градњу и обнову цркава. Додуше Прота Матеја Ненадовић каже: „Све је било могуће, ако се плати - цркве и манастири почну се поправљати и изнова градити, давши само 500 гроша везиру на узум”.

Тих година и Хаџи Рувим започиње изградњу храма у Боговађи. По препоруци свог пријатеља Мелентија Стевановића ангажовао је чувеног сарајевског мајстора Атанасија, пореклом Осаћанаина, за градитеља. Мајстор Атанасије је градио манастир Боговађу, али га је смрт претекла да дочека завршетак започетог посла. Мелентије обнавља манастир Рачу 1795. године, а верује се да је исте године обновио и цркву брвнару у Дубу. Нема писаних трагова ко су били мајстори у првој великој обнови манастира Раче, али нема сумње да су то били осаћански мајстори. По традицији

Црква брвнара у Сечој Реци

Црква брвнара у Доњој Буковици

братство манастира Раче увек је радове на свакој обнови и доградњи поверавало осаћанским неимарима. Ове из XX века са сигурношћу можемо да поменемо: Панто Стојкановић, Милисав Јосиповић, Новак Милосављевић. Они обновише конак манастира Рача и велелепну ризницу и библиотеку.

Хаџи Мелентије је уживао велики углед у црквеној хијерархији ондашње Србије, и код Митрополита Данила. По његовој препоруци осаћански неимари су започели нову епоху у обнови Србије, и то масовном изградњом малих дрвених цркава, због изузетно ниске цене израде и обиља јефтиног материјала.

Поред обнове манастира Раче и изградње цркве у Боговађи, осаћански неимари учествују и у обнови манастира Благовештење Рудничко и манастира Вољевча. О учешћу осаћанских неимара остали су записи на маргинама црквених књига. Тако у

запису кога наводи Љ. Стојновић стоји да је на крају послова који су трајали готово седам година „мајсторима осаћанима плаћено шест ћеса, осим хране и других трошкова”. У исто време када је осаћански мајстор Атанасије градио манастир Боговађу, једна друга група Осаћана, са Михаилом

Манастир Рача украј Дрине

Манастир Боїовађа - конак

Петровићем на челу, почела је обнову Криваје под Цером. Мајстор Петровић је цркви у Криваји даровао часну трапезу на којој је оставио запис: „Сију божанствену трапезу приложи раб божји Михаило Петровић, неимар сего манастира”. Ово су само неки од подухвата осаћанских неимара у предустаничком периоду у Србији.

У вихору Првог српског устанка Србија је поново опустошена. Читава села су спаљена до темеља. После величанствених победа и ослобођења Србије од Турака Карађорђе је започео и велику обнову. Уз помоћ свог војводе Карамарка Васића упутио је апел осаћанским неимарима да хитају у Србију и узму учешћа у обнови и изградњи. Карађорђе је са великим усхићењем и преданошћу, упркос великим тешкоћама са којима се суочавао, организовао обнову опустошене Србије. Драгоцене податке који сведоче о том времену налазимо увидом у Деловодни протокол Карађорђа Петовића. Ова својеврсна збирка драгоцених докумената потврђује да је Карађорђе наређивао нахијским кнезовима да прибављају раднике и неимаре и хитно их шаљу у Топо-

Карађорђева црква у Тојоли

лу, или тамо где су потребни. Карађорђе је нарочито тражио од кнезова Ужичке и Соколске нахије да из Осата пребаце што више мајстора у Тополу за завршетак утврђења. У редовима Крађорђевих устаника, не само у Соколској и Ужичкој нахији, него и у другим нахијама где су се налазили на раду, осаћански неимари су узимали учешће у устанку. И најпознатији градитељи, као например они из породице Гођевац, узимали су учешће у Првом српском устанку.

Црква у Селевицу

Највећи грађевински подухват у немирној Карађорђевој Србији био је свакако комплекс утврђеног града и цркве у Тополи. Овај подухват Карађорђе је отпочео 1811. године и због сталних опасности која је претила са свих страна, ангажовао је за убрзане радове велики људски потенцијал. Карађорђе је са великим усхићењем радио на завршетку овог свог жи-

вотног дела. Нема сумње да су међу главним мајсторима Карађорђеве задужбине били Осаћани. То потврђују изводи из Деловодног протокола: 16. фебруара 1812. године Карађорђе пише војводи Николи Карамарковићу да пошаље мајсторе Осаћане чисте недеље великог поста.

Драматични догађаји који су уследили 1813. године прекинули су радове на Карађорђевој задужбини. Његов град у Тополи и црква доживљавају исту несрећну судбину као и млада устаничка држава. Те 1813. године, у бесном и осветничком налету, Турци су рушили и палили све пред собом. Утврђени тополски град је срушен а црква спаљена. На срећу најмање је била оштећена камена црква са кулом и звоником и она је већ 1814. године могла бити обновљена док Карађорђев град са кулама никада није обновљен.

Многи осаћански градитељи су учествовали раме уз раме са Карађорђевим устаницима, а многи су се уздигли и до положаја устаничких вођа и војвода. Они су неретко читаве своје породице преводили преко Дрине у Србију. То су почеци великих сеоба из Осата. Зна се и да су неки Осаћани после пораза устанка прелазили у Угарску.

Овде ћемо поменути још једном оне који су међу највиђенијима оставили трага у историји Србије са почетка XIX века. Свакако по јунаштву је најпознатији Карамарко Васић, а по свом градитељском умећу чувен је био Милутин Гођевац из осаћанског села Гођевића. Нећемо погрешити ако кажемо да се он, са својим осаћанским мајсторским дружинама, уздигао до висина државног мајстора.

Црква брвнара у Дубу

У Србији после Другог српског устанка, Кнез Милош Обреновић наставља прекинуто дело Карађорђа Петровића и упиње сва материјалне и људске потенцијале за обнову земље. Мајсторске дружине осаћанске које се окупљају у рано пролеће у Ваљеву, од Гођевца бивају упућиване широм

Србије на изградњу нових и обнову порушених објеката. У првом реду Кнез Милош је започео обнову знаменитих духовних центара. Први велики посао који је Милош поверио Осаћанима под вођством Милутина Гођеца, био је обнова манастира Боговађа 1816. године. Следе потом градња цркве у Бранковини код Ваљева, обнова цркве Криваје и изградња цркве у Чокешини, у Шабачкој нахији. Милутин Гођеца стиче велики углед и поштовање код свих српских првака, нарочито код Кнеза Милоша. Овај му поверава и изградњу значајних објеката и у српској престоници Крагујевцу, где осаћански мајстори граде многе државне зграде од којих неке имају репрезентативни карактер. Колики су углед код Кнеза Милоша уживали Осаћани сведочи и писмо из 1820. године, датирано 18. априла: „Писато господину Јефрему у Ваљево, за манастир Чокешину да призову Милутина неимара, који је крагујевачку цркву и Савинац зидао, да он од свог друштва првога и себи и занату равно искусна неимара, са нужним ктому друштву даде да учине равно. Савинац и Чокешина на срцу стоје, како једно и друго стоји”.

*Конак сергара Јована Мићића у
Чајешини*

Дугачак је списак значајних српских светиња које су обновили или из темеља подигли осаћански неимари у ослобођеној Србији у првој половини XIX века, али свакако треба поменути и значајне задужбине Кнеза Милоша, а то је храм у Горњој Добрињи, посвећен Теодору, оцу кнеза Милоша, манастир Грабовац код Обреновца, изграђен 1824. године и други.

Осаћански неимари предвођени Гођевцима обележили су градитељску баштину у Србији. У веома кратком временском размаку од само неколико деценија они су иза себе

Црква у Осињаоници

оставили на стотине сакралних и других објеката широм Србије. Нажалост о њиховим подвизима мало је остало писаних докумената. Гођевци, али и сви остали осаћански мајстори најчвршћим уговором сматрали су задату реч, која је била чвршћа од било каквог и најпрецизније писаног уговора. Завршени објекти били су њихова реклама и гаранција за нове послове. Посао је уговаран најчешће већ у јесен или усред сезоне. Обично би газда који је желео нешто да гради долазио на градилиште где су Осаћани већ изводили радове и ту би се одмах уверио у квалитет радова, а од газда би сазнао доста о карактеру и поштењу осаћанских мајстора.

Поред већ поменутог Милутина Гођевца из исте школе осаћанских мајстора с почетка XIX века истакао се и један исто тако познати врсни неимар, родом из Црвице у Осату, Веселин Јовановић. Он се истакао у изградњи многих државних зграда у Крагујевцу. Овај Јовановић и његова дружина у којој је нарочити углед имао Василије Јовановић, оставила је неизбрисив печат осаћанске неимарске способности и особености на изградњи Конака Кнеза Милоша у Крагујевцу, 1819. године. Овај градитељски подухват цр-

вичких неимара постаће образац времена у изградњи многих значајних објеката за друге значајне личности тадашње Србије. Савременици су били усхићени овом бриљантно завршеном грађевином. За њу Јоаким Вујић каже: „Његово зданије или праворећи палата јест прекрасно устројена, чак састоји се из једног горе а једног опет доле департмента. У доњем департменту налазе се и с једне и с друге стране различите собе и једн велика на средини трпезарија, у којој шесдесет персоне обедовати могу”. Бурним и немирним временима ово дело осаћанских мајстора одолевало је све до 1941. године, када су га Немци срушили. За ово време се може рећи да је златна епоха осаћанских неимара и врхунац њиховог доприноса обнови и изградњи Србије. Нажалост, чести ратови и бурни догађаји с краја XIX и почетка XX века избрисали су многе трагове осаћанских неимара и њихове златне градитељске епохе. Нагли продор нових заната и технологија, као и продор нових стилова и утицаја из Аустроугарске и Европе, донео је ново време и нове неимаре.

Берлинским конгресом 1878. године Србија добија своју државност и признање европских и светских сила. Турци дефинитивно напуштају Србију али не и Осат, завичај осаћанских мајстора. У измењеним околностима и новим односима на Балкану, Босна и Осат добијају новог господара Аустроугарску. Осаћански неимари настављају са својим пословима, с раног пролећа прелазе Дрину, каткад на сплавовима пловећи све до Шапца, у потрази за новим пословима.

Друга половина XIX века, од владавине Михаила Обреновића, отвара нову епоху европеизације Србије. Повезивање Београда и других већих градова Србије железницом са Европом убрзао је продор нових стилова у неимарству. Из Европе већ стижу прве генерације школовних грађевинских инжењера. Београд постаје највеће градилиште у тадашњој Европи. Од запуштене турске тврђаве и вароши са прљавим махалама израстају велелепне грађевине по узору на европске престонице. Најезда јефтине радне снаге из јужних српских области, Црне Траве, Ниша, као и цинцарских дружи-

*Осаћански неимари Андрија и
Стеван Стојкановић на раду негде
у Србији 1933 године*

на, осаћанским мајсторима се намеће озбиљна конкуренција. Ипак, традиција и углед који су уживали кроз векове отварају им нове перспективе. Осаћански неимари се врло успешно уклапају у конкуренцију и присутни су, како у Београду тако и у свим већим местима Србије, на изградњи великих јавних објеката.

Пратећи даље кроз историју Босне и Србије путеве и стваралаштво осаћанских неимара, улазимо у XX век. Уједињењем свих српских земаља и стварањем Краљевине СХС, потом Краљевине Југославије, отварају се нове стране историје.

Велики светски рат донео је нова страдања. Србија је изгубила сваког другог способног мушкарца у ратовима за ослобођење и уједињење. Српска област Осат је била опустеошен и поднела је велике људске и материјалне жртве. У новоствореној држави осаћански мајстори опет започињу обнову и изградњу. Још увек сачувана традиционална патријархална задруга пружа сигурност за брже савлађивање последица рата. Нове генерације осаћанских неимара предвођене најискуснијим преживелим мајсторима граде широм Дринске бановине и Србије. Тако Павле Јевремовић са братом Нешом обнавља цркву у Причиновићу код Шапца, оштећену у Првом светском рату. Ваљево и Шабац остају и даље полазне станице црвичких неимара на путевима по Србији. Ту се добијају прве информације о потреби за мајсторима и одатле се разлилазе.

Од првих великих државних послова које добијају осаћански мајстори треба свакако истаћи изградњу војног комплекса „Вистад” у Ваљеу. Ове послове добија осаћанска дружина под вођством Јакова Стојкановића. Дружина Бошка Јосиповића, Радоја Недељковића и Радована Јовановића - Лукића добија значајне послове на изградњи већине нових школа широм Дринске бановине, како у Србији, тако и у Босни. Ова дружина је, између осталог, градила и палату Милана Јокића (1933) у Бајиној Башти, као и виле и пут Рајаковића у Перућцу.

Радован Јовановић - Лукић

Радован Јовановић - Лукић градио је и велики број школа у општинама Зворник и Љубовија. Млада генерација црвичких неимара предвођена искусним мајсторима из времена пре Првог светског рата, иде њиховим утабаним стазама.³⁰⁾ Убрзо се истичу по својим подухватима као нове вође дружина: Јован Јевремовић, Јаков Стојкановић, Бошко Јосиповић и други.

30 Радован Јовановић - Лукић, познати осаћански неимар, рођен је 1909. године у Калиманићима, у Осату. Године 1942. несебично се жртвовао у спасавању неколико хиљада српских избеглица из Босне, који су бежећи испред усташке каме, изашли на Дрину. За неколико дана, од 1. до 6. маја 1942. године, Радован је са својим комшијама, на Лукову, чамцима на весла превезао неколико хиљада српских избеглица преко Дрине у Србију.

ПОРОДИЧНЕ ЗАДРУГЕ У ЦРВИЦИ

Највеће осаћанско село Црвица тих година чинили су засеоци: Гручићи, Раетковићи, Лаћићи, Брђани, Поточари, Битовићи, Враца, Калиманићи, Гравик, Баташићи и Рађићи. Почетком XIX века насељавали су их следеће фамилије: у Гручићима породичне задруге Васићи, Марковићи, Јовановићи и Лукићи, у Раетковићима Јосиповићи и Живановићи, у Лаћићима Милановићи, Нешковићи и Симићи, у Брђанима Јовановићи и Бошковићи, у Поточарима Стојкановићи, Јевремовићи, Марковићи и Марјановићи, у Битовићима Зечићи, Николићи и Симићи, у Врацима Савићи, у Калиманићима Јашићи и Милановићи, у Граовику Јаковљевићи, у Баташићима Јовановићи и Обреновићи и у Рађићима Петковићи, Стевановићи и Драгићевићи.

Живот становника Црвице организован је у оквиру породичне задруге која је често бројала и преко 40 чланова. Као што се види из прегледа фамилија по појединим засеоцима, ниједан није бројао више од три до четири породичне задруге. Ове задруге поседовале су велике земљишне просторе које су у горњим деловима углавном чиниле простране ливаде, пашњаци и шуме са мало ораница. У доњем делу коме су гравитирали засеоци Рађићи, Поточари, Калиманићи и Враца, простирале су се плодне оранице дуж Дрине, од Дубоког потока па све до карауле Петрича, у дужини од шест километара. Типична осаћанска, тиме и црвичка патријархална задруга имала је идентичну организацију живота и становања.

Свака породична задруга имала је централну грађевину, такозвану кућу, у којој се одвијао заједнички живот, спремала храна, обедовало, славило и светковало. Ова кућа служила је и за пријем гостију. То је пространа грађевина у којој се у свакој прилици могло да смести најмање педесетак људи. Без разлике свака кућа је имала подрум зидан најчешће каменом, који је служио за складиштење животних намирница. Типична црвичка кућа је изнад подрума имала најчешће две просторије, једну изнад самог подрума, а другу, већу, над

земљом. На средини куће, у оном делу над земљом, било је централно огњиште са веригама о које су качени судови за спремање хране. Дим са огњишта одвођен је кроз специјално изграђен оцак, такозвану бацу, која је била истакнути део куће и неретко украшен.

Куће су грађене најчешће у комбинацији дрво и ћерпич, непечена цигла у којој се због чврстоће при изради мешала глина и плева. Типична осаћанска кућа имала је покривку од камених плоча које су се резале од обичног плавог пешчара. За те потребе Црвичани су користили два мајдана, један у Рајетковићима, а други у суседним Јакетићима.

У централној кући сви чланови породичне задруге су обедовали, одрасли за широком синијом, седећи на трношцима, а деца и женско особље имали су посебне синије. Породична задруга је заједничким снагама за сваког мушког члана који је пристизао за женидбу градила засебну грађевину звану „зграда” у којој је он са својом ужом породицом, женом и малолетном децом, становао. Зависно од броја мушких глава, црвичка породица је имала и до пет оваквих „зграда”.

Свака патријархална задруга имала је на челу свога домаћина који је биран на две године. Управитељ породичне задруге звао се домаћин. Он се старао и одговарао за целокупну организацију, за углед породичне задруге и њене односе са суседима и властима.

По вековном уходаном шематизму сви одрасли мушкарци су око Ђурђевдана одлазили преко Дрине у мајсторију и враћали се кући око Митровдана. Домаћин се старао око организације домаћинства и бринуо се за сваког члана породичне задруге. Земљорадњом су се бавиле углавном жене и малолетни чланови задруге. Сваки члан породичне задруге како стане на своје ноге и прохода имао је у тој организацији своје место и свој задатак, али свако је морао без поговора да извршава наређења домаћина. Уз домаћина бирана је и домаћица, обично домаћинова супруга. Она се бринула о припреми хране за свакодневну потрошњу и за спремање

залиха за зиму. По њеним упутствима радила је такозвана редара, обично из реда снаха, седам дана на смену. Спремале су храну за све чланове задруге. Сав зарађени новац одрасли мушкарци, по доласку из мајсторије, предавали су домаћину који је доносио одлуке о тршењу средстава.

У периоду од Митровдана до Ђурђевдана, по повратку из мајсторије, мушкарци су обављали ситне радове у кући и на имању. То је било време слава, свадби, весеља и посета пријатеља. У дугим зимским ноћима црвички мајстори су препричавали догодовштине из мајсторије и често уз гусле слушали јуначке песме. Црвичка патријархална задруга није оскудевала у исхрани. За своје потребе, изузев сушних година, производила је довољно хране. Пшеница, зоб и раж се сакупљала мобом. Број жетелаца достигао и до стотину. Често је жетеоце пратила музика. Овај обичај се задржао све до Другог светског рата. Летина се сакупљала на гумна и ту се вршајила коњима. Пшеница се скалдиштила у посебне дрвене грађевине зване магаше, а кукуруз у чардаке. Земља се обрађивала на примитиван начин уз употребу воловске, ређе коњске запреге. Свака задруга најчешће је имала по два коња, једног који је служио домаћину за јахање, а други за радове. Скоро свака црвичка задруга имала је своју воденицу у којој је за своје потребе млела жито.

Временом се у Осату, за разлику од других српских области у Босни, у оквиру патријархалне задруге развила једна специфичност названа „особина”. Сваки одрасли члан задруге могао је независно од заједничке имовине, у оквиру своје уже породице, имати своју „особину”, односно овцу, краву или кокошку. Ово су били први знаци попуштања карика које су вековима на окупу држале патријархалне породице. Ово није нарушавало хармонију братских односа унутар задруге, али је наслућивало и наговештавало раслојавање. Црвица је широким фронтом излазила на Дрину. Њени становници су имали присне контакте са комшијама из србијанске Црвице, преко Дрине. Између два светска рата те везе су још више учвршћиване, нарочито склапањем бракова. У већини случајева Србијанке су се удавале у Цр-

вицу. Црвичани нису зазирали од Дрине већ су користили све њене благодети. Деца су од малих ногу учила да пливају, а били су и врсни риболовци. Рибе у Дрини је било у изобиљу, а ловила се углавном вршкама плетеним од врбовог прућа.

Све до изградње хидроелектране у Перућцу, целим својим током, Дрина текући кроз Црвицу у дужини од шест километара, већ од маја до септембра, била је топла и погодна за купање.

Најпознатија места за лов рибе били су Криви Вир и Дубоки поток. Обојавала су младицом чији су примерци достизали и више од 20 килограма. До Првог светског рата вешти Црвичани су је ловили и пушком. Вешти риболовац морао стрпљиво да чека са упереном пушком и по неколико сати. Кад се приближи младица па зачасак застане, постаје сигуран плен.

Дрина се у Црвици ретко изливала и плавила плодна поља. Међутим, 1896. године, новембра месеца, Дрина је због обилних киша у горњем току толико нарасла да се излила у Црвици и досегла до новоизграђеног пута

Велики водојлав

Братунац - Склани. Дуготрајне обилне кише у планинском пределу око тромеђе Црне Горе, Србије и Босне, изазвале су незапамћен надолазак Дрине. Била је то поплава какву Црвичани нису запамтили. У горњем и средњем току Дрине, која је местимично јако стешњена околним брдима, побеснела стихија је рушила и носила све пред собом: брвна, мостове, путеве. Дрина је преплавила и познату ћуприју у Вишеграду. На њеној „капији” остао је забележен ниво до

кога је Дрина тада досегла. Црвичани су дуго памтили како је Дрина кроз њихово село носила дрвене куће на којима је кукурикао петао. Нарочито је страдао предео у доњем току Дрине. Поплављена је Љубовија и Братунац, а велике штете имали су Шабац и Београд.

У животу породичне задруге у Црвици нарочити значај имала је крсна слава.. Већина слава које славе Црвичани падају између Митровдана и Ђурђевдана, када се и неимари враћају са посла на заслужени одмор. Од давнина крсна слава у Црвици славила се и по два дана. Најчешће славе у Црвици биле су: Алимпијевдан, Лазаревдан, Мратиндан, Ђурђиц, Никољдан и Томиндан. Главна свечаност је на дан крсне славе када се припрема свечани ручак и ломи колач уз приношење пригодних дарова куму и пријатељу који је почасни гост у породици. После ручка настављало би се весеље често праћено гусларским песмама.

НОШЊА ЦРВИЧАНА И ОСАЋАНСКИХ СРБА

Црвица, највеће село у Осату, због свог специфичног географског положаја и физичке одвојености од суседних села, по много чему се разликује чак и од најближег окружења. Њихови најближи суседи, Срби из области Лудмер и Бирач, идући ка североистоку Босне, као и они на Романији, изражавали су нетрпељивост и мање су се мешали са Осаћанима. Тако су у ретким случајевима Осаћани удавали своје кћери у најближе окружење. Лудмерци су Осаћане називали „Рогоње”, понајвише због њихове чудне девојачке капе „роге”, каква се више нигде није могла видети на Балкану.

Ношња осаћанских Срба, као и становника Црвице, одржала се све до Другог светског рата, љубоморно чувана са свим својим особеностима. Основне делове ношње Осаћанке су саме израђивале на посебним приборима које су њи-

ховии дедови и очеви, вешти осачански мајстори, сами израђивали за потребе својих великих патријархалних задруга. Разбој за ткање, ступе, преслице, вретена, „брда” и остали прибор израђиван је углавном у зимском периоду, између два похода у „мајсторију”. Не сме се заборавити да су то биле и финансијски моћне задруге, па није била ни реткост да су мајстори приликом повратка из мајсторије доносили скупоцене тканине и материјал за израду одеће и обуће. Осаћанске ткаље су на разбојима израђивале „без” - бело платно од конопље и лана, као и од fine памучне и вунене тканине. Сваки заселак је имао своју познату, у већини случајева најискуснију ткаљу и „навијачу” за основу и увођење у ните. Обиле вода и близина реке Дрине омогућавала им је да квалитетно „укиселе” конопљу, а топло осаћанско сунце је добро исушило и избелело.

Девојачка ношња у Црвици

Девојачка ношња

Црвичке девојке су биле препознатљиве са своје две свечане одеће и то „обичном” и такозваном девојачком. Те две варијанте разликовале су се искључиво по раскошној капи. Ову свечану и најупечатљивију, са капом „рогом”, девојке су облачиле када су стасале за удају и када су се почеле јавно појављивати на црквеним саборима и вашарима по Осату.

Живописна свечана девојачка ношња састојала се углавном од основних делова и то: капе „роге”, кошуље, прегаче, гуњића, зубуна, чарапа, опанака и марама. Престиж, богатство и моћ породичне задруге могао се лако видети према девојачкој ношњи.

Ношња црвичких девојака

Ношња црвичких момака

На капи је доминирала златна или само позлаћена круна на коју су качени дукати. Број дуката зависио је од економске моћи задруге. Над круном су забадана паунова пера која су давала необичан сјај. Од круне па све до испод струка досезала је богато извезена памучна марама. Марама је обично везена фино преденом и разним бојама бојеном вуницом. Преко ове мараме ишла је краћа, такође украшена марама до рамена.

Девојачка кошуља израђивана је од памучне основе и потке у струку плисирана и скоро до земље дуга. Широки рукави су по дну украшени фином чипком. Кошуља је у струку утегнута посебним девојачким појасом. Појас осаћанске девојке ткан је од свилене основе са потком од fine вунице доминантно црвене и зелене боје. Овај појас кројен је према струку и није се пресавијао. Поред капе посебно је била живописна девојачка прегача која је постављана испод појаса. Изаткана на разбоју од памучне основе и поткана фином вуницом у више боја, прегача је била обично ширине за два појаса и из ње су излазиле до изнад колена fine ресе израђене од вишебојне дебље упредене вунице. За појас је зађевана везом украшена по ободу марама од панаме.³¹⁾

Горњи део девојачке ношње чинио је раскошни гуњић. Израђиван је од финог сукна ваљаног у ваљарици. Доминантна боја била је црна а обод опшивен гајтаном такође црне боје. Гуњић је сапињан позлаћеном или златном копчом. Преко гуњића девојка је облачила зубун који је такође ручно ткан од вуне, обично црвене боје. Зубун је украшаван у разнобојном везу, досезао је до испод колена.

На ногама девојке су носиле богато везене чарапе и лагане опанке израђене од fine коже.

Ношња удатих жена из Црвице углавном се разликовала по капи а задржавала је све остале детаље.

Ношња црвичких момака била је нешто једноставнија и у основили чиниле су је: капа, гуњ, појас, кошуља, гаће, чарапе и опанци. Кошуља је била израђена од финог памучног платна који је ткан на разбојима, у струку е утезана карактеристичним и, за разлику од девојачког, нешто ширим појасом. На ноге су обували везом украшене чарапе и опанке израђене од fine коже са карактеристичним каишевима који су обмотавани преко чарапа испод веза. Гуњ, горњи део ношње црвичких момака, израђиван је од сукнене тканине и украшаван гајтаном најчешће у плавој боји.

31 Опис осаћанске и црвичке ношње која је коришћена до Другог светског рата дала је Даринка Савић, рођ. Марковић (1932), на чему аутор најтоплије захваљује.

ЈЕЗИК ОСАЋАНСКИХ НЕИМАРА

У низу особености са којима се истиче Осат, па и Црвица као највеће село у овој области, свакако је језик којим су се служили надалеко познати осаћански мајстори, у туђини, док су радили у „мајсторији”. Многи наши познати историчари, етнологзи и лингвисти у прошлости, а и данас, у својим истраживањима, показали су нарочито интересовање за овај, често називан „тајни” језик осаћанских мајстора.

Још 1883. године Јиричек је забележио изванредан број речи којима су се служили Осаћани док су радили по Србији. Јиричек је порекло ових речи доводио у везу са албанским језиком. И наш знаменити историчар Милићевић је такође показивао интересовање за овај језик. Већина научника и истраживача тајни језик осаћанских мајстора називају „бањачки” или „дунђерски”, а само Осаћани, па и Црвичани, до дана данашњег овај језик зову „бањачки”.

Ако данас сретнемо какву дружину осаћанских неимара на некој грађевини у Србији, Босни или Црној Гори, и којим случајем упитамо знају ли још увек свој језик, бићемо изненађени када сасвим мирно пређу на свој начин комуницирања. Упитани како и колико знају свој стари језик, најчешће ће одговорити да га засигурно знају мање него њихови очеви и при том ће рећи да су им они говорили да га знају слабије од њихових очева и дедова.

Скоро без изузетака осаћански мајстори ће рећи да су свој језик наследили од свог заштитника, апостола Томе. Међу њима је још сачувано предање како је на повратку из мајсторије Светог Тому срео Господ и на питање „Шта ти је то, Томо, у врећи?”, коју је носио на рамену, Тома је одговорио: „Иверје, Господе”. Посумњајући у истинитост Томиних речи, Господ му рече: „Дабогда ти иверје и било”, тако до дана данашњег.³²⁾

32 Ђорђе Беатовић - *Браћунац и околина у мојим сећањима* (Београд 1981).

Већина истраживача сматра да су осаћански мајстори „створили” и неговали свој „тајни” језик из практичних разлога. У основи, поводе се овлаш изговореним образложењима да је то био начин како их не би домаћини разумели у приликама када су требали да изразе љутњу на услове рада и смештај. Дубљим анализама и истраживањима на теренима Осата више је поверовати мишљењу да је овај језик настао из других разлога. Пре свега, осаћански неимари радили су дуги период у туђини и под завојевачем, па је то била реакција за очување идентитета и тежња да се издигну изнад обичне „раје”, према којој нарочито Турци нису имали никаквог респекта.

Ако се овоме дода и ношња као изразита особеност коју је ова скупина брижно чувала и по којој се разликовала од других, чак и себи најближих, све то нам даје за право и овакве претпоставке. Непобитна је чињеница коју готово сви истраживачи истичу је да овај језик неимара у основи нема сличности ни са једним словенским језиком. Сама по себи нас упућује да трагамо за другим утицајима. Ту су пре свега и засигурно утицаји грчких, албанских и других суседа. Истина је да се овим језиком Осаћани нису служили у свом завичају у комуникацији, већ и данас говоре језиком који је најближи савременом књижевном језику. Ово је и Вук Караџић истицао у својим истраживањима. Познато је

Детаљ са етно изложбе из Осаћа у основној школи у Скланима

да је Вук за сараднике и имао неке од Осаћана и њихових потомака, које је сретао по Србији и Угарској. Ако томе додамо да је и сам прву писменост стекао у манастиру Троноши, где и један од најпознатијих Осаћана скраја XVIII и почетка XIX века, Хаџи Мелентије Стевановић.

БАЊАЧКИ - ДУЊЕРСКИ - МАЈСТОРСКИ ЈЕЗИК

Језик којим су се служили Осаћани док су изводили радове код појединих послодаваца

Речник бањачког језика:

Авиџуџа - сијено.
Авиџуџа од букеџа - слама
Аналица - воћка
Анеж - јело
Аниџи - јести
Аћам - циганин
Аћамка - циганка
Аћамче - циганче
Балиџија - секира
Баналица - рука
Банеж - радња
Баниџи - радити, ударати, тући, градити
Баниџи букеџаш - окопавати кукуруз
Бачаџица - бритва
Бачаџица шумна - сабља
Бичак - нож
Буке - хлеб, пшеница
Буке каљско - зоб, јечам
Букеџаш - кукуруз

Букоња - во
Букуља - крава
Букуљче - теле
Букурлија - црква
Букурлијаиш - бог
Бураћ - трбух
Буса - задњица
Вајза - девојка
Виза - вода
Визаји - мокрити
Галбан - дукат
Гара - кафа
Грмчар - млин
Гураћ - грло
Гураћица - чаша, лула
Дочкаји - донети, дотерати
Дочкојии - доћи
Ђавлад - деца
Ђавле - дете
Ђавлаиш - момак
Ђавлица - цурица
Ђаур - хришћанин
Ђаурка - хришћанка
Ђаурче - хришћанче
Ђун - дан
Жара - ватра
Жарац - барут, прах
Зоји - Турчин
Зојиска букурлија - џамија
Зојиски џаирљан - хоџа
Калица - кобила
Каљац - коњ
Каљче - ждребе
Кардаиш - брат

Кардашица - сестра
Карица - крмача
Карицанац - крмак
Карицанче - прасе
Карамлук - мрак, ноћ
Кашиџа - кућа
Кећаши - дуван
Кећашица - брада
Каћуралице - очи
Каћураји - гледати
Кљака - баба, мајка, стара жена
Кљакац - деда, отац, старији човек
Кљаков кљакац - прадеда
Кленишије - млеко
Крека - кокош
Крекац - павац
Крекче - пиле
Лаза - брадва
Лешица - овца
Лешац - ован
Лешце - јагње
Лешица цкамна - коза
Лешац цкамни - јарац
Лешце цкамно - јаре
Масайији - сјећи
Мерији - красти
Миша - месо
Миша на чојалици - бут
Морица - бува
Морица цкамна - уш
Муџови - нечист
Набанији - начинити
Набанији жару - наложити ватру
Набањаваји - градити

Наханован - сит
Ницкам - ни мало
Олањаӣи - опрати
Олањаӣи се - опрати се, окупати
Орман - шупа
Ормањлика - дрво
Оӣремчӣӣи се - оженити се, удати се
Палуран - купус
Палузан Чифӯӣ - Јеврејин
Пењер - сир
Пјевач - грах, пасуљ
Повизан - покисо
Повиза̄ӣи се - помокрити се
Почкојмо - хајдемо
Руша - вино
Смарай̄ӣ - украсти
Смарай̄ӣи се - умрети
Скерак - чекић
Со̄ја̄њ - лук
Тажий̄ӣи - обстајати, находати се
Ташанче - јаје
Тирий̄ӣа - хартија, хаљина, књига, писмо
Тирий̄ӣњак - гуњ
Тирий̄ӣа с фан̄ӣаре - капа
Тирий̄ӣа са чкојалице - обућа
Трајца - торба
Трања̄ӣи - спавати
Трања̄ац цкамни - затвор, апс
Трем - човек
Тремка - жена
Туз - со
Ћасара - сурутка
Ћем - пас
Ћемица - кучка

Ђемче - штене
 Ђивурајџи се - сполно општити
 Убанијџи - убити
 Уснађи - бркови
 Фаниџара - глава
 Фоле - новци
 Фолинчић - новчић
 Фолињајџи - говорити, викати, певати
 Фолињајџи букурлију - молити се Богу
 Фолињајџи у џиријџи - читати у књизи
 Ханијџи - јести
 Ханован - гладан
 Цкамно - слабо, ружно, хрђаво
 Цкаман ђем - вук, курјак
 Цкамњаk - ђаво
 Цкамњаk од жарe - пепео
 Чавркаш - клинац
 Чамура - земља
 Чамурњаш - камен
 Чамурњаш сажарен - креч
 Чаџирљан - свештеник, поп
 Чкојач - пут
 Чкојалица - нога
 Чкојалице - саонице
 Чкуљан - заход, ђенифа
 Џаџа - тестера
 Шџијџијџи - давати
 Шумно - добро, младо, лепо, весело
 Шумњаk - господин
 Шумно буке - пшеница
 Шумна жарa - пушка
 Шумна за џару - шећер
 Шумулијер - крчмар, гостионичар

Примери Бањачког говора:

<i>Наханио сам њеваца, ња ми се њокачио бураћ</i>	Најео сам се пасуља, па ме заболео трбух
<i>Чаџирљан фолиња шумноћу у Букурлијашу из џириџе</i>	Свештеник се моли Богу из књиге
<i>Ђе џи џаџи џрем?</i>	Где ти је човек?
<i>Одчкоји џреко визе</i>	Отишао преко воде
<i>Покаћила се ђавлад, ња дочкоијо џрем џијо на ђавладима џаџи, џе сваком убанио њо џри орманљике њо баналици</i>	Побила се деца, па дошао учитељ, те сваком ударио по три прута по руци
<i>Нахранио се шуље, ња ми се њокачила фанџара</i>	Напио се ракије, па ме заболела глава
<i>Ницкам фолињаџи чкоји чешљо</i>	Немој говорити долази жандарм

О РЕЛИГИЈИ ПРАСТАНОВНИКА ОСАТА И ЦРВИЦЕ

О религији старих народа који су настањивали област Осат и Црвицу, мало се зна.

Док о религији неких народа постоји многобројна изворна грађа, о религији Илира постоји врло мало извора. Међу сачуваним траговима материјалне културе која говори о њиховом духовном и религијском животу пронађени су и споменици на подручју Црвице и Скелана, који представљају драгоцене податке за изучавање духовне културе наших предака.

Поред ових драгуља материјалне културе наших предака, остали су и трагови у писаним делима античких писаца. Истина је да су то врло оскудни али зато драгоцени подаци. Један од најпознатијих античких писаца Херодот је оставио податак о једном женском божанству код илирског племена Пеонаца, које се идентификује са грчком богињом Артемидом. И други антички писци оставили су писане трагове о илирским божанствима. Они за Пеонце кажу да поштују сунце у виду малог колута на великој дршци. Неки од античких писаца говоре о томе како су Илири приносили својим боговима на жртву коње. Овакав случај био је раширен код многих древних народа.³³⁾

За разлику од литерарних извора много сигурније и опширније податке о религијском и духовном животу старих народа на нашем подручју даје нам археолошка грађа. На првом месту ту долазе епиграфски споменици, остаци светишта и култних предмета. На основу тих споменика који уједно представљају један од основних извора за изучавање религије Илира ми данас можемо себи представити одређену слику и извести закључке о њиховим божанствима, богослужбеним местима и слично. Истина је да је тај материјал

33 Е. Имамовић: *Антички култни споменици на подручју Босне и Херцеговине* („Веселин Маслеша” Сарајево 1977).

настао и односи се на период када су Илири били већ политички зависни од Римљана, док о старијој фази њиховог духовног живота има доста мање података.

Када су Илири покорен од Римљана уз све промене до којих је неминовно морало доћи и њихова религија се доста изменила. У првом реду њихова домаћа божанства поистовећују се са римским што представља један процес који је условљен политичком зависношћу од Рима. Из тога времена потиче велики број култних споменика на којима се помињу разна божанства. Ти споменици су искључиво на латинском језику и, мада се ту неретко спомињу и римска божанства, ипак се на култним рељефима или епиграфским споменицима могу препознати домаћа божанства. На темељу тих култних рељефа наши научници су идентификовали имена неких божанстава, као што су: Медаур, Бинд, Видас и Тана. Имена неких божанстава идентификована су преко римских назива, као Сливан и Дијана.

Из свега наведеног може се закључити да су Илири имали развијену религију те да су после пада под Римско царство трпели утицај завојевача. Значајно је да су Илири у одређеним римским божанствима виђали и своја божанства и наставили су их и даље поштовати у већини случајева. Према томе, ако су Илири поштовали римска божанства, Јупитера, Силвана, Дијану, онда се да закључити да су то била и њихова, домаћа божанства.

Овде ћемо покушати да из богате литерарне баштине, која је формирана у нашим најзначајнијим институцијама, наведемо најзначајније споменике материјалне културе који су остали иза наших далеких предака.

СИЛВАН И ЊЕГОВА КУЛТНА ЗАЈЕДНИЦА

Под овим именом крије се неко старо илирско божанство које је изједначено са римским Силваном. Бројни култни рељефи посвећени овом божанству пронађени су на 36

споменика у целој Босни и Херцеговини. Од тога су 24 споменика посвећена његовом самосталном култу. На култним рељефима Силван је углавном приказан са козјим ногама и роговима. Он је приказан на већини рељефа као шумско божанство и то у форми која се веже за грчког бога Пана. Споменици Силвановог култа и његове култне заједнице на нашем подручју пронађени су у Скланима и осаћанском селу Сикирићу.

Ара посвећена Силвану је доста оштећена, десни горњи и доњи угао одбијени. Натписно поље у четири реда незнатно је оштећено. Споменик је висок 0,88 а широк 0,435 метара.

Silva.....*Silva(no)*

Sac.....*Sac(rum)*

CLMXMVS.....*CL(audius)M(a)ximus*

V.S.L.M.....*V(otum)S(olvit)L(ibens)M(erito).*

*Споменик посвећен
Силвану*

Овај споменик открио је Карло Пач (С. Patsch) 1907. године и објавио у „Гласнику земаљског музеја у Сарајеву”.

Друга ара посвећена Силвану нађена је у осаћанском селу Сикирић (заселак села Тегаре на Дрини) и налази се у Музеју источне Босне у Тузли.

Из свега што смо до сада навели о божанствима која су поштовали прастановници Средњег Подриња и Осата, може се закључити да су они изазвали много већи интерес римских завојевача у односу на друге крајеве Босне. Римљани су дуж долина Дрине изградили прве путеве и један велики римски град Домавију

(Сребреницу) и други у Скланима, непознатог имена. За разлику од других подручја Илири су на овим просторима много брже били изложени утицају завојевача те су брже примили и религијске утицаје. Из тих разлога овде ћемо у кратким цртама навести само најзначајније римске култове чији су остаци пронађени у Осату и, посебно, у Црвици.

РИМСКИ КУЛТОВИ

Увођење и ширење римских култова на подручју Средњег Подриња и Осата у уској је вези са окупацијама ових области и присуством Римљана. Ширење римских култова започело је у правом смислу онда када су ове крајеве запосели Римљани и када је у њиховој присутности отпочео један процес објављивања њихових култова, а који се културом и обичајима у свему разликовао од њих.

Илири су највероватније живели и даље духовним животом као и пре доласка Римљана, али се пред њиховим очима поштују и страни, односно туђи култови, о којима се у то време мало знало. Истовремено то је био и почетак зближавања и упознавања духовне културе других. Где год се налазило римско насеље ту се, за разлику од других простора, показивала могућност да староседеоци присуствују и учествују у обављању религијских обреда дошљака - завојевача. Ту су биле капеле и други богослужбени објекти код којих су постављани жртвеници и посвете неком од бројних римских божанстава. Кроз тај процес поштовања римских култова постајала су све разумнија домаћем становништву. На подручју Осата и Црвице тај процес, као и у Домавији, ишао је много брже него у осталим деловима Босне.

А сада ћемо се позабавити најзначајнијим римским култовима.

Јупитер и његова култна заједница. Као врховно и главно божанство Римљана, Јупитер је био и најпоштованије божанство како у самом Риму тако и у осталим краје-

вима где су се Римљани налазили. У Осату, па и у Црвици крај Дрине, пронађени су бројни споменици посвећени том божанству. До данас је познато укупно 61 споменик ове култне заједнице од чега 53 припада његовом самосталном култу, док су осталих 8 посвећени култној заједници са Јуноном, Минервом, Марсом и Генијима. Од овог броја до данас познатих споменика посвећених овом врховном римском божанству на подручју Склана је 13, а један је у Црвици. Све ове споменике открио је бечки археолог, сарадник Земаљског музеја у Сарајеву, Карло Пач и објавио 1907. године.

Овај црвички жртвеник једноставне израде висине 0,85, ширине 0,55 и дебљине 0,30 метара, са натписом у три реда сачуван скоро у потпуности:

IOM.....I(ovo)O(ptimo)M(aximo)

T.Fl.Alba.....T(itus)Fl(avius)Alba(nus)

V.S.L.M.....V(otum)S(olvit)L(ibens)M(erito).

**Жртвеник пронађен у
Црвици**

Открили су Црвичани на имању неког Танасија Симића и предали нашем познатом археологу Бојановском који га је објавио у својим „Чланци и градња”, књига VII, Тузла 1967. Данас се овај споменик налази у Музеју Источне Босне у Тузли.

Већина споменика који су посвећени римским божанствима и њиховим култовима које су наши и страни, углавном бечки, археолози открили на подручју Осата и Црвице, сачувани су само захваљујући незапамћеној поплави коју је бујна Дрина учинила 1896. године, те су остали под наслагама наноса Дрине. Они су данас након открића нашег археолога Бабића, руководиоца Музеја Републике Српске, поново заблистали и постали доступни јавности.

Ара направљена од кречњака, вертикално напукла, са горње стране скроз обијена, база оштећена. Облик коцке. Натпис исто тако оштећен, састоји се од шест редова:

VI.IVNO.....(lo)vi Juno
NI.Miner.....ni Miner
VA.F.M. VLP.....vae M(arcus) Ulp(ius)
CANIVS BE.....Canius be(neficiarius)
COSLEGIA.....co(n)s(ularis)leg(ionis)a(diutricis)
VS LM.....v(otum)s(olvit)l(ibens)m(erito)

Споменик је објавио Карло Пач 1907. године.

Уломак јако оштећене аре, висине 1,03, ширине у струку 0,45, дебљине 0,39 метара. Натпис се сачувао само делимично у шест редова:

I.OI(ovi)O(ptimo) (M(aximo))
I.MFL.....I(unoni)M(inervae)Fl(avius)
AV.....av....
EG.X.....(L)eg(ionis)X(....)
LEG.X.....((.....centurio?)leg(ionis)X(.....))
V.S.L.....v(otum)s(olvit)l(ibens)m(erito))

Објавио Карл Пач 1907. године

За владе римског цара Трајана око 98. године наше ере припадници његове легије били су стационирани у великом војном логору у близини Склана. Један припадник те легије по имену М. ULPIUS VITALIS посвећује своме божанству један споменик кога је открио Карло Пач и објавио 1907. године. Ми га наводимо као још једну потврду присуства поштовалаца култа бога

Римски споменик са делимично сачуваним натписом

рата Марса на простору Осата. Култ је у култној заједници Јупитер - Марс.

Ара од кречњака, висока 0,87, широка 0,435, дебела 0,39 метара. Има облик коцке и обрађена је и горе и доле. На ивицама је окрњена. Натпис је у пет редова и слова су правилна и лепо читљива:

I O M.....I(ovi) O(ptimo) M(aximo)

E MARTI.....e(t) Marti

M.VLP.VITALIS...M(arcus) Ulp(ius) Vitalis

BECOS. LEG.....b(ene)f(iciarius)co(n)s(ularis)leg(ionis)

X.G.V.S.L.M.....XG(eminae)v(otum)s(olvit)l(ibens)m(erito)

У осаћанском селу Лијешће пронађен је један од најлепших и најочуванијих споменика посвећених Богу Марсу, заштитнику ратника, као и других професија и ратара. Овај из Лијешћа Богу Марсу посветио је бенефицијар легије V Macedonica, неки Julius Longinus.

*Споменик посвећен
богу Марсу*

Споменик такође пронађен у Скеланима. Ара доста истрошена, висока 0,80, у струку широка 0,31, дебела 0,35 метара. На горњој страни располовљене палмете као акротерији, између њих на свакој страни по једна розета као украс. На предњој страни од натписа само посветна формула:

I. O. M.) (ovi) O(ptimo) M(aximo)

Ове примерке објавио је Карло Пач у „Гласнику Земалског музеја” 1907. године.

Други један такође значајан научник Димитрије Сергејевски који је ово подручје истраживао између два светска рата, објавио је у Споменику Српска краљевске академије из Скелана жртвеник од кречњака, висок 0,91, широк 0,55,

дебео 0,41 метар. Горњи део јако оштећен, као и натпис у четири реда:

O M.....I(ovi) O(ptimo) M(aximo)

P AEL ARI.....P(ublius) Ael(ius) Ar

//////// RES.....res

//// I / IE i. ie

Споменик који је објавио Д. Сергејевски у Споменику СКА 1940. године, жртвеник од кречњака, лепе израде и добро сачуван. Са предње стране профилисан, док су са бочних страна простог профила. На предњој страни акротерије у рељефу. Висина споменика је 1,18, ширина 0,475, дебљина 0,46 метара. Натпис је добро очуван и лепо читљив. Слова правилна, укупно осам редова:

I O M.....I(ovi) O(ptimo) M(aximo)

CAEMI.....C(aius) Aemi

LIVSINGE.....Lius Inge

NVVS. MIL.....nuus mil(es)

LEG. XI.CL.....leg(ionis) XI Cl(audiae)

B.F.COSb(ene)f(iciarius)co(n)s(ularius)

VOTVM.....votum

S. L. Ms(olvit) l(ibens) m(erito)

На овом подручју, на десној обали Дрине, у Бајиној Башти пронађени су споменици култне заједнице Јупитера - Јунона - Минерва. Ова култна заједница такође представља званични државни култ Рима. У њој су представљена три врховна римска божанства која су заменила стару тријаду и стекли посебно поштовање. Поштовање ове култне заједнице која се налази у Бајиној Башти говори да је велико римско насеље које је откривено у Скеланима заузимало и простор на десној обали Дрине, односно на подручју данашње Бајине Баште, али оно до данас није истражено.

*Један од споменика
из култивне заједнице
Јулијанер-Јунона-
Минерва*

Не само да је ово подручје било најзначајније и рудом најбогаије већ је долином Дрине ишла и једна од главних комуникација са осталим римским провинцијама, као Панонијом, Дакијом, Тракијом, и осталим деловима Источног Римског царства. На врло важној раскрсници тих путева, у Скланима, налазило се значајно градско насеље и велики војни логор, а одатле се преко Дрине одвајао источном трасом преко данашњег Ужица, Пожега и дуж Мораве, важан правац који је водио према Нишу и на северо-исток ка Дунаву. На подручју Осата и његовог седишта Склана најновија истраживања потврдила су постојање јачег духовног центра који се развио током пет векова владавине Рима на овим просторима.

У самим Скланима и његовој ближој околини нађени су, дакле, бројни споменици посвећени врховном римском божанству. Већину откривених споменика објавио је чешки археолог Карло Пач и сместио их у просторије великог хришћанског храма, насталог на остацима римских светилишта у тада значајном градском средишту - Скланима. Велика поплава 1896. године затрпала је ово светилиште које је удаљено од обале не више од педесетак метара и ту су и споменици остали скривени од очију јавности све до 2008. године.

Од бројних примера навешћемо само оне који су до сада публиковани.

Ара са посебно насађеном плинтом на наставку. Обрађена са свих страна, висина 1,04, ширина у струку 0,49, дебљина 0,41 метар. Облик коцке. Натпис се састоји од пет редова, слова су лепо уклесана:

Сјоменици посвећени врховним римским божанствима

I.O.MI(ovi) O(ptimo) M(aximo)

L. NAEVIVS.....L(ucijus) Naevius

MAXIMVS.....Maximus

B. COS. LEG. XI....b(enecifirus)co(n)s(ularis)leg(ionis) XI

*CL. P.F.V.S.L.M.....Cl(audie)p(iae)f(idelis)v(otum)s(olvit)
l(ibens)m(erito)*

Из текста се види ко подиже споменик своме божанству (Lucius Naevius) - конзуларни бенефицијар легије. Као врховно римско божанство имало је и функцију бога рата те му из тих разлога овакве споменике најчешће подижу припадници војних јединица.

Коцкаста ара пронађена у Скеланима, јако оштећена, десна страна обијена. Висока 0,88, широка у струку 0,30, дебела 0,25 метара. Лепе израде, у горњем делу има украс пластичну розету, а тако са сваке стране. Натпис се састоји само од уобичајене посветне формуле:

I. O.i(ovi) o(ptimo) M(aximo)

Споменик нађен у Лијешћу. Коцкаста ара лепе израде, висока 0,40, широка 0,435, дебела 0,40 метара. Профилација са свих страна. На горњој предњој страни пластични украси, у средини округло испупчење, на крајевима срцолики пластични украси. Натпис у пет редова, слова су велика и правилна. Предња страна испуцана на више места:

MARTI.AVCMarti Aug(usto)

IVL.LONGIN.....jul(ius) Longin(us)

B COS EX LEb(eneficiarius)co(n)s(ularius)ex le(gione)

V MACEDONV Macedon(ica)

V S L Mv(otum)s(olvit) l(ibens)m(erito)

Споменик је објавио Карло Пач 1907. године.

Поред илирског Бога Силвана једно од најпоштованијих домаћих божанстава свакако је Богиња Дијана. Ово домаће женско божанство доласком Римљана на наше просторе

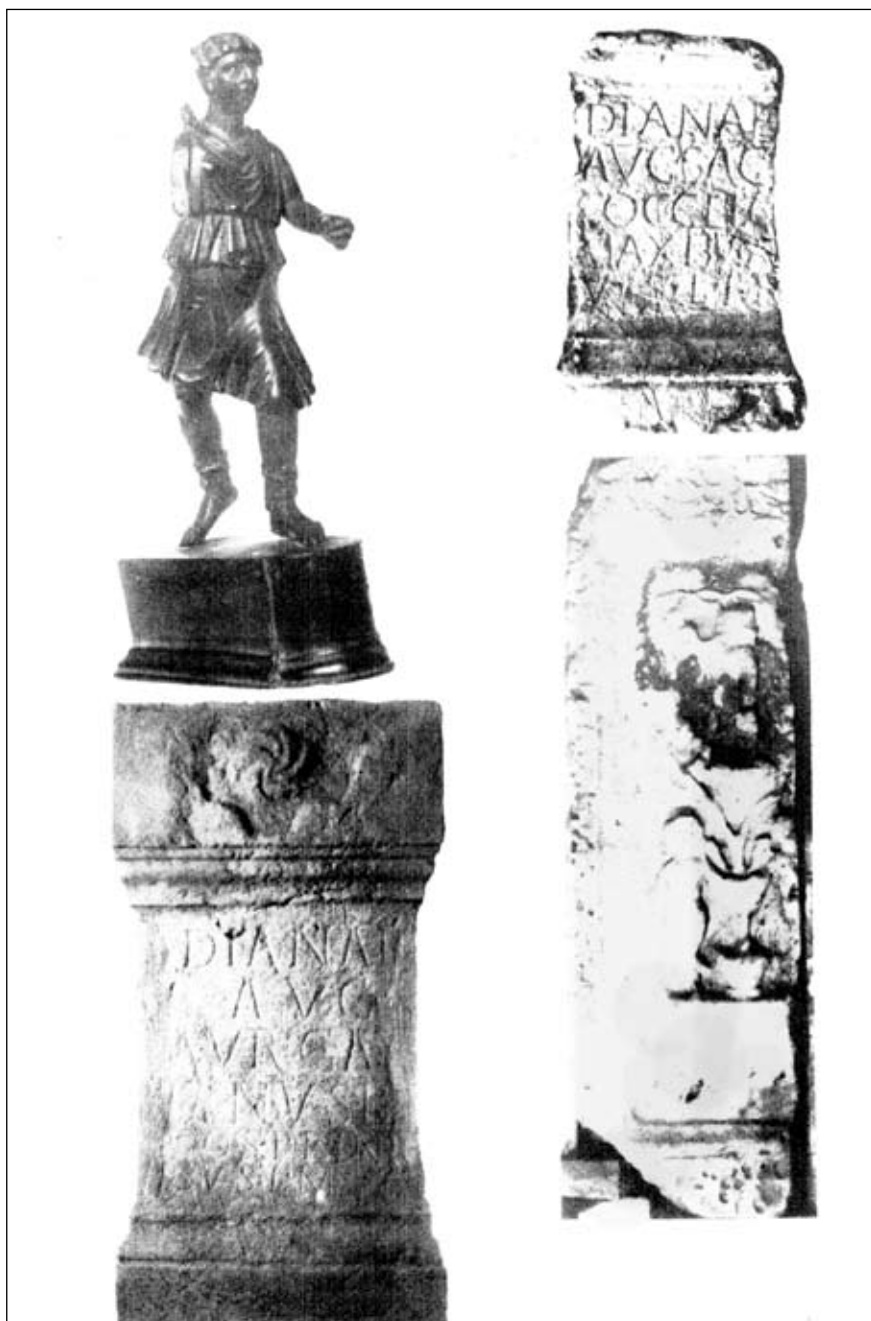
*Један жртвеник
и пронађен у
Скеланима*

изједначено је са римском Дијаном. Култ домаће богиње Дијане био је доста раширен у Босни и Херцеговини, док је култ римске Дијане потврђен налазима споменика само на подручју Дистрикта Домавија и то један у Сасама а други у Скеланима. Овај из Скелана је објавио Димитрије Сергејевски у „Гласнику земалског музеја” у Сарајеву 1930. године.

Жртвеник од кречњака, просте израде. Висина 0,505, висок 0,8, широк 0,27 метара, а доњи део жртвеника висок 0,12 метара. Натпис се састоји од пет редова, доста добро сачуван. Овај споменик је подигла жена - нека *Cocclia Maxima*:

DIANAE.....Diana e
AVC SAC.....Aug(ustae) sac(rum)
COCCLIA.....Cocclia
MAXIMA.....Maxima
V.S.L.M.v(otum)s(olvit)l(ibens)m(erito)

Из свега напред изложеног о римским култовима откривеним на овом релативно малом простору Босне, Осату и Црвици, можемо закључити да је потврђено постојање и одвијање великог броја римских култова. Њихов број до сада откривених највећи је у Босни и Херцеговини. Присуство оволиког броја култова на овом простору потврђује констатацију да се поштовање ових култова одвијало организовано уз постојање значајних храмова посвећених овим божанствима како у Домавији тако и у Скеланима. Све ово је имало значаја приликом насељавања ових простора од стране Словена и одвијања њиховог духовног живота, и изградњу духовних центара.

Споменици који пошврђују кулш боиње Дијане

ГРЧКИ КУЛТОВИ

Када је реч о грчким култовима на подручју Осата и Црвице, поставља се питање њиховог продора на ова подручја. Што се тиче времена увођења грчких култова разликујемо два временска периода, први пре доласка Римљана на ове просторе и други - време након њиховог освајања и почетка експлоатације рударских богастава и подизања градова и насеља дуж Средњег Подриња.

У првом случају ради се о предримском периоду, до продора грчких култова, у време постојања снажне Грчке државе и њеног знатног политичког утицаја на Илире. Ипак потврде постојања култова из овог периода су незнатне за разлику од периода након римског освајања.

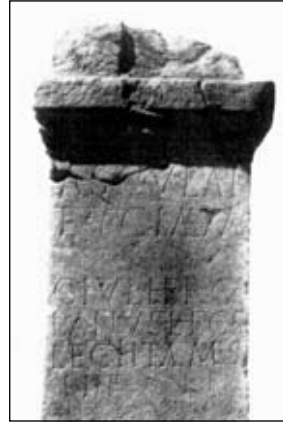
Када је реч о грчким култовима чије је пропагирање и увођење ишло заједно са римским освајањем, морамо узети у обзир култну ситуацију која је владала у самом Риму у то време. Познато је да је у то време већ била извршена пуна идентификација грчке и римске религије, што значи да је врховни римски пантеон (Бог) у потпуности био изједначен са грчким, то јест да су поједине грчке култове Римљани већ одавно били прихватили.

Продор грчких култова на подручје Босне и Херцеговине, поготову на подручје Осата и Црвице, веже се искључиво за период када је отпочела експлоатација привредних добара - рудокопа на овим подручјима. Засигурно се може претпоставити да су грчки трговци били јако присутни на овом подручју. Од најпознатијих грчких култова за које постоје потврде поштовања на овим подручјима, што потврђују пронађени споменици, убрајају се:

Култ Асклепије - Хигија. По свом пореклу Асклепије је чисто грчко божанство поштовано као заштитник здравља, односно као Бог исцелитељ. С обзиром на карактер овог божанства, поштовање његовог култа се не може везати за неко одређено подручје, као ни за друштвени слој грађана, нити

за националност, па је према томе на овим подручјима могло бити заједничко, како цивилима тако и војницима, како домородачком народу тако и Римљанима и Грцима. Њега су највише поштовали болесници и сви чије је здравље било угрожено, па је из тих разлога дошло ширења његовог култа по свим римским провинцијама. Уз Асклепија јавља се још једно, њему слично божанство Хигија. Управо потврда овог култа потиче из Склана у Осату.

То је жртвеник са подужим и добро очуваним текстом. Посвета почиње са називом божанства, а затим следи име богиње и епитет „Augustis” и додатком „Sacrum”, као и именом завештаоца и његовим занимањем. На овом жртвенику назначен је завешталац неки Гај Јулије Херкулан, за кога би се могло рећи да је био Грк. Он је посвету подигао у својству бенефицијара легије. То значи да је био веома угледна личност. Помињање ове легије помогло је научницима да одреде време њеног присуства у Осату и Скланима.

*Култи Асклејије -
Хигија*

Овај жртвеник од кречњака, разбијен на три комада, пронашао је 1940. године Димитрије Сергејевски при истраживању у Осату и објавио га у „Прилогу Српске Краљевске академије”. Споменик је висок 0,875, широк 0,35 а дебљине 0,29 метара.

ОРИЈЕНТАЛНИ КУЛТОВИ

На другом месту по својој бројности, одмах иза римских, сусрећу се на овом подручју оријентални култови, што доказује да су ти култови доста раширени и да су имали доста поштовалаца. Појава оријенталних култова, како у самом Риму тако и у другим европским земљама, стоји у најужој вези са оним супериорним кулtnим положајем источних

земаља, у односу на Рим и остале римске провинције. Духовна оријентална експанзија представља најбољи пример те моћи, а чини се да је Рим, што се тиче утицаја који су долазили са истока, био најнеопторнији према утицајима оријенталних култова. Главни носилац оријенталних култова у нашим просторима, у Осату и Домавији, била је војска. Римски легионари који су служили на истоку брзо су подлегали егзотичним утицајима тих земаља, а нарочито утицајима духовне културе. Као у случајевима ширења грчких култова, тако су после војника и легионара на другом месту у ширењу оријенталних култова били трговци и други високи представници власти у градовима и већим насељима. Они су присутни у свим значајним рударским насељима као високи царински службеници и чланови управа рударских региона. Ово потврђују натписи пронађени у Аргентарији (Сребреници) и Скланима.

Из прегледа споменика оријенталних култова нађених на подручју Босне и Херцеговине, може се закључити да су нађене потврде више божанстава, што говори да не може бити речи о случајним налазима, већ да ти налази представљају конкретне потврде поштовања тих култова.

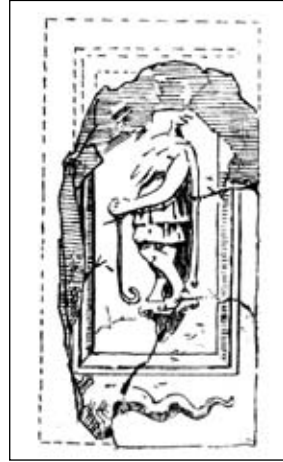

*Један од споменика
оријенталних
култова*

Наша наука је до сада потврдила постојање седам оријенталних култова на 32 споменика. То су: култ Изиде, Сераписа, Сабазија, Долихена, Атиса, Митра, и јеврејског монотеизма. Највише трагова оставили су поштоваоци култа Атиса - 12, и Митра - 16 потврда. Што се тиче налаза оријенталних култова на подручју Босне и Херцеговине, они већином потичу из источног дела Босне и то највише са подручја Осата и Сребренице.

Култ Бога Атиса. Уз Митру ово је друго оријентално божанство чији је култ на подручју Босне и Херцеговине ос-

тавио највећи број потврда поштовања. До данас је познато укупно 12 споменика тога култа. Од њих, 11 представљају рељефне представе тог божанства који красе бочне стране надгробних споменика. Сви надгробни споменици на којима је као украс приказан Бог Атис искључиво су пронађени у Источној Босни, највише у Осату и то у Црвици, Сикирићу, Братунцу и области око Вишеграда.

Култи бога Атиса

Овај споменик кога је пронашао И. Бојановски био је узидан у штали неког Љубе Симића из Црвице на локалитету познатом као Рашће, на коме је пронађено још неколико значајних споменика античке епохе. Бојановски га је објавио 1967. године.

Надгробни кип са ликом Бога Атиса. Висина 1,44, ширина 0,60, дебљина 0,42 метра. Божанство је приказано на плинти у свом познатом ставу оплакивања. Десном руком се ослања на изврнути педум, левицом додирује образ. Обучен у оријенталну ношњу. Већину осталих споменика на којима је приказан Бог Атис објавио је Карло Пач 1891. и 1904. године.

Резиме свега до сада изложеног о развоју духовног живота античких становника древне српске области Осат и Црвице могао би бити следећи:

Ова област као саставни део римске провинције Далмација, доласком под римску власт, делила је судбину сви културних и политичких збивања, од самог почетка окупације до пада Западног Римског царства, и коначне успоставе вековне границе између два света, Источног и Западног.

Једна од највећих последица тих историјских збивања свакако је био развој духовног живота јер је он временом

попримио различит интезитет и форму, што је била последица низа других фактора. Живот античких људи на овим просторима, ма којој они националности припадали, био је недељив од духовног живота. Сви они који су се насељавали на ово подручје, укључујући домороце па преко Римљана, Грка и осталих, доносили су са собом своје духовне идеје, ту их развијали и неговали. Појава оволиког броја култова и култних специфичности сама по себи говори да су у античко доба Осат, а и Црвица посебно, били насељавани разнородним националним елементима, као и да је ово подручје, у привредном и културном погледу, укључивало ондашња најзначајнија збивања.

ПОЈАВА ХРИШЋАНСТВА НА ПОДРУЧЈУ ОСАТА

Знамо да је граница римске провинције Далмације, којој је припадало и Средње Подриње са Осатом, на исток ишла до планинског венца Космај, па долином Ибра, преко Косова и Метохије, и излазила на Албанско приморје. При подели Римског царства ова област је ушла у западну сферу односно под италску префектуру. Њена веза са Римом одржавана је преко Јадранског мора и трајала је дуго, и поред тога што је политичка власт над Далмацијом прешла на Византију. Утицај Рима на Балкану највише се осећао у Далмацији, па су трагови у романском елементу и култури трајали дуго, до данашњих дана. У бившој римској провинцији Далмацији и њеној култури развио се чист романски језик, очуван готово до наших времена: румунски у источном делу је исто тако продукт латинске културе. Научници сматрају да чак и албански језик готово у половини речника има романске трагове.

Духовни утицај на овим просторима нарочито се осећа после појаве хришћанства. Са сигурношћу се може рећи да је ученик апостола Павла Тит долазио у Далмацију да про-

поведа хришћанство. Са сигурношћу се може рећи, из података које данас имамо на располагању, да је хришћанство у Далмацији имало своје следбенике и да се упорно одржавало, и поред прогона од стране римских царева и представника њихове власти. У томе је нарочито предњачио римски цар Диоклецијан кога су добро упамтили новодосељени Словени. Као први епископ у Салони (Сплит) помиње се Венанције (умро 270. год) Од тих година, а нарочито од Константина Великог, хришћанство узима још више маха и почиње да се шири из приморја ка унутрашњости. О томе да је хришћанство било на простору Босне и Херцеговине, па и у области Осат, пре доласка Словена, најнепосреднијих доказа има у остацима старих црквених рушевина. Има их на више локалитета у Босни, а једна од најстаријих сматра се капела у Видоштаку код Стоца у Херцеговини, а на нашем подручју у Осату то је једна римска базилика у Скеланима.³⁴⁾ Ова базилика коју помиње Тиро Трухелка и Карло Пач, поново је откривена октобра 2008. године при археолошком истраживању овог подручја. Научници сматрају да је ова базилика у Скеланима послужила и првим хришћанима у овом крају.

Црквени утицај на овим просторима у почетку је био претежно латински. Папа се на Балкану није строго придржавао административне поделе и улагао је велике напоре да свој утицај појача. Из тих разлога у Солуну је основао свој викаријат, коме је била дужност не само да посвећује епископе, него и да утиче на све друге црквене послове, не само на западном него и на источном Балкану.

Већ крајем IV века наше ере извесни делови Словена, који су потиснути од Хуна, јављају се у дунавском подручју. Од тога времена они се из своје старе постојбине постепено, у мањим или већим групама, најпре под притиском других, а онда и сами почињу спуштати према Дунаву. Средином VI века на византијску границу избијају Авари, азијско, турско-татарско племе, које је било много агресивније

34 34) Др Владимир Ћоровић: *Хисторија Босне*, (репринт издање Глас српски Бањалука, Арс либри Београд, 1999).

од Словена. Они су се појавили на дунавском подручју око 585. године а већ десет година касније освојили су читаву Панонију, сем града Сирмијума. Са Аварима су ишли и Словени који су сачињавали главнину њихове радне снаге и пешачке војске. Византијски цар Маврикије је сагледао опасност која је претила царству од ратоборних Авара, па је спремао велику офанзиву на њих. Међутм њихова офанзива је доживела слом, а сукоби у самом царству дали су још више повода Аварима да наставе продор све до Јадранског мора. У том страховитом налету Авари су рушили римске градове. Сви римски градови у Далмацији, па и у данашњој области Осат били су порушени, као: Домавијум (Сребреница), град непознатог имена на месту данашњих Склана, затим Бистуе, Делминијум, Дилунтум... Страдала су и сва приморска места.

Словени су тада запосели унутрашње области мирећи се и саживљавајући се постепено са преосталим урођеничким становништвом. Средином седмог века процес освајања Далмације од стране Словена био је у потпуности завршен.

Између досељених Словена и романског становништва које је живело на просторима римске провинције Далмације, највише додир је било у Приморју. Словени су примили називе појединих области и градова, или су их пословенили.

Српска племена груписала су се у областима од Саве и Пливе до Лима и Западне Мораве, и од Цетине до река Бојане, дакле на подручју данашње Босне и Херцеговине, Старог Влаха, Западне Србије, Јужне Далмације и Црне Горе. Према „Аналима” франачког писца Ајнхарда, Срби се под тим именом први пут помињу 822. године.

У време досељавања, али и у својој старој постојбини, Словени су имали племенску организацију. У том погледу они су доласком на Балкан наишли на врло погодне услове за наставак традиције и начин племенског организовања. Зна се да је живот старих Илира био у племенској организа-

цији коју, и поред напора, нису успели да сруше ни Римљани. Племенска организација се одржала до данашњих дана у затвореним планинским областима Црне Горе, источне Херцеговине и код Арнаута.

Између наших староседелачких племена и Словена доста рано је дошло до узајамних веза и стапања. Њих је у планинским областима зближио заједнички сточарски начин живота. Називи извесних словенских племена, као Букумира, Пипера, Матаруга, Куча, јасно показују ту симбиозу.

У долинама река, дакле и у области Осат и у Средњем Подрињу, остаци старих племена били су више развијени а словенска снага јача, па из тог разлога тог стапања има доста мање него рецимо у Херцеговини, која ће у наредним вековима бити непресушни извор из кога ће истицати становништво и насељавати Осат и Средње Подриње. Пример су требињско племе Скробимеза, које помиње Дукљанска хроника, као и једно пастирско племе Бурмази из околине Стоца које има јасно арбанашко име и показује колико је у унутрашњости далеко од праве албанске базе. У осатском селу Врањковина и данас има неколико породица које се презива Бурмазовић. Овде је важно напоменути да је врло карактеристична појава да наши људи све сточаре називају Арнаутима, па чак и када су српског порекла. Херцеговина има много сточарских назива албанског порекла. Владимир Ћоровић у свом делу „Хисторија Босне” наводи да је „током Дрине, све до Сребренице, продрло неколико арбанаских речи и одржале се тамо у такозваном „баналачком” тајном говору. Но, прије ће бити да су ове и многе друге речи из „бањачког” језика осаћанских неимара донешене на ово подручје Осата, са присилним насељавањем Источне Босне од стране Турака, после велике сеобе 1690. године, када су дуги низ година Осат и средње Подриње били пусти.

Дошавши на Балкан, Јужни Словени су затекли ту већ доста развијену хришћанску културу. Постепеним везама са староседеоцима Словени примају понешто од те хришћанске културе, најпре као појединци, а касније и као веће ску-

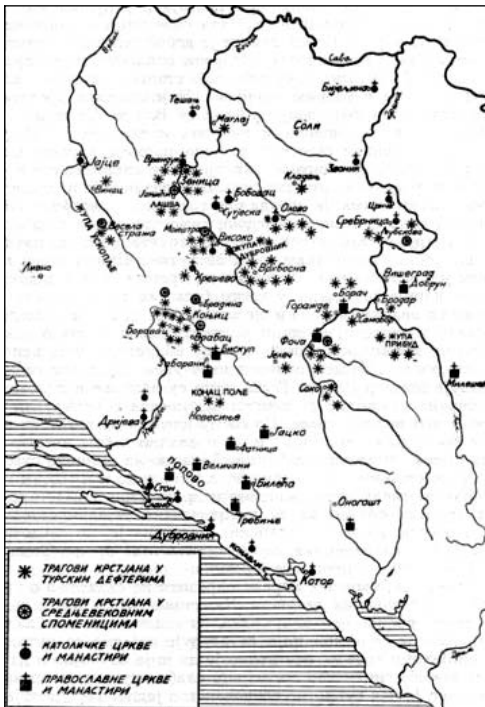
пине. Раније смо рекли да је папа основао свој „викаријат” са седиштем у Солуну који је имао задатак не само да поставља бискупе, већ и да шири хришћанство на подручју западног Балкана. Из тога се закључује да је мисија римских свештеника у ширењу хришћанства на нашим просторима у почетку седмог века била изразита у односу на утицаје грчких мисионара. Колико се данас зна, скоро читав седми век није донео неких већих промена у духовном животу словенског елемента на Балкану. Примање хришћанства вршило се појединачно и било је дело западних црквених мисионара.

Што се тиче утицаја византијске стране он је био веома слаб, нарочито зато што је међу Грцима било великих трвења. Цео период од седмог до деветог века међу Грцима нису престајале јеретичке секте и силна верска гоњења за време стогодишње борбе око икона. Током деветог века започиње главна активност око покрштавања Јужних Словена. Како Босна заузима централно место на Балкану, то је хришћанство могло доћи само посредним путем, или из Македоније од тамошњих словенских проповедача, или из Далмације. Што се тиче Далмације, она је ближа и њен утицај у почетку је био значајнији. Сви хришћански споменици на босанском подручју, то јест остаци црквених архитектура и гробова, у времену од седмог до деветог века, потпуно су у вези са далматинским. Најстарије хришћанске цркве у Босни и Херцеговини саграђене су „или на самим римским зидинама, или у непосредној близини рушевина римских насеобина”. Као грађевински материјал коришћен је камен, а кров је био покривен обичном римском циглом са зарубом. Такве случајеве имамо у Осату, у Скланима, где су очуване две црквице грађене на римским рушевинама. Ове цркве открио је Карло Пач при својим истраживањима у Скланима 1896 - 1898. године и њих је Дрина у великој поплави 1896. године затрпала. Ове цркве су поново откривене при истраживањима које је вршио Мирко Бабић 2008. године и које су тако поново презентиране јавности, у склопу Археолошког парка у Скланима.

РАЗВОЈ ДУХОВНОГ ЖИВОТА У ОСАТУ И ЦРВИЦИ

У духовном животу наших предака у области Осат и у самој Сребреници (Домавији), као и у целој Босни после њеног одвајања од Зете, осећао се снажан утицај католичке цркве и папе У верском погледу католичка црква у Босни је дошла под власт дубровачког надбискупа.

Син Стефана Немање Вукан, тадашњи господар Зете, у свом писму папи Иноћентију 1200. године, изричито каже да је Босна „terra regis Ungarie” и да мађарски краљ има да уводи ред у њој. Вукан је у том писму папи између осталог писао и мо томе да у Босни осваја јерес, те да је и сам бан Кулин са женом и сестром и са многим сродницима прешао у ту јеретичку веру.

Цркве у Босни у средњем веку

Ово Вуканово писмо је подстакло папу да преко мађарског краља Емерика изврши снажан притисак на бана Кулина и да га позове на коначан обрачун са јеретичима. Босански бан Кулин је на вешт начин пред папином комисијом дао изјаву да ће живети по одредбама римске цркве јамчећи за то својим поседима. Да се радило о великом притиску католичке цркве и самог папе на бана Кулина и народ Босне види се из неких тачака изјаве коју је бан Кулин морао да потпише.

Стефан Немања

У то време, када је хришћанска вера међу Јужним Словенима била још увек млада, тек је прошло сто година од прве акције покрштавања, у народу није било интереса ни разумевања за нека верска питања, нити су их занимала догматска тумачења појединих верских ставова. Народ је веру схватао у првом реду по њеним представницима. Стога је, уочавајући велику опасност по духовни живот у српској држави, Свети Сава основао Стонску - хумску епископију са седиштем у Стону. Тада је започела и организација самосталне српске цркве по једном систематском плану. У две епископије где је католички утицај био моћан, у Зетској и Хумској, Свети Сава је намерно за седиште епископа изабрао крајње периферне тачке. Тако је Зетском епископу за седиште изабрао манастир Архангела Михаила на Превлаци, а хумском епископу је одредио место у Стону. Истовремено Свети Сава тих година оснива и Митрополију са седиштем у Зворнику, као брану од утицаја Мађара са севера и северозапада. Зна се да је Зворничка, а касније Сребреничка митрополија обухватала: Зворник, област Усору, Соли, Соколски крај, Јадар и Мачву. На јужном ободу области Осат делује Дабарска митрополија са седиштем у Добруну, а у Плимљу - Милешевска митрополија.

Зворничка, односно Сребреничка, митрополија има најживљу активност у време краља Драгутина и тадашњег епископа Василија, дакле око 1293. године. Не зна се тачно када је седиште ове Митрополије пренето у Сребреницу, али је познато да је Стефан Лазаревић у том граду одржао Сабор. Седиште Митрополије у Сребреници веже се за период њеног процвата и успона, све до пада под Турке. Након пада Босне и Сребренице под Турке и оснивањем Зворничког Санцака са седиштем у Зворнику, пренето је и седиште Митрополије поново у Зворник.

Манастир Сасе

Овај период процвата и успона српске државе и развоја духовног живота на подручју Осата прати и веома тешка борба према све агресивнијем наступу католичке цркве. У области Осат, око 1242. године, српски краљ Урош Први подиже манастир у близини рудника сребра Сасе, надомак Сребренице. Краљ Урош је имао два сина, старијег Драгутина и млађег Милутина. Драгутин је владао од 1276. до 1282. године да би потом престо препустио млађем брату Милутину, који је владао од 1282. до 1321. године. По предаји престола краљ Драгутин је господарио деловима данашње западне Србије, источне Босне и Срема, све до 1316. године. У тим областима подигао је многе манастире. Нарочито се истакао у утврђивању православља у време борбе са богумилима.³⁵⁾ Градио је манастире који су били јаки духовни центри преко којих је бранио чистоту вере код народа. Тако је краљ Драгутин подигао манастире Папраћу, Ловницу, Озрен, Возућицу и друге. Свој утицај краљ Драгутин је проширио на целу Босну удајом своје кћери Јелисавете за босанског бана Стефана I Котроманића.

35 „Православни Благовесник”, лист за мисију православља Зворничког намесништва, епархије Зворничко-тузланске, за 2003. год.

Свети Сава

Српски краљ Милутин за време своје владавине је проширио своје земље и подигао преко 40 манастира и цркава, као своје задужбине. Краљ Драгутин је подигао и манастир Рачу украј дрине, уз саму древну српску бласт Осат, такође као својеврсну брану најезди манихејске јереси.

Зна се да је Свети Сава придавао велики значај свим српским епископијама. Ово се може ценити по томе ко је све био на челу тих епископија. Тако је у Стон послао једног од својих најбољих ученика. Свети Сава се око 1217. године био разишао са својим

братом Стефаном због његове познате латинофилске политике, коју никако није одобравао, као ни братовљево крунисање римском круном коју је послао папа. После разлаза са братом Сава се враћа у Свету Гору, а након тога одлази у Никеју где је изборио самосталност српске цркве 1219. године. Утицај који је имао папа и католичка црква на српског краља Стефана, Савиног брата, и обавезе које је он имао према папи у погледу ширења хришћанства и прогона јеретика, имале су великих последица по духовни живот српског народа, па и наших предака у Осату и Средњем Подрињу. Гомиле јеретика - богумила сливале су се у Осат и Подриње и са једне и са друге стране. О томе сведоче остаци многих богумилских гробаља широм Осата и Подриња.

Богумили - сљећци

ЦРКВА У ЦРВИЦИ И ДУХОВНИ ЖИВОТ ЦРВИЧАНА

Крајем XVII и токм читавог XVIII века Осат и долина Дрине су били попришта великих ратних операција између Аустрије и Турске. Тако је после неуспеле опсаде Беча, у контранпаду Аустрија 1688. године прдрла долином Дрине све до Сребренице, Склана и подручја данашње Бајине Баште. У саставу аустријске војске у овим ратовима против Турака учествовао је велики број српских добровољаца из Осата и Подриња. Убрзо је малаксала офанзива јер је Аустрија истовремено водила рат против француске, па је дошло до повлачења аустријске војске долином Дрине. Добар део Осаћана се повукао заједно са аустријском војском и прешао Саву и Дунав. Турски извори говоре да је Осат и део подриња од Вишеграда до ушћа Дрињаче у Дрину, и све до Романије, на западу, остао потпуно пуст све до 1712. године. Те године Турци присилно насељавају Осат и Подриње новим становништвом из Херцеговине, Црне Горе и са Косова. Од 1712. године је започело и ново поглавље у историји Осата, па и Црвице, највећег села из овог подручја. Тако су Турци прецима данашњих Осаћана поделили земљу а себи обезбедили сталан приход. Следећих тридесетак година био је период каквог - таквог мирнијег живота и прилагођавања придошлих становника новим условима живота.

Према сачуваном предању и црквиштима, у Црвици је пре 1800. године постојала црква и то на две локације. Сачувано је црквиште на источном ободу „Превлаке” и на локалитету познатом као „Кулинов камен”, на коме је црква била до аустријско-турског рата 1788. године, када је у знак одмазде срушена од стране Турака. У време владе турског султана Селима III Црвичани су 1791. године подигли нову цркву брвнару на месту где је данашња црква. Ова богомоља црвичких Срба страдала је у походу Хасан - паше Сребреничког и Хаци - бега, у знак одмазде над српским становништвом због њиховог учешћа у Карађорђевој ус-

танку. Предање каже да су тада Црвичани потпомогнути Карађорђевој војском коју су предводили Лазар Мутап и Карамарко Васић, ослободили цео Осат. Битка се водила од 29. септембра 1807. године, па повремено све до Лучиндана исте године, а онда су Осаћани подигли нову цркву у којој су прославили своју црквену славу - Митровдан, у част свога заштитника Светог Великомученика Димитрија, 26. октобра 1807. године, по старом календару.

После пропасти Првог српског устанка 1813. године Турска је отпочела свој обрачун са Србијом и са Карађорђем, па је то време било изузетно тешко за становништво Осата и Црвице. У великом налету на Србију травнички везир Силихтер Али - паша је упао у Осат и Црвицу из правца Сребренице и попалио српска села и цркву у Црвици. Циљ турске војске био је манастир Рача и њен духовни старешина и вођа српског народа из Соколског краја Хаџи Мелентије. Познато је да су у великом бесу сребренички Турци спалили манастир и на олтару заклали калуђере Исајија и Игњатију.

По повратку из изгнанства које је провео у манастиру Хопово на Фрушкој Гори, Хаџи Мелентије је по други пут из пепела обновио манастир Рачу украј Дрине. Већ 1815. године он је уговорио сусрет са зворничким Видајић пашом у Црвици и на тим преговорима је добио сагласност да окупи осаћанске неимаре из Црвице и да започне обнову манастира.

На преговорима са зворничким пашом Видајићем, у Црвици 1815. године, заједно са Хаџи Мелентијем су били и српски прваци из осатских села Црвине, Факовића, Жлијепца, Височника и Карне, предвођени попом Митром који је био родом из села Крњића у Осату. Осаћани су тада добили дозволу да могу саградити нове цркве на местима где су биле старе, које су попаљене у налету Турака 1813. године. Зворнички паша Видајић је Осаћанима дао подршку за изградњу и обнову цркава и доста утицао на сребреничке Турке да не ометају ту обнову. О томе постоји сведочанство

познатог осатског попа Васе Јовичића које је забележио непознати аутор, а објављено је у „Босанско-херцеговачком источнику”, чији је власник и издавач била Консисторија Дабро-босанска. Ово сведочанство је објављено у свесци број 8, августа 1892. године, под уредништвом протe Ђорђа Петровића. На страни 417, у чланку „Свечаност при освећењу звона парохије Црвице - протопрезвитерата сребреничког, на Петровдан 1892. године” стоји: Виђенији и одважнији парохијани од свију ових парохија (Црвичке, Факовићке, Жлијебачке, Височника и Карне), оду са молбом Аци бегу Сребреничком те израде да могу градити себи црквице, али само дрвене и ниске. Но нису ни једни без глобе прошли, јер их је уцјенио да морају све парохије дати по једну кесу новца, а то је било по 500 гроша, па градиле - неградиле себи цркве. Овај су уцјен радо жртвовали и положили и на посао устали те цркве поградили све од сама дрвета, просте, ниске и у димензијама малене, с којим ипак задовољили се Богу благодарећи. Од свих поменутих парохија, само је Карна изостала и цркву није саградила, иако је платила, него и сад стоје рушевине од неке старе цркве.”

У сведочанству попа Васе Јовичића даље се говори да је попа Митра на црвичкој парохији наследио поп Андрија, родом такође из осатског села Крњићи: „За овим попом Андријом био је неки поп Мато, којег су називали и протом, но да ли је имао право тако звати се, и какве према томе звању власти, не зна се”. Поп Мато је службовао на црвичкој парохији у време када је Аустроугарска окупирала Босну и Херцеговину, после Берлинског конгреса 1878. године.

Аустроугарске трупе су почеле прелазити границу Босне 29. јула 1878. године под командом генерала Филиповића, команданта 13. Аустроугарске армије и дивизијског генерала Јовановића, команданта 18. пешадијске дивизије. Широм Босне и Херцеговине муслимани су пружали отпор који је дефинитивно сломљен 3. октобра 1878. године.

У немирној години окупације трпеле су и осаћанске богомоље и, како стоји у сведочанству попа Васе Јовичића,

„ове су цркве и покрађу трпиле, у почетку окупације наше отаџбине, тако да су епитрахили и кадионице налажене по турским кућама”. У овим немирима, када је отпочео крај вековног ропства српског народа под Турцима, и долазак новог окупатора из „просвећене” Европе - Аустроугарске, многи Црвичани су изгубили животе. Проту Мату, према шематизму Консисторије Дабро-босанске из 1882. године, замењује први свештеник који је у новијој историји рођен у Црвици, поп Симо.

Поп Симо је рођен у црвичком засеоку Лаћићи и био је рођак попу Васи Јовичићу, за кога се зна да је оставио драгоцено сведочанство о животу црвичке цркве током деветнаестог века.

У „Источнику”, свеска VII, из 1892. године даље стоји: Ова црвичка црква (из 1815. године), како напријед рекох, од својих савременица је нешто пространија. Временом су је парохијани крчили споља и изнутра, снабђевали је стварима, књигама, одјејањима и другим потребама, а највише од када сину слобода прејасним хабзбуршким домом у овим земљама”. Аутор овог чланка је не без разлога, као и већина Срба тадашње Босне и Херцеговине, са радошћу и великом надом веровао да са доласком „Европе” долази дефинитивна слобода. Осаћани су углавном веровали да је дошла слобода и да је заувек збачен јарам тирански.

У почетку је заиста тако и изгледало. До 1892. године црвичке патријархалне задруге, које су бројале и по 40 глава, економски су ојачале. Осаћани, надалеко познати као добри градитељи у слободној Србији, још од Карађорђа су били омиљени и на гласу, стицали су из године у годину богатство и у новцу. Неки виђенији су већ почели своје синове да шаљу „на школе”, најпре у Србију, затим у Сарајево, неки чак и у далеке градове тадашње Аустроугарске. Тако је Јеротије Стојкановић дао свога сина Дамјана у трговачку школу у Обреновац 1880. године. Дамјан је задуго био један од ретких Црвичана и Осаћана који је у то време био писмен, јер је прва основна школа у Осату саграђена и почела са радом тек 1903. године у Скланима.

После Берлинског конгреса 1878. године, на коме је Босна и Херцеговина дата на управу Аустроугарској монархији, а Србија и Црна Гора добиле међународно признање, наступиле су године обнове и убрзаног развоја. Широм слободне Србије обнављани су градови и ницале нове вароши. На темељима стеченог поверења у Карађорђевој Србији учешће Осаћана у убрзаној обнови земље настављено је и под Обреновићима. Сада су осаћански неимари били на великом испиту јер су у Србију нагннули многи градитељи „из прека” и „из Европе”, нарочито у Београд као највеће градилиште у тадашњој Европи. И овај велики испит осаћански неимари су успешно положили. Тако наши познати историчари Драгослав Срејовић, Андрија Митровић, Радован Самарџић и Сима Ћирковић исправљају Феликса Каница и наводе да су „само 1834. године, како се види, долазили скоро без изузетка као зидари касарни у Београду и другим градовима Србије, поред дунђерских тајфи Цинцара и Рекалија, пироћана и дунђера Нишлија, и Срби из босанско-подринских крајева и из Осата”.

До 1890. године породичне задруге црвичких неимара су толико ојачале економски, да су већ 1891. године, на Митровдан, дан црквене славе свога храма, после одржане службе са славским ручком, на предлог свога свештеника Васе Јовичића и председника Црквеног одбора Тодосија Јовановића, донели одлуку да до следећег Митровдана, 1892. године, набаве звоно и изграде звонару код своје цркве. Овај предлог је са одушевљењем прихваћен и за самим ручком, према сведочењу Радована Јовановића, сина Теодосијевог, сакупљено је више од две хиљаде круна. Како бележи „Источник” Консисторије Дабро-босанске за 1892. годину, тадашња парохија црвичка је обухватала је следећа села: Бујаковиће, Петричу, Гручиће, Рајетковиће, Лаћиће, Брђане, Битовиће, Враца, Баташиће, Поточаре, Калиманиће, Гравик, Рађиће и Стевановиће. Бројала је 45 до 50 кућа и већим делом су домови били имућни и задружни. Даље се у овом драгоценом сведочанству наводи: „Али иако је мањина парохије ипак благочестиви парохијани наумише и с великим

одушевљењем не жалећи новчаних жртава, набавити једно звоно приличне нето тежине од 225 килограма, што у име Бога у дјело и приведоше. Подигнувши уз цркву од дрвета звонару и на исту звоно, тим су показали заставу данашње хабсбуршким домом подјељене слободе, среће и благостања, а стара је црква свједок кобних времена, кад претци њихови ропски и у страху живише, али је уједно свједок и да су је, иако су сваким часом смрт изгледали, љубили и вољели, да су у њој за онда утјеху и радост на боља времена добивали”.

Моћни и економски ојачали Црвичани су без икаквих проблема и са великим одушевљењем новац сакупили и у сарадњи са пречасним протом Алексом Поповићем, старешином Српског православног протског звања Сребреничког, звоно наручили и, не чекајући из велике жеље и заноса Митровдан, замолише да се звоно што пре постави и освети.

Тако је и било, како наводи сведочанство: „Добивши звоно, освећење његово одредише у споразуму са преч. г. протом Алексом Поповићем из Сребренице, да буде на Петровдан. У тај мах су и позвали г. проту да изволи доћи и звоно освештати. Дотични одбор објавио је околним парохијама и позвао да би што више народа дошло на ову свечаност”. Иако је Петровдан усред лета и усред грађевинске сезоне, црвички неимари су за трен прекинули послове и вратили се из мајсторије да неизоставно присуствују том историјском чину.

Од пада Босне под Турке 1463. године, дакле скоро 430 година није се смело црквено звоно чути у Босни. Духовни живот Осаћана одвијао се у мраку, а позив на молитву се скоро нечујно чинио такозваним „клепалом”. Тог Петровдана 1892. године у Црвици је била централна прослава за цео Осат, а како и не би кад, како наводи „Источник”, „црква заузима врло диван положај на једном са свију страна отвореном брежуљку, и у порту је ограђена. Од цркве се већим дјелом може посматрати Србија са њеним селима и варошица Бајина Башта.

„Источник” даље пише: „Пречасни г. прота, оставивши у заступству код своје цркве пароха крњићког Ристу Блажића, дошао је на преноћење пароху црвичком. Сутрадан, тј. на Петровдан, дођу цркви, која је далеко четврт сата од куће. Све је приређено било што је требало, односно литургије и освећење звона. У седам сати изјутра отпочета је јутрења. По јутрењи предузе г. прото освећење звона у присуству много сабранога и парохијалног из других парохија народа зато да би при литургији као освећено могло служити. На велико уживање што се нигде није могло приметити, када је преч. г. прото кропио звона изнутра и споља, многи од народа, највише женски спол, поврвље да ватају у стаклета, филцане, ђезве, капљице са звона од „свете воде”, приписујући јој цјелевну моћ за лијечење очију и других болести. Овом заносу Црвичана и присутног народа није било краја и није се чудити што је овако поступио. По освећењу звона пречасни прото предузео је проскомидију. Док је проско-

Факсимили из Бсанско-херцејовачкој „Источника”

мидија обављена, дотле је и звоно народно дигнуто било на звонару и способно за рад постало. Пречасни прото је први у име Бога, а на радост народа, зазвонио, давши при том народу кратку и језгровиту поуку, да би обраћао пажњу на звук звона, те да би радије посјећивао храм Божји, да звуком звона објављује радосне и жалосне случајеве и друге потребе и да звоно по црквеној историји значаја има”.

У „Источнику” даље стоји: „Иза тога одмах је пречасни прото отпочео свету литурђију, коју је сам достојанствено одслужио, а за пјевницама су пјевали парох црвички и Тришо Станојевић, кнез сребренички. Народ се све већма сабирао. По свршетку службе сјело се за приређени ручак. При ручку скоро никакве здравице нису текле. При служби и ручку пуцала је црквена пранђија, коју је ђумрукција из Склана набавио и цркви поклонио. Народа је било доста и врло је радостан и задовољан био, колико дотични парох-ијални народ не мање и сви гости, који су из сусједних парох-ија својој браћи на увесељење дошли. Било је нешто и из Србије народа, али да му је тачно и раније објављено да ће овај дан бити, било би га много више, пошто је ту близу и редовна скела, јер Србијанцима је мило када су чули звук звона на том мјесту”.

У чланку „Свечаност при освећењу звона” који је објављен у „Босанско-херцеговачком источнику”, за август 1892. године, аутор даље наводи:

„Игром и пјесмом омладина се забављала и веселила се, а кавзи и инату мјеста није било. Примјетити се може само то, да су одредили било који други дан, а не тај за светковину, јер ниједан свештеник не смије оставити цркве своје без службе, а има и великих зборова код цркве. Многи би хтјео доћи да види каква је то свечаност и поредак, а не може, те му је жао с једне, а с друге стране, што је мање народа, мањи је и приход цркви у име звона био. И старо и младо од милине и радости наизмјенце су једно за другим звонили звоном, као да би хтјели ту радост и својим старим објавити:

*„Пуни бједа, искушења,
йрадједови славни,
йробуд’ше се, йрени ше се
из йрובהа давни.*

*Сад су мирни йирјанини,
ийио су крви йили,
сад видийше, сад је доба,
сада Србин живи!*

*Нема више робовања,
већ је доба злайно,
Хабсбуршким је царским звоном
йошомцима дайио!”*

Са овим стиховима главни уредник „Источника” завршио је свој извештај са Дрине, из Осата, из села Црвице.

Биле су то године наде и веровања да ће просвећена Европа поступати цивилизовано и демократски у свом протекторату у Босни и Херцеговини, који јој је поверен на управу одлукама великих сила на Берлинском конгресу 1878. године. У односу на „турско доба”, када је живот српске раје био несношљив, биле су ово ипак године процвата.

А колики је био занос Црвичана и колико је било њихово душевно блаженство и задовољство, показују бројни примери из сачуваних докумената из црквене архиве, из последњих година XIX века.

Тако у дневнику благајне, такозване „Штраце” Српске православне цркве у селу Црвици, по заступнику госп. Дамјану Стојкановићу, можемо видети да се звонило и плаћало звоњење за све значајне радосне тренутке у животу једне црвичке патријарахалне породичне задруге: за рођење детета, за крштење, за венчање, за свадбу и славу. Нажалост, црквено звоно је оглашавало и тужне тренутке, смрт у породици. Тако је те 1892. године, одмах по подизању звона

на звонару, Јелко Стојкановић платио звоњење своме брату Сави који је погинуо у немирима 1878. године, при уласку Аустрије у Босну.

Много више је било примера радости које је објављивало црквено звоно црвичке цркве те последње деценије XIX века, и прве деценије новог, двадесетог века, све до анексије 1908. године. Тако, 14. јануара 1895. године, Мило Стевановић плаћа 2 круне за звоњење при женидби комшије Луке Петковића, а за „избацивање” две прангије платио је једну круну.

У дневнику благајне црвичке цркве, тзв. „Штраце”, од које је сачувано свега 22 странице, на корицама стоји да се „састојаће се из 288 страна”, што потврђују таксене марке и печат који су прописно поништени. Из дневника се може видети да се црквена општина бавила и кредитирањем својих парохијана уз прописану камату од 12 до 15 одсто на годишњем нивоу. Бројни су примери прописно исписаних рачуна који су наведени у „благајници”. Навешћемо само неколико примера, и то из XIX века и са почетка XX века.

Тако Сава Јаковљевић из Црвице, 8.12. (по старом календару) 1894. године узима од црквене општине на зајам 20 форинти на дугорочни зајам, те му камата до 1. фебруара 1905. године износи 36,20 форината. Даље стоји: „Пристајем и признајем Сава Јаковљевић по заступнику Марку Јаковљевићу брату његову. Црквени одбор. Тодосије, Гајо и Живан по Дамјану Стојкановићу (перовођи, као једином писменом миз одбора).

Занимљив је и рачун и обрачун камате за Новака Јевремовића, који се задужи код Црквене општине 26.10.1901. године са 12 форинти и на дан 13.01.1908. године имаде да плати 7,20 форинти камате. У рачуну се наводи: „Признајем и пристајем да платим до Петрова дана 1905. године. Јемац Павле Јевремовић”.

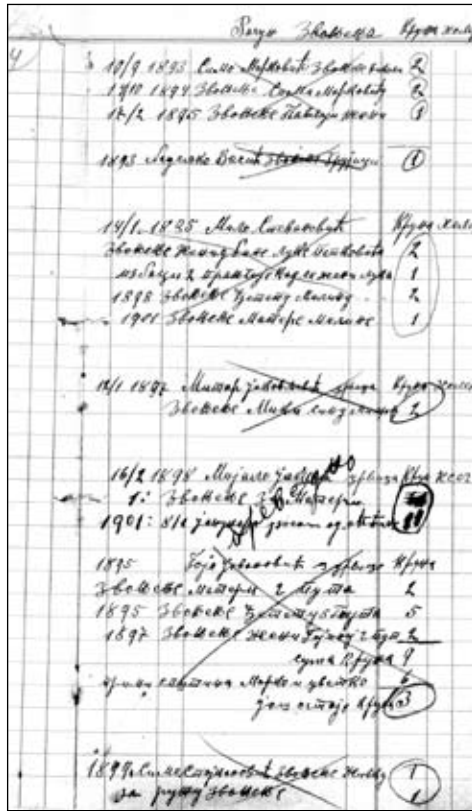
Следи низ рачуна који могу послужити и као драгоцене сведочанства о финансијској моћи Црквене општине црвич-

СТО ГОДИНА ЦРКВЕ У ЦРВИЦИ

У нови двадесети век Црвичани су ушли са пуно наде у лепшу будућност, верујући да ће доћи до скорог уједињења са Србијом, коју увек гледају, са уласком првог сунчевог зрака кроз њихове прозоре. Сунце у Осату долази управо из Србије, у Србију Осаћани свакодневно гледају, у њу се надају од давнина до данашњих дана.

Прошло је тек 16 година од како је звоно црвичке цркве, после 430 година ропства, огласило слободу и ново доба у духовном животу Осаћана. Не само у Босни, на Балкану, свуда по свету црквена звона су делила судбину људи, она су учествовала у њиховим најзначајнијим, радосним и трагичним тренуцима.

Осат је доживео и свој економски процват. После скоро тридесет година у каквој - таквој слободи, али и у миру, 1908. године Црвичани су донели одлуку да изграде нову

*Страница из дневника блаїајне
црвичке цркве*

цркву од чврстог материјала, онакву какву су њихови неимари, познати по својој градитељској вештини, градили широм Србије, Босне, Црне Горе и Косова, своје старе постојбине.

Одбор Црквене општине у Црвици, на седници одржаној након славског ручка, на Митровдан 1907. године, донео је одлуку да се отпочну припреме за градњу нове цркве од тврдог материјала, какве су већ биле сазидане у неколико подрињских села: у Факовићима, Жлијепцу и Сребреници. Тадашњи црквени одбор био је у следећем саставу: Теодосије Јовановић, председник, Дамјан Стојкановић, Јово Нешковић, Лазар Живановић, Живко Радивојевић, Јосип Јовичић, Павле Стевановић, Милован Миловановић, Гајо Јосиповић, Алекса Бошковић, Марко Симић. Били су то представници свих црвичких заселака који су том приликом овластили Теодосија Јовановића и Дамјана Стојкановића, познатог осаћанског трговца, да израде све потребе дозволе како код црквених, тако и код котарских власти, односно код Аустроугарске окупационе власти. Било је потребно прибави-

Црква улаз

Деталј поред улаза у цркву

ти и одговарајући пројекат по коме би се црква градила.³⁶⁾

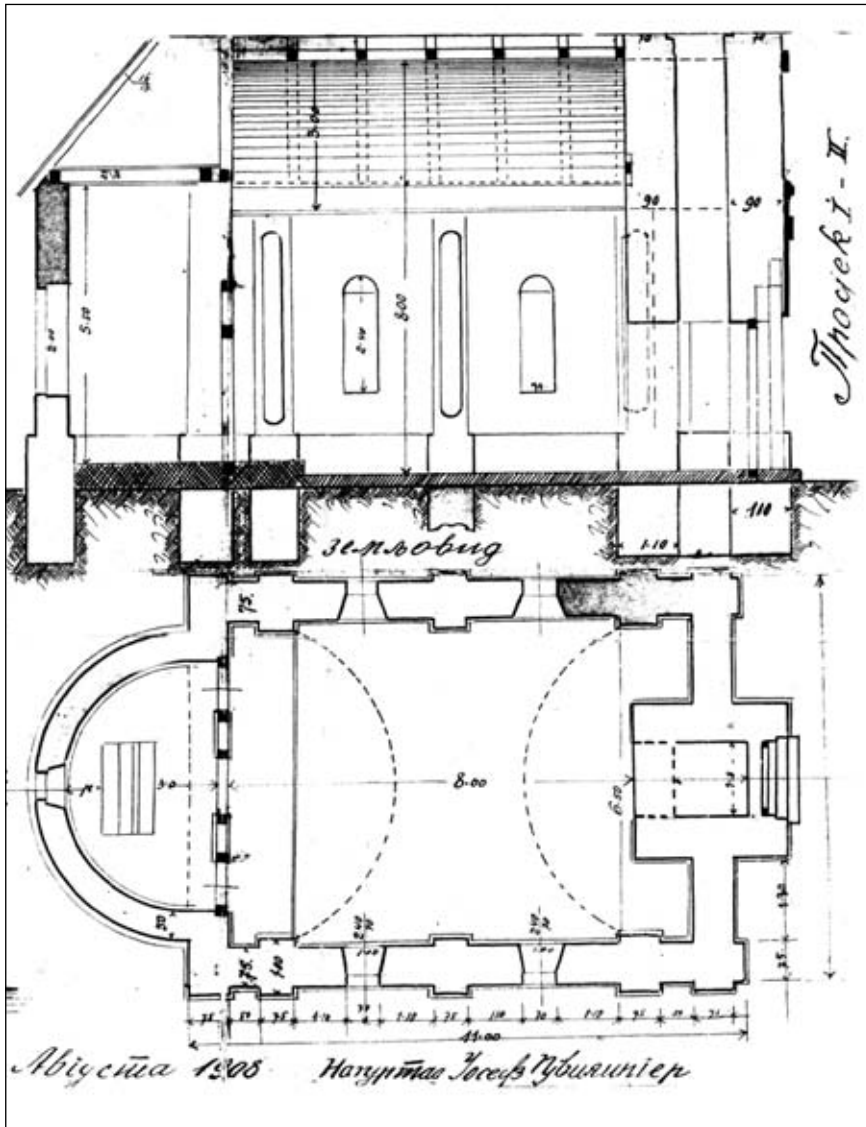
Почетком двадесетог века, како се приближава-ла 1908. година, до када је Аустроугарска добила Босну и Херцеговину на управљање, осећала се живља активност окупационих власти у погранич-

ним деловима земље, па и у Осату, који лежи на граници са Србијом. Аустријске власти, поред живе активности на изградњи војних касарни и утврђења, нарочито су показивали толеранцију код изградњи верских објеката, цркава, школа и путева дуж границе са Србијом. Због тога Црвичанима и није било тешко да добију врло брзо дозволу од котарских власти за изградњу своје нове цркве. Котарске власти су предложиле да њихов инжењер изради пројекат и припреми све потребне дозволе за градњу. Сребренички протопрезвтеријат је такође са одушевљењем поздравио одлуку Црвичана у њиховој намери да саграде нову цркву. Цела 1907. година, све до пролећа 1908. године, протекле су у Црвици у знаку активности око припрема за градњу.

С пролећа 1908 године почели су да пристижу све чешћи позиви војним обвезницима из Осата, па је то унело страх и узнемирење и међу Црвичанима. Појединцима који су се већ налазили на служењу војног рока у аустријским региментама у Сарајеву, Загребу или Грацу, продужаван је војни рок и нису се враћали на време својим кућама. Тога пролећа и осаћанским неимарима је био отежан прелаз преко Дрине у Србију, где су се иначе налазили „у мајсторији”.

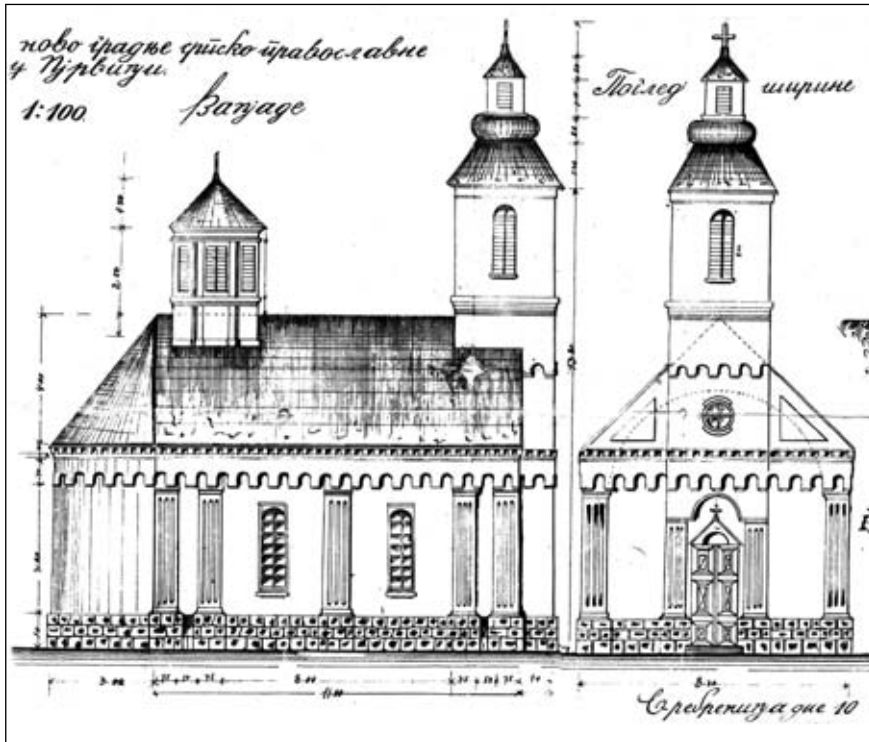
Бура око анексије Босне и Херцеговине врло брзо се стишала, а трупе аустроугарске војске су још неко време, у повећаном обиму, остале у Сребреници и Осату. Те 1908.

36 Архив Црвичке црквене општине.

Основа и подужни пресек цркве, из плана Јозефа Цвилингера

године окупационе власти су основале и заштитне јединице, „шуцкоре”, како су их Осађани називали, које су имале задатак да додатно контролишу границу према Србији. Све ове нове околности утицале су на расположење народа у Црвици, али га нису поколебале да наставе са припремама за градњу своје нове цркве.

Фасада цркве, детаљ из плана Јозефа Цвилингера

Котарски инжењер Јозеф Цвилингер је 10. августа 1908. године израдио готов пројекат за нову цркву и предао га Тодосију Јовановићу и Дамјану Стојкановићу. На срећу, и поред бурних година које су убрзо наишле, пројекат по коме је црква грађена је сачуван до данас.

Пројекат за цркву инжењера Јозефа Цвилингера, према оцени данашњих грађевинских инжењера, у свему је интересант. Сви битни елементи за изградњу једног так сложеног објекта уцртани су на само два листа, у размери 1:100. Према том пројекту, црква је дужине 15 метара, а ширине 8,20 метара у основи. Највиша тачка је торањ за звоник који је висок 13,80 метара. Архитектонски изглед цркве је у свему одраз времена у коме је грађена и државне политике коју је Аустроугарска царевина водила према окупираној Босни и осталим српским областима. Инжењер Јозеф Цвилингер се у свему држао званичне државне политике, те је црква

пројектована и изграђена у неоготском стилу са мало елементата руске школе и византијског утицаја. Сличне грађевине су тада ницале и по неким местима Војводине и Славоније.

До Митровдана 1908. године вратили су се сви црвички мајстори „из мајсторије”, а стишала се и бура око анексије Босне и Херцеговине, те је народ Осата и Црвице могао у миру да прослави свој велики празник и црквену славу.

Према сведочењу неких најстаријих Црвичана, Митровдан 1908. године није прослављен тако весело као што се могло очекивати. Своје сећање на тај дан евоцирао је Радован Јовановић, Теодосијев син, пред своју смрт 1972. године. Црвичанима је, казивао је он, од свих нових мера које је

Црква у Црвици

завела окупациона аустроугарска власт, најтеже пала појачана контрола преласка границе са Србијом и отежан одлазак мајстора у Србију. Ипак, и поред свих нових околности Одбор је одлучио да се приступи изградњи цркве и то одмах, с пролећа 1909. године. Око лицитације и закључења уговора са мајстором није било проблема. Сви су били једногласни да радове треба поверити ненадмашном мајстору за градњу цркава који се опробао широм Осата и Србије, познатом неимару из осатског села Брадића, Стојану Малешевићу.

Стојан је до те 1908. године, широм Босне саградио 12 цркава. Што се тиче уговора, познато је како су осаћански неимари, па и Црвичани, погађали послове широм Босне и Србије. Дата реч је била много већа и важнија него било какав писани уговор, ту није било дилеме. Сви су се сложили да Стојан Малешевић гради цркву и одмах му је дата капара.

Градитељ црвичке цркве Стојан Малешевић је рођен 1865. године у једној од најпознатијих осаћанских породица Малешевићима из села Брадића. Градњу црвичке цркве је започео у својој пуној стваралачкој снази, у 43. години живота. Већ до тада стекао је велико поверење код народа Источне Босне и Осата, а знало се и да је градио са својом дружином многе цркве по Србији. Градио је, према сведочењу многих Осаћана и према сачуваним документима, цркве у Факовићима, Жлијепцу, Дрињачи, Братунцу, Шековићима, Милићима и многим другим местима по Босни. Први светски рат га је пресекао и зауставио у његовом стваралачком неимарском раду. Није се одазвао на позив војних власти окупаторске Аустроугарске која је објавила рат Србији, већ је одмах

*Споменик градителу црвичке цркве
Стојану Малешевићу*

пребегао преко Дрине у Србију. Разболео се од тифуса и умро 1915. године. Сахрањен је у Бајиној Башти.

Стојан Малешевић је за градњу темеља цркве у Црвици користио камен из најбољег мајдана у Бујаковића Гају, два километра далеко од цркве. У темеље цркве узидана су и два култна споменика из римског насеља које је било у непосредној близини данашње цркве, из античког времена владавине Римљана на овим просторима. Један добро очуван споменик узидан је поред главног улаза, а други преполовљен узидан је на јужној страни цркве.

Цигла за градњу цркве у Црвици произведена је од квалитетне глине из мајдана који се налази у селу Петричи, а произвели су је познати циглари Јањићи. Ова циглана је радила скоро пуних сто година, све до најновијег отаџбинског рата 1992. - 1995. године.

Црква Светиої Димитрија - центар духовности у Црвици

Према пројекту котарског инжењера Цвилингера, црква у Црвици у свему има изглед и узор на сличне грађевине - цркве које су грађене по Угарској, односно Војводини.

Није познат износ за који је мајстор Стојан Малешевић погодио да сагради цркву у Црвици. Из сачуваних докумената можемо видети да је председник Црквеног одбора Теодосије Јовановић, према дневнику благајне, пред сведоцима, целокупним Одбором, исплатио мајстору Стојану износ од 1.354,00 форинти. О коликом новцу се ради тешко је данас правити поређења, а то се може покушати преко два сликовита примера: Познато је да је Радоје Живановић из села Рајетковића приложио цркви за дан освећења прилог „једну овцу са јањетом”, коју је, како стоји у дневнику благајне, „узе је Живко Јаковљевић за 4 форинте”. Други пример: За дизање шљемена на цркву 1909. године, при весељу Дамњан Стојкановић је сачинио рачун „За Петра Средојевића,

Црква у Црвици - ђонос осаћанских неимара

за 50 ока ракије по 48 хелера једнако је 24 форинте”. Ако би на основу овога извели нека аналогна поређења, то би било: за износ од 1.354,00 форинте могло би се купити у то време око 338 оваца са јагњетом, што би данас коштало око 60 хиљада конвертабилних марака, или 2.352.000 динара.

Тешко је правити таква поређења, али у сваком случају преци данашњих Црвичана нису жалили новце када је било реч о градњи цркве. То свакако говори и о економској снази тадашњих црвичких породичних задруга.

Мајстор Стојан је цркву завршио према датом пројекту, кога је, како рекосмо, израдио котарски инжењер Јозеф Цвилингер, а бољи надзор није могао нико да изврши од самих црвичких неимара, од којих су се многи калили на градилиштима широм Србије и Босне.

Током 1910. године обављени су завршни радови на цркви и извршено је постављање звона из старе дрвене звонаре у нову цркву. Освећење је уговорено са протопрезвитерством и Дабро-босанском митрополијом у Сарајеву.

За овај радосни дан за цео Осат и Црвицу народ се спремао пуне две године. Биле су то, и поред анексионе кризе, године великог економског успона Осата и Црвице, пре свега захваљујући брзом економском развоју и изградњи Србије, која је била и права мека за осаћанске мајсторе, чувене градитеље.

Велико народно весеље при освећењу цркве у Црвици поздравио је цео народ Осата, као и Бајине Баште и суседног, истоименог села Црвице, са десне обале Дрине.

Наилазили су бурни историјски догађаји којима је био испуњен читав двадесети век. Најпре анексија Босне и Херцеговине 1908. године, потом балкански ратови, па Први светски рат... Окупаторски аустроугарски војници су запленили и црквено звоно са црвичке цркве, тешко 225 килограма, однели га у Беч, тамо га претопили и од њега начинили гранате које су у ратном вихору слали на слободарски српски народ.

Доласком слободе 1918. године и коначног уједињења Осата са Србјом, долази и ново време. Црква у Црвици добија ново звоно и започиње нови живот у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, потом у Краљевини Југославији.

Прва велика обнова цркве у Црвици обављена је 1973. године. Радове је извео црвички мајстор Миливоје Петковић, према уговору који је сачињен након лицитације одржане на Митровдан 1972. године. Одлучено је да се кров који је био од ситног „бибер” црепа замени. Нажалост, кров је замењен новим материјалом „салонитом”, који је био далеко лошије решење од дотадашњег „бибер” црепа.

Пред најновију обнову цркве у Црвици, која је изведена 2003. године, а у склопу припрема за обележавање великог јубилеја, стоте годишњице од подизања храма, уклоњен је стари иконостас, а истовремено су отпочеле активности за набавку новог. Стари иконостас од близу једног века, кога су израдили црвички мајстори 1910. године, био је проста и

Иконостас црвичке цркве

једноставна творевина. Њега су мајстори истесали у преда-ху између две грађевинске сезоне, у зиму 1909. и с пролећа 1910. године, и са њим украсиле цркву за њено освећење. Служио је првичким парохијанима скоро сто година. Био је украшен иконама и опточен гранама и ловоровим листом.

Историјат данашњег иконостаса који краси првичку цркву у свему је бурна и несвакидашња, слична судбини српског народа коју је доживео у последња два столећа. Овај иконостас је својевремено красио неки храм у Војводи-ни, цркву која је, колико је познато, била посвећена Светом Николи, све до средине деветнаестог века. Како је и којим путем 1848. године доспео у манастир Каону, није позна-то. Знамо само да је овај иконостас красио цркву манастира Каоне све до 2000. године, а онда се, залагањем тадашњег архимандрита Каоне, Милутина, садашњег ваљевског вла-дике, нашао у цркви Вазнесења Христовог у Рогачици у крај Дрине. Рогачичка црква се у то време спремала за велики јубилеј, 160 година свог постојања. Испоставило се, међу-

Део иконостаса

*Василије,
епископ зворничко-тузлански*

тим, да димензије цркве у Рогачици знатно премашују димензије овог велелепног иконостаса из манастира Каоне, и да се због тога не може уклопити у унутрашњи ентеријер. Рогачичка црква је због тога за свој јубилеј добила нови иконостас, а овај стари је остао још неко време у парохијском дому у Рогачици. Одбор црквене општине црвичке је имао срећу да је тада добио информацију о дугом путовању овог старог иконостаса и тако се родила идеја да се он допреми у цркву у Црвици. Уз благослов садашњег владике Ваљевског, и

уз несебично залагање владике Зворничко-тузланске епархије Василија, све се поклопило како треба, тако да је стари иконостас из манастира Каоне, а раније из неке од војвођанских цркава, нашао своје уточиште у цркви у Црвици.³⁷⁾

Већ смо истакли да је овај иконостас, пре свог доласка у манастир Каону, красио једну цркву у Војводини, а онда је током немирне 1848. године прешао Саву и нашао се у манастиру Каони. Према својим димензијама до највеће прецизности уклопио се у црвичку цркву што је још један доказ да је пројекат црвичке цркве био део јединственог државног шематизма тадашње Аустроугарске царевине.

37 О путовању и историјату иконостаса цркве у Црвици који је у овај храм доспео заслугом Владике Зворничко-тузланског господина Василија (Качавенде), Владике Ваљевског Милутина и свештеника из Рачанског намесништва Тодора и Томе, аутору податке дао Бране Стојкановић, благајник Црквене општине у Црвици, на чему им свима најтоплије захваљује.

Овај иконостас је израђен почетком XIX века у псеудо-барокном стилу. Израђен је од липовог дрвета и живописан уљаним бојама. Изрезбарени део иконостаса је у класицистичком стилу. По својим димензијама довољно је велики, а на њему је изображено све што је карактеристично за православне храмове, од рођења Исуса Христа па до Васкрсења.

У горњем реду су старозаветни пророци, на врху Аврам, Исак и Јаков, и Распеће Христово. У доњем реду су приказани јеванђелисти Лука и Марко. Изнад њих су јеванђелисти Матеј и Јован, које је насликао Зоран Матић, академски сликар из Бајине Баште.

Далеке 1848. године овај иконостас је пребродио Саву и у својој дугој историји био сведок стварања нове српске државе. У почетку новог миленијума, 2003. године, иконостас креће на своје ново путовање, овога пута у другом смеру од онога којим су преци данашњих Црвичана и Осаћана ишли под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем. Остаје нада да ће иконостас коначно наћи свој мир у црвикој цркви „на многаја лѐта”.

МОБИЛИЈАР И ЦРКВЕНА ЗНАМЕЊА

Све до изградње данашње цркве у Црвици, о мобилијару старијих цркава, у којима су Црвичани задовољавали своје духовне потребе, знамо веома мало.

Била су то по свему тешка времена, године и векови ропства и тешког живота, када су мале црквице од дрвета, изграђене у осаћанским селима, личиле једна на другу. Опрема им је засигурно била више него скромна. Познато је, на пример, како је један од најпознатијих црвичких свештеника из деветнаестог века Тодор Марковић, звани Поп Гођевац, неретко верске обреде вршио у простом народном одећу. Ово је често чинио и из страха од обесних Турака.

У тим сумутним и опасним временима скромни православни храмови су често били паљени и пљачкани, а епитра-

Иконе у црвичкој цркви

Деџаљ са иконостаса

хиљи и кадионице су се често могле наћи у турским кућама. Због тога је и оно мало црквених предмета било скромно и од приручног материјала сачињено. Њих су израђивали углавном црвички мајстори у оним дугим зимским ноћима, када су боравили код својих кућа одмарајући се од тешког и напорног рада „у мајсторији”.

Црвица је одувек била у нешто повољнијем положају у односу на друга осаћанска села, баш због свог изласка на Дрину, која је за њих одувек била од животног значаја. Уз то, у другим осаћанским селима, од половине XIX века српско становништво је било углавном измешано са Турцима који су се тада масовно досељавали. Из тог разлога, црвичка црква, за разлику од осталих православних храмова у осаћанским селима, била је нешто већа, пространија и боље опремљена. У „Босанскохерцеговачком Источнику”, листу Дабро-босанске митрополије за 1892. годину, забележено је: „Ова црква црвичка, како напријед рекох, од својих савременица је нешто пространија. Временом су је парохија-

ни кречили споља и изнутра. Снабдевали су је стварима, књигама и одјејењима и другим потребама”.

Најстарији мобилијар из цркава, пре градње ове садашње цркве у Црвици, уништен је или опљачкан током ратних сукоба. Од знаменитости из времена пре градње садашње цркве сачувано је неколико икона, крстова, барјака и једна велика прангија. Ова прангија је заправо поклон шефа ђумрукане - царинарнице на Скеланима из 1892. године, за дан освећења црквених звона.

Крст и свећњак

Данашњи мобилијар, пред велики стогодишњи јубилеј, обновљен је великим залагањем тадашњег одбора Црквене општине, нарочито Бранка Стојкановића. Мобилијар чине:

- два сточића за целивање иконе,
- нова пјевница,
- сто на северној страни, испред иконе Пресвете Богородице,
- дарохранилица у олтару,
- сто за престону икону,
- полијелеј, набављен у Грчкој, израђен у неовизантијском стилу.

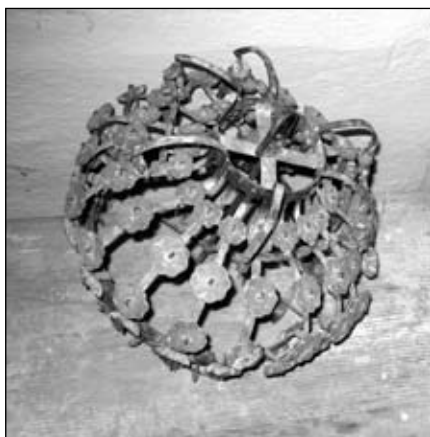
Крст

Пранџија

Сав овај мобилијар је од најквалитетнијег храста китњака израдио у дуборезу мајстор Мирослав Требишић, родом негде са Косова, који је после српског егзодуса нашао уточиште у Крагујевцу. Он је радио и иконостас Саборне цркве у Нишу, затим прелепи иконостас у манастиру Добрун. Овај мобилијар краси цркву у Црвици од 2006. године.

Улазна врата на црвичкој цркви краси предиван витраж кога је на каљеном стаклу урадио Вељо Тошанић из Ужица, исти мајстор који је украсио и манастир Рачу и манастирску ризницу и библиотеку. Пред стогодишњи јубилеј цркве обновљени су црквени барјаци. Најзначајнији је онај са ико-

Део црквеної мобилијара

ном на којој је изображен Свети Великомученик Димитрије Солунски, кога слави црвичка црква. Поред тога, набављен је и барјак са иконом Светог краља Стефана Дечанског, који

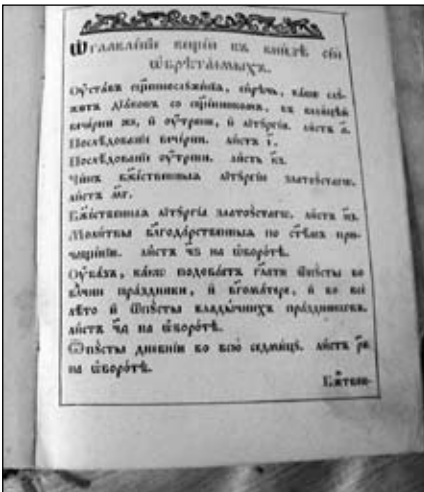
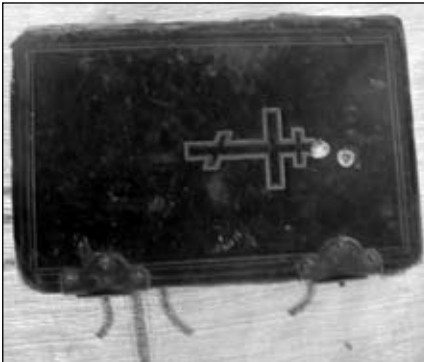
Црквени барјаци

је иначе једна од најчешћих слава Црвичана, као и многих широм Осата.

Од богослужбених књига које су до данас биле у употреби, али и оних које су доста оштећене а налазе се у витринама парохијског дома наводимо следеће:

- Јеванђеље, опточено у сребром оковане корице, непознатог дародавца из 1816. године, када је по ко зна који пут била подигнута дрвена црква на Отавама, у Црвици, после паљења црква по Осату, у турској одмазди након слома Првог српског устанка.

- „Пасхалија”, књига „печатана у Кијевској печатарској лаври 1763. године, а препечатана у издању Николаја Кара Отомановича, књиговезателя и жителя самокобскога у Београду 1846. године”. Ова богослужбена књига садржи „Последованије” „на преславне дане Васкрса нашега Ису-

Део црквених боѡслужбених књиѡ

Старе црквене књиџе

са Христа у страшној седмици”. Ова драгоценa књиџа променила је неколико знаменитих црвичких свештенослужи-теља, а „први је набави неки Тешман Миловановић, ученик од села Крнића: узео за гроша 16 од Стефана Митровића 7. августа 1856. године”. Од њега књиџу је купио ученик знаменитог попа Васе Јовичића „од села Црвице. Купи у Тешмана Миловановића за 30 гроша 25. марта 1876. године”

Поред ових знаменитих и најстаријих богослужбених књиџа у ризници црвичке цркве налазе се и неколико књиџа оштећених током ратова и небриге. Ту је неколико типика, Часловника и требника, углавном руских издања.

У новије време за потребе богослужења набављене су и нове књиџе.

У четвороразредној основној школи у Црвици, у којој данас службује млада учитељица Сања Мракић, има четворо ученика. Веронауку им предаје прота Митар Крсмановић.

ЦРКВЕНИ ОДБОРИ И ОРГАНИЗАЦИЈА УПРАВЕ ЦРКВЕНЕ ОПШТИНЕ

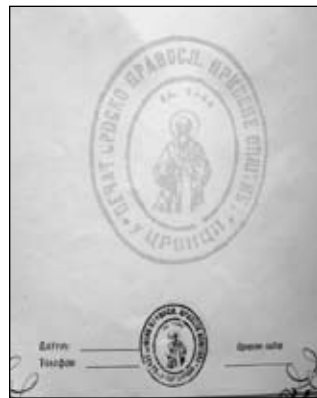
Познато је колики је значај патријархална породична задруга имала у буђењу и изградњи националне свести код Срба у Осау. Њена организација била је пресудна и у изградњи духовног живота и опстанка. Сличну организацију осаћански Срби су имали и у својој црквеној општини. Наравно, она је кроз векове смо дограђивана на искуствима која су Осаћани стицали на многобројним градилиштима широм Србије и Босне. Патријархална српска задруга у Осау имала је пресудну улогу заједно са својом православном црквом у очувању народне индивидуалности и деморатске основе код обнове државности у свим српским земљама па и у Босни и Херцеговини.

Слично као у осаћанској патријархалној задрузи и у црквеној општини руководство се бирало на демократски начин. Сваки заселак у Црвици најпре је бирао свога представника у Црквени одбор, а затим се гласањем бирало најуже руководство.

На челу Одбора Црквене општине у Црвици био је председник који је имао свога заменика. Послове администрације водио је секретар или перовођа, како се најчешће звао, а о финансијама се старао благајник.

У сачуваној документацији о раду Црквене општине црвичке на крају деветнаестог века, види се начин њеног функционисања.

Најзначајнија активност на почетку деветнаестог века забележена је од неких наших познатих историчара. Тако др Стеван Игњић пише да су се 1815. године, на преговорима о обнови манастира Раче, одржаним у

*Печат Црквене
општине у Црвици*

Порџа њоїлег

осаћанском селу Црвици, састали Видајић паша Зворнички и Хаџи Мелентије, духовни вођа Срба из Осата и Соколске нахије. Према белешкама објављеним у „Босанско-херцеговачком источнику” Консисторије Дабро-босанске, број 8 за август 1892. године, том састанку су присуствовали и представници Осаћанских црквених општина, Црвице, Факовића, Жлијепца, Височника и Карине, и при том преговарали о обнови опустшених цркава у Осату. Руководство Црквене општине црвичке је дало велики допринос у тим преговорима. На челу Црквене општине црвичке тада је био Милутин Јовановић из црвичког засеока Брђана, иначе познати неимар осаћански, који је, између осталог, обновио и манастир Боговађу.

После Берлинског конгреса и међународног признања Србије, уследиле су године обнове и просперитета у сваком погледу. То се неминовно одразило најпре на духовни живот Црвице и Осата, а онда и на материјални успон овог подручја. Већ 1892. године, Црвица после 430 година мрака

и ропства, добија и прва звона која су својим препознатљивим звуком наговестила нова и боља времена.

Овде са дужном пажњом бележимо један од најзначајнијих Одбора црквене општине у Црвици. Он је несумњиво оставио неизбрисив печат у духовном животу Црвице. Под будним оком црвичког попа Василија Јовичића - Васа, на почетку деведесетих година деветнаестог века, деловао је Црквени одбор у саставу: Теодосије Јовановић, председник, Дамјан Стојкановић, перовођа-секретар и благајник, Гајо Јосиповић, подпредседник и Ранко Јовановић. Овај Одбор је остао упамћен по томе што је за његовог мандата црква у Црвици добила звона 1892. године, а 1910. године изграђена је и нова црква.

Председник Одбора црквене општине црвичке Теодосије Јовановић је потомак једне од најпознатијих црвичких породица Јовановића, дуго времена најбројније и економски најснажније у Црвици. Ова породична патријархална задруга распала се тек после Другог светског рата. Деценија-

Спољешњи храстови украшавају њорину

ма, кроз цео XIX век ова фамилија је давала најпознатије и најбоље осаћанске мајсторе. Преци Теодосијеви су градили Карађорђево град у Тополи, а доцније и Конак Кнеза Милоша у Крагујевцу. У својим истраживачким радовима наш познати етнолог Карановић је обрадио и јавности презентовао своју дисертацију „Неколике патријархалне породичне задруге у Осату - задруга Теодосија Јовановића у Црвици”. У овом раду сачувао је све особености и специфичност организације живота и рада патријархалне српске породице на Балкану.

Породица Јовановић из Црвице позната је као градитељ и цркве брвнаре у бајинобаштанском селу Дубу. Ова црква брвнара, као ненадмашни драгуљ и симбол осаћанског немарства, сачувана је до дана данашњег. Грађена је у време прве велике обнове манастира Раче крај Дрине.

Други човек у тадашњем Одбору Црквене општине црвичке био је Дамјан Стојкановић, секретар - перовођа и благајник. Дамјан је рођен 1864. године у црвичком засеоку Поточари, у породици Јеротија и Саве Стојкановић. Породица је била једна од најимућнијих у Црвици, па су Дамјана послали на школовање у Србију, јер у Осату није било школе. Дамјан је завршио трговачку школу у Обреновцу и по повратку у Црвицу, отворио је трговачку радњу, једну од ретких у читавом Осату, уз трговачке радње Зарије Ђурића у Скланима, Ђорђа Павловића у Жлијепцу и Милована Трифуновића у Костоломцима. Као један од највиђенијих Срба у Осату, Дамјан је одмах након Сарајевског атентата, као члан Младе Босне и Народне одбране, ухапшен и спроведен у логор у Араду. Преживео је све страхоте логора Аустроугарске монархије и вратио се у Црвицу.³⁸⁾

Дамјан је заслужан, између осталог, и што је устројио целокупну администрацију Одбора црквене општине, и вредно и предано водио, све до пада у ропство, „штрацу” - дневник благајне, чак и онда када није био члан Црквеног одбора. Из

38 Подаци о одборима Црквене општине у Црвици коришћени из сачуваних записа до Првог светског рата, које је водио Дамјан Стојкановић. Само мањи део архива Црквене општине између два светска рата спашен је од усташке паљевине 1942. године.

докумената које је оставио Дамјан Стојкановић можемо видети како је била организована Црквена општина у Црвици, каква је била њена економска и финансијска моћ.

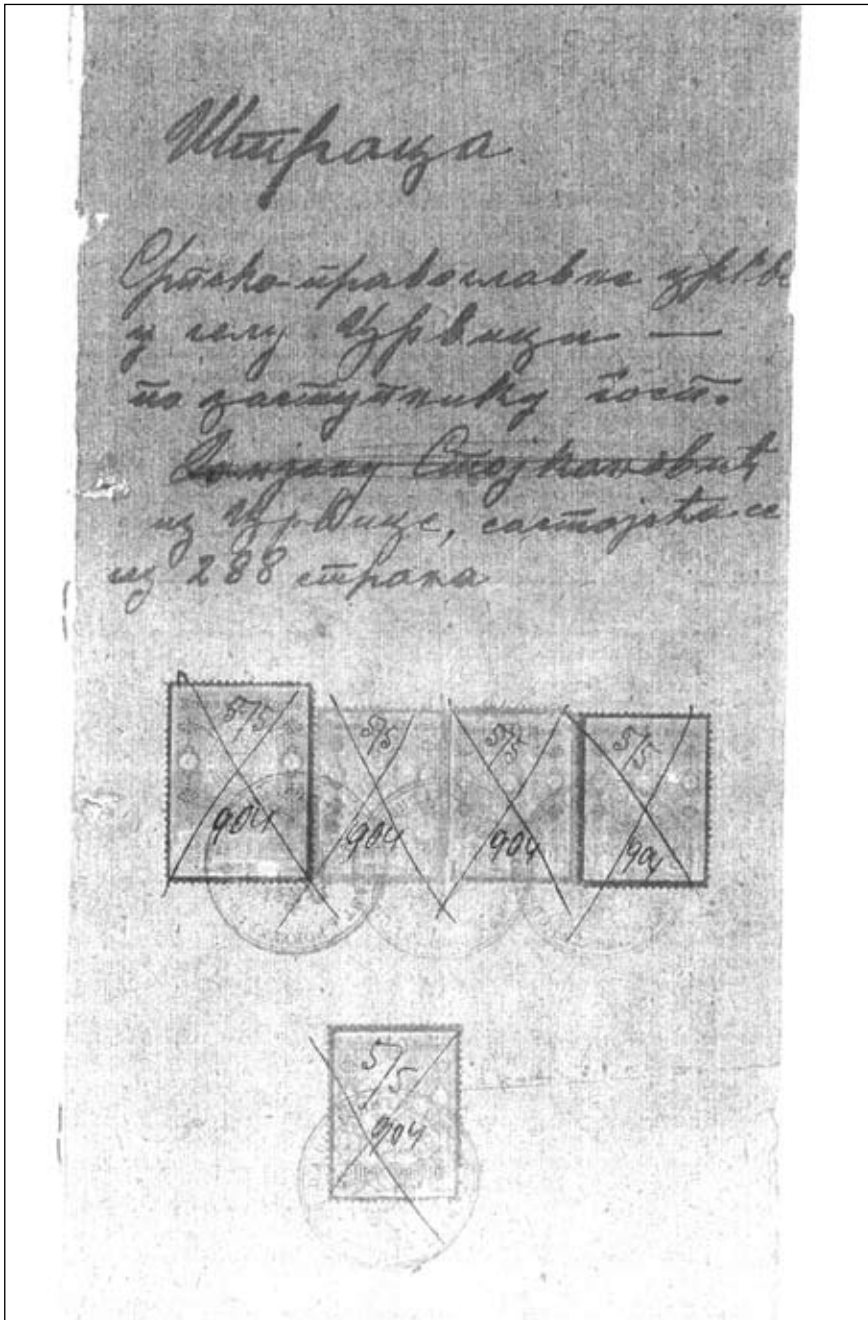
Дамјан је, по повратку из казамата у Араду, у новој држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, био један од главних иницијатора отварања прве основне школе у Црвици. Умро је 1944. године, у дубокој старости.

Током Првог светског рата духовни живот Црквене општине у Црвици је у великој мери био успорен. Црвица, као и цео Осат, била је поприште војних похода Аустроугарске на Србију. Ту су једно време биле стациониране бројне окупаторске трупе, највише је било припадника мађарских регименти. Многи Црвичани се нису одазвали војној мобилизацији Аустроугарске, већ су се као добровољци прикључивали српској војсци, а неки од њих су прешли и Албанску голготу. Међу страдалницима је био и градитељ цркве у Црвици Стојан Малешевић, који је умро у Бајиној Башти. Покусио га је тифус у великој епидемији 1915. године.

Духовни живот у Црвичкој општини обнавља се одмах након ослобођења Осата и Босне и коначног прикључења Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

Стварањем Краљевине 1918. године испуњен је вековни сан Осаћана, као и свих југословенских народа на југозападном делу Балканског полуострва. Са политичким уједињењем створени су и услови за успостављање црквеног јединства свих православних Срба у новој држави. На конференцијама епископа из свих дотле самосталних делова православне цркве, 18. децембра 1918. године и 26. маја 1919. године, дошла је до изражаја жеља да се то уједињење спроведе у дело.

Пошто је постигнута сагласност и констатована једнодушна жеља свих аутокефалних и аутономних делова Српске православне цркве и на основу акта Цариградске патријаршије, 12. септембра 1920. године у Сремским Карловцима свечано је проглашено уједињење цркве и обнављање аутокефалне Пећке Патријаршије, чији ће поглавар,

Прва страна благајничког дневника „штраце“

165

како је стајало у указу, носити назив Српски патријарх православне цркве у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца.

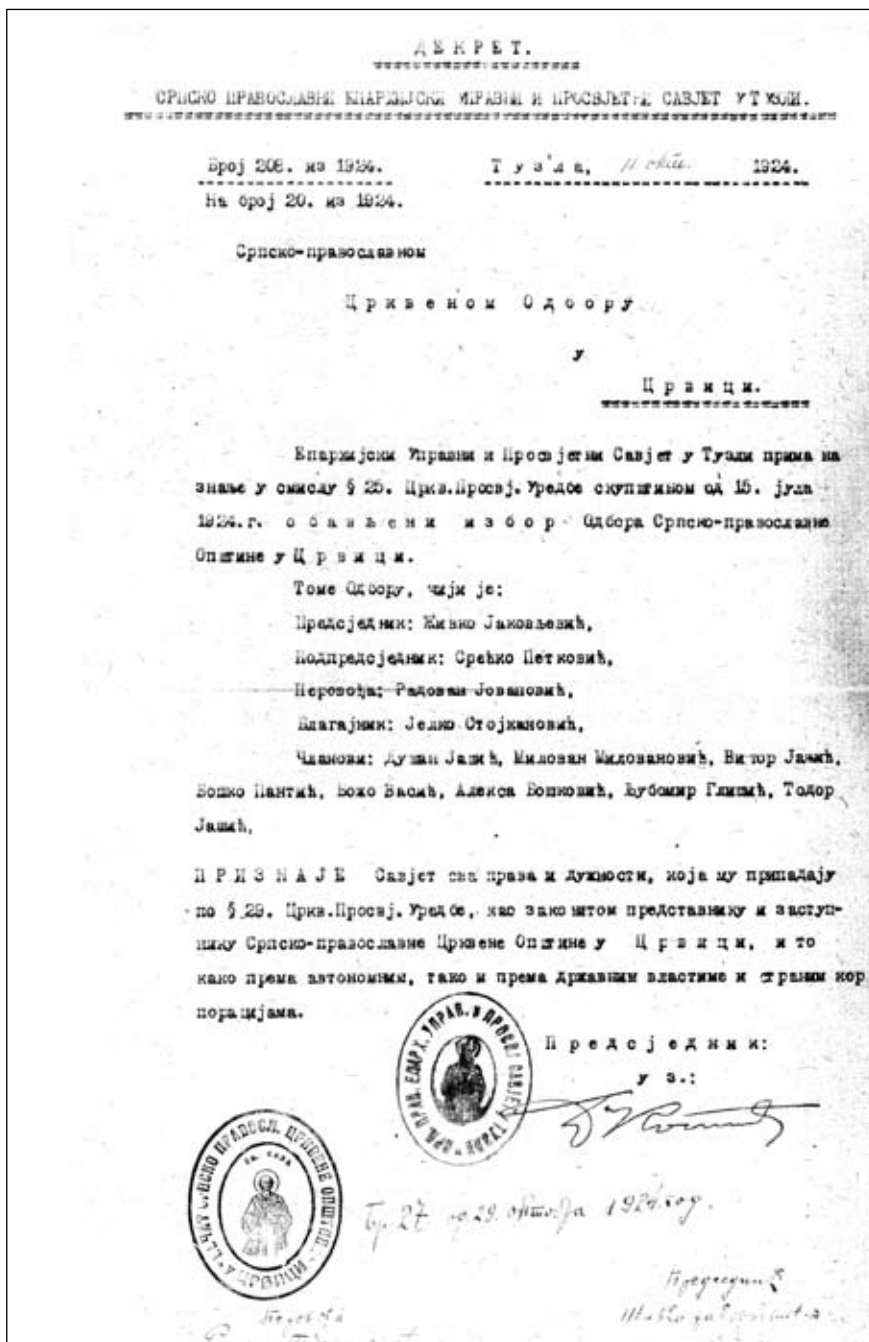
Одмах потом обновљен је рад Зворничке Митрополије и формирана је Зворничко - тузланска епархија, са седиштем у Тузли. До тада је о духовном животу Осата, па и Црвице, водила бригу Дабро - босанска Митрополија са седиштем у Сарајеву, преко свога Протопрезвитерског звања Сребреничког, са седиштем у Дрињачи. Ово бележимо на основу Декрета кога је донела Српско православна епархијска управа и Просветни савез у Тузли, број 208, од 11. октобра 1924. године о проглашењу Црквеног одбора.

На Скупштини Црквене општине црвичке која је одржана 15. јула 1924. године, обављен је избор Српско - православне општине у Црвици, и то: председник Живко Јаковљевић, подпредседник Срећко Петковић, перовођа Радован (Тодосијев) Јовановић, благајник Јелко Стојкановић, и чланови: Душан Јашић, Милован Миловановић из Бујаковића, Божо Васић из Грујчића, Алекса Бошковић из Брђана, Љубомир Глишић из Петриче, и Тодор Јашић из Калиманића.

Овај Одбор, у новим измењеним условима, у новоствореној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевини Југославији, наставља са радом, стазама и примерима својих часних дедова, очева и предака. Једна од највреднијих заслуга овог Одбора је свакако иницијатива, касније и реализација идеје о подизању прве основне школе у Црвици. Подршку су имали и у свом духовном вођи и неуморном борцу за ширење духовности, протопрезвитеру Милану Петковићу.

Милан Петковић, старешина Протопрезвитеријата Сребреничког, био је дуго година и већник Дринске Бановине. Доста је помогао Црвичанима код изградње прве школе на Отавама, па и оне друге, у долини, поред Дрине.

Од чланова Одбора Српско - православне општине у Црвици, између два рата, нарочито се у свом раду истицао Радован Јовановић, син знаменитог Теодосија Јовановића.

Један од сачуваних докумената

*Документ, иницијатива за подизање споменика мајору Кости
Тодоровићу*

Радован се родио 1892. године, исте године када је црква у Црвици добила звоно, које је на звоник подигао његов отац Тодосије. Основну школу је свршио у првој генерацији школе у Скланима. Први светски рат је провео у избеглиштву у Ужицу, где га је отац сместио код познаника и пријатеља. У Ужицу је Радован изучио занат за израду ножева и бритви код познатих чајетинских мајстора. У Брђанима је 1919. године отворио ковачку радњу. Била је то прва права ковачка радионица у Црвици, после одласка Карамарка Васића, прослављеног хајдука и Карађорђевог војводе из Првог српског устанка. Радован Јовановић се истакао 1924. године у акцији коју је повео Протопрезвитер Милан Петковић, као председник Одбора за подизање споменика прослављеном јунаку из Првог светског рата мајору Кости Тодоровићу и свим изгинулим добровољцима из Осата, у Сребреници 1924. године. У прогласу Одбора за подизање

Орнско-православни Епархијски Црквени суд у Тузли.

Број: 93.предмета 1931.гох.

Тузла, 31/18. јануара 1931.г.

Поводом тим што је Црквени суд дошао до знања да у селу Црвици на 62 дома има 18 гробља и да се покојници сахрањују у приватним својим вилима,

Црквени суд нашао је за сходно донијети ово

Р Е Ш Е Њ Е :

Гробља су света мјеста, која морају бити прекходно освећена и од сваког оскрљеза чувана, на за то морају бити ограђена и чувана у реду и чистоти, - достојно поштовању покојника који ту вјечни сан бораве.

С друге стране гробље је јавно мјесто на пољски надзору Државне власти у здравствено-похицијном погледу. С тога се нова гробља смију отварати само са одобрењем Државне и благаословом Црквене власти. (Др. Н. Милаш: Ц. право III. §. 174. II. ст. 602)

Обзиром, дакле на горе наведено установиште Цркве и извештај о гробљима у Црвици, а на основу §. 54. т. 14. и 195. т. 10. и 197. т. 3. Уредбе Н. Н. Управе за Б. и Х. од 1905. год. позвати орнско-православни народ села Црвице да у споразуму са својим свештеником ограничи број гробља на најнужнији, на Црквеном суду путем Протопрезвитерског звања сходан предлог достави ради знања и одобрења, а код отварања новог гробља, да прекходно прибави и одобрење Државне здравствено-управне власти.

О том се ради знања и ранија обавештују:

- 1.) Епархијски Н. Н. Савет у Тузли на којег извештај од 17. I. 1931. Бр. 575/30.,
- 2.) Протопрезвитерско звање спеденичко у Црквици
- 3.) Парохијско звање у Прибојевићима, и
- 4.) Престанство села Црвице. -

Протопрезвитер села
Црвице.

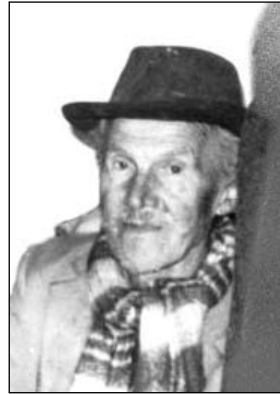
Протопрезвитер
Епископ зворничко-тузлашки:

18.2.
[Потпис]

Решење црквеног суда

споменика, између осталог, стоји: „Мислимо да је баш овога краја дужност да овом јунаку подигне споменик, па ко то већ може учинити, потребно је да што више допринесе да се ова замисао оствари”. Даље се у прогласу каже: „Овим путем Одбор Вам се обраћа и моли да га у његовом започетом раду око подизања споменика јуначком мајору Кости Тодоровићу потпомогнете”.

По избијању Другог светског рата, Радован Јовановић, заједно са патриотама из Осата које су у почетку предводили учитељ Драгутин Тошић, поднаредник Драго Стевановић, мајор Јездимир Дангић и Аћим Бабић, организује народ Осата и целог Сребреничког среза за одбрану голих живота и својих огњишта од усташа и немачког окупатора. Радован Јовановић је заједно са Аћимом Бабићем и мајором Јездимиром Дангићем, учествовао на историјским преговорима на Ђурђиц, 16. новембра 1941. године у Власеници, са делегацијом комуниста коју је делегирао Титов Врховни штаб, а која је била у саставу: Светозар Вукмановић Темпо, Родољуб Чолаковић и Славиша Вајнер Чича. На тим преговорима нажалост није дошло до споразума и свако је кренуо својим путем. Добровољачка војска и четнички покрет у Осату, Бирчу и Романији, коју су предводили Аћим Бабић, Јездимир Дангић, Драгутин Тошић и Драго Стевановић, наставила је да брани слободну територију источне Босне, док су комунисти својим пасивним односом убрзали усташко - немачку велику офанзиву, после које је маја 1942. године пала слободна територија Источне Босне и Осат, а народ који није избегао преко Дрине, поклан и обезглављен.³⁹⁾

*Радован Јовановић -
Чкаљо*

39 Ове податке аутору је дао Радован Јовановић - Чкаљо који је у више наврата био члан Одбора Црквене општине у Црвици. Био је и један од вођа отпора Осаћана у Другом светском рату и учесник преговора од 16. новембра 1941. године у Власеници.

У зиму 1942. године Радован Јовановић пада у немачко ропство, заједно са мајором Дангићем. Био је познат и као народни песник и велики шаљивџија. Умро је 1974. године.

У времену између два светска рата, на челу Одбора Православне црквене општине у Црвици истакао се и Милован Јосиповић, као дугогодишњи председник. Из једног документа од 31. јануара 1931. године сазнајемо да је Одбор црквене општине покушао да реши један, за то време, горући проблем гробаља у Црвици. О том проблему морао је да заузме став и Црквени суд Зворничко - тузланске епархије. Из овог документа сазнајемо да је на подручју Црвице формирано незаконито 13 гробаља. Те 1931. године, Црвица са својих 13 заселака, има и 13 гробаља, а Црквени суд доноси решење, на иницијативу председника Одбора, да се питање гробаља у Црвици уреди на законит начин. У решењу се наводи, између осталог: „Гробља су света места која морају бити предходно освећена и од сваког оскрњавања чувана, па зато морају бити ограђена и чувана у реду и чистоти - достојно поштовању покојника који ту вјечни сан бораве”. Даље се наводи: „Гробље је јавно мјесто па подлеже надзору државне власти у здравствено - полицијском погледу”. Све до Другог светског рата црвичка села су имала уређена гробља а после тог времена на очиглед целог света, као и у већини српских земаља, гробља су разасута без икаквог надзора, по њивама.

Милован Јосиповић се истакао у свом раду као председник Одбора црквене општине и при изградњи нове школске зграде у Црвици. За председника Одбора биран је и после Другог светског рата.

После Другог светског рата духовни живот у Црвици, због измењених политичких околности у новој Југославији, полако замире. Осаћанима се намеће нова идеологија која у својој основи негира постојање Бога. Она га свим силама тежи протерати из човечјег бића, из његове душе, из куће осаћанског домаћина. Најпре се из школе избацује веронаука као наставни предмет, а затим систематски врши притисак и на све до тада развијене облике духовног живота.

У таквим околностима се и рад Српско - православног одбора Црквене општине у Црвици, све до седамдесетих година двадесетог века, одвија веома отежано. На првом месту врло тешко се формирају Одбори, а и када се формирају њихов рад је стално под будним оком режима. Почетком педесетих година, комунисти из Црвице су знали да козарачким колом пресеку поворку литије која се одржавала за црквену славу Митровдан. Да би илустровали то време овде ћемо дати слику која говори о судбини црвичких мученика у тешким годинама када је формирана Сељачка радна задруга.⁴⁰⁾

Временом се мењају околности, па и Црвичани крајем шесдесетих и почетком седамдесетих година двадесетог века лакше конституишу своје Одборе у црквено - православној општини и поспешују рад уз помоћ смелијих свештеника. Из тог периода издвајамо запажен рад Одбора на чијем је челу био Видоје Стојкановић, а један од најагилнијих и најсмелијих прегалаца у одржавању црвичке цркве Цветко - Цејо Јашић. Цветко, познатији по надимку Цејо, све до своје смрти 2002. године, предано је радио на обнови и одржавању цркве, нарочито на уређењу црквене порте. Када је привео крају изградњу новог парохијског дома приступио је уређењу црквене порте. Личним примером

40 Народ Црвице је 1952. године први у тадашњој Југославији срушио Сељачку земљорадничку задругу „Рашће” у Црвици. Старице мајке су те изузетно сушне и гладне 1952. године самовољно донеле одлуку да свака уђе у своју њиву и отпочне жетву. Комунистичка власт, уз помоћ полиције и војске, извршила је рацију и похапсила скоро све црвичке домаћине, међу њима и неколико жена (Томку Зечић, Анђу Зечић и још неке) и везане их чамцима превезли на другу обалу Дрине, у Србију, где су их чекали камиони. Побуњени Црвичани су спроведени у седиште среза које је тада било у Братунцу. На брзину је организовано суђење. (По сећању неких судионика тих догађаја судио је неки неписмени Муслиман из Сребренице). Многи Црвичани су осуђени на тешку робију са принудним радом и то: Весо Јашић, Бранислав Јашић, Радисав Стојкановић, Милорад Марјановић, Милован Јовичић, Спасоје Савић, Томка Зечић. Међу осуђенима био је и тадашњи председник Задруге Милан Јаковљевић (рођ. 1892. год.) који је и скончао у затвору у Фочи (сада Србињу).

је подстицао, нарочито младе Црвичане, и успео да порту цркве уреди. Њен јужни део је оплеменио са различитим растињем, а најстарије храстове, који чине украс целе порте, сачувао од деградације и пропадања. Умео је да анимира бројне донаторе, нарочито међу онима који воде порекло из Црвице и Осата. На тај начин је целу порту оградио и опремио парохијски дом, који нема премца целом Осату.

Црквени дом

Пред велики јубилеј, стоту годишњицу данашње цркве у Црвици, 2000. године, на иницијативу неколико млађих Црвичана који су данас расути по Србији и налазе се на значајним местима у привредним организацијама Бајине Баште, Ужица и других места, конституисан је један од најмлађих Одбора у дугој историји црвичке Црквене општине. На челу овог одбора налазио се Митар Јаковљевић, секретар је био Драган Јањић, благајник Бранко Стојкановић и чланови: Милија Јосиповић, Миленко Јашић и Нешковић. По полагању заклетве овај Одбор је одржао седницу и донео

одлуку да започне другу и детаљну обнову своје цркве, да је украсе, како би поново забlistала истим сјајем као и пре једног века, када су је њихови дедови, иако под страном управом и окупацијом, подигли на понос свих будућих генерација. Тада је то била једна од најлепших храмова и читавом Осату.

Дражан Пејковић

Вредни и предузимљиви чланови овог Црквеног одбора нису жалили ни својих средстава, а ни времена, и за кратко време придобили су и стекли поверење народа Црвице и Петриче, и за непуну годину дана потпуно обновили цркву.

Обнова црквеног здања извршена је на основу сачињеног пројекта адаптације који је обухватао потпуну замену старог кровног покривача из извесно изведене обнове 1973. године, обијање и малтерисање свих спољних и унутрашњих зидова, промену столарије и унутрашње опреме. При овако сложенем задатку нарочито се водило рачуна да се не наруши архитектонски изглед и не одступи од аутентичног пројекта из 1908. године. На срећу, извођачу Драгану Петковићу, младом осаћанском неимару, стављен на увид оригинални пројекат аустријског инжењера Јозефа Цвилингера, по коме је успешно извео целокупну обнову.

ПРИЧЕ ИЗ ЦРКВЕНЕ ПОРТЕ

ОСКОРУША

До краја двадесетог века, дакле скоро до 2000. године, у порти цркве Светог Великомученика Димитрија у Црвици одолевала је времену једна дивља крушка оскоруша. По причама најстаријих мештана живела је више од две стотине година.

Њена историја је значајна за опстанак цркве, и у животу неколико угледних Црвичана из оних тешких времена, педесетих година двадесетог века. У време страховладе комуниста угледни домаћини из Црвице су се довијали на разне начине како да покрију трошкове цркве и свештенослужитеља.

У јеку најокрутнијих „вунених времена”, 1953. године, познати црвички предузимач и градитељ Јово Јовичић, на дан црквене славе Светог Великомученика Димитрија - Митровдан, предложи да се уместо литије, која је била забрањена, на којој су иначе лицитиране иконе и тако обезбеђивао приход за цркву, на лицитацију изнесе „оскоруша”, па ко да више - нека је сече за огрев. Сви су прихватили овај предлог и почело је надметање. Није било сумње да ће на лицитацији победити баш Јово Јовичић и дати највећи приход за цркву, а да ће оскоруша остати у животу, такође нико није сумњао.

Од тог Митровдана 1953. године, па све до њене природне смрти, она је изношена на лицитацију и сваки пут, па и у најбољим каснијим временима, доносила највећи приход за одржавање црвичке цркве.

Ово знаменито дрво тврдо, са постојаним, али племени-тим и опорим плодом, завршило је живот природном смрћу једне олујне ноћи почетком јуна 1999. године, док су НАТО

бомбардери разарали електрично постројење у оближњој Бесеровини, код Бајине Баште.

МИЛЕВА БАЈЦЕР

Северни део простране порте црвичке цркве Светог Димитрија био је од давнина намењен за сахране оних бескућника или несрећника које је смрт задесила далеко од родног краја, било на путу кроз Црвицу или у прогонству.

На најлепшем делу овог гробља налази се једна хумка изнад које доминира велики надгробни споменик, најлепши од свих споменика на црвичким гробљима. На њему је написано само: Милева Бајцер Тузла 1887 - Црвица 1907.

Ова Милева је била кћи једног од најпознатијих тузланских трговаца са почетка двадесетог века. Била је студенткиња правних наука на Универзитету у Грацу и истицала се необичном лепотом. Њен родни град Тузла, као и цела Босна, па и Осат украј Дрине, у то време већ тридесетак година су били под окупацијом Аустроугарског царства. Тузла је била седиште окружне команде за целу област Босне од Осата до ушћа Дрине у Саву. Ту су биле стациониране војне команде и царинске и финансијске службе.

У једној од тих команди радио је и млади аустријски финансијски официр Јозеф, родом из Граца. Како и када је Јозеф упознао лепу Милеву, није познато, само се зна да се разбуктала велика љубав између младог окупаторског официра и лепе Тузланке, студенткиње Милеве.

Угледни трговац Бајцер је све чешће, почетком 1907. године, добијао прекоре од својих пријатеља и пословних партнера из Тузле да му се кћи виђа са окупаторским официром. Биле су то бурне године, пред анексију Босне, године када је снажно буктао патриотски и свесловенски занос народа, који је живео под окупацијом, за уједињењем и коначним ослобођењем од вековног ропства.

Милевин отац, тузлански трговац, је уз помоћ својих веза, свакако и новцем, успео да испослује да се млади официр Јозеф премести далеко од Тузле, у Осат, у Скелане на Дрини, далеко од његове кћери Милеве. Скелани су у то доба били беспуће, четири дана хода коњским колима од Тузле.

Милева, смртно заљубљена у Јозефа, сазнала је где се он налази. Једног мајског дана 1907. године обрела се у Скеланима на Дрини. Њеној срећи, а и Јозефовој, није било краја. Љубавни занос трајао је неколико дана.

Једног мајског поподнева, из воденице на Оковцу, хитајући уз свог ислуженог коњића натовареног врећама кукурузног брашна, посртао је Матија Николић из црвичког засеока Битовића. На стотинак метара од цркве, украј пута, под једним кленом, Матија је угледао језив приказ. Два млада тела издисала су у локви крви.

Даље је текло све по уобичајеној процедури аустријске бирократије. Комисија и сецирање које је извршио котарски лекар из Сребренице, сачинили су службени записник.

Јозеф је транспортован службено и сахрањен у родном Грацу, а млада Милева у порти црвичке цркве. Црвичани и данас, стотину година после њене трагичне смрти, држе гроб у уредном стању.

СМРТ СЛАВКА ТАДИЋА

Божић 1943. године, најрадоснији хришћански празник, већина Црвичана, која је избегла крвави усташки погром у мају 1942. године, дочекала је у избеглиштву, потуцајући се по србијанским селима од Дрине до Колубаре и Тамнаве, па до Повленских села у околини Ваљева. У селима црвичким остали су немоћни старци и старице, ређе понеко заборављено нејако дете.

Данима су у лето и јесен 1942. године Црвичани у избе-глиштву долазили на Дрину и висове са којих се из оне дру-ге, србијанске Црвице, могао видети сваки црвички заселак, чак и најудаљенији Гручићи и Брђани, и гледали да ли се пуши ошак на родном огњишту. Био би то поуздан знак да су најрођенији још увек у животу. Само они најодважнији и најхрабрији усуђивали су се да препливају Дрину на само њима знаним местима и кришом, под заштитом ноћи, по-сећивали су старе родитеље који су остали да чекају смрт, не презајући од усташке каме. Како се приближавао Божић, та чежња за сусретом са најмилијима била је све јача.

Пред Божић 1943. године, у први сумрак, банула је пред кућу Тадића у Горњој Црвици, са десне обале Дрине, повећа група Црвичана из Босне. Били су преморени и изгладнели од дводневног пешачења од повленских села Дружетића и Ребеља до Дрине. Дошли су са надом да ће их неко преба-цити на другу страну реке. Пред кућу Тадића нису дошли случајно јер је већина знала за Славка Тадића, одважног и храброг, једног од најбољих чамција и пливача. Славко је још с пролећа 1942. године, заједно са Проком Микић, поз-натим скелецијом црвичким, превезао преко Дрине на хиља-де Срба, прогнаних чак од Олова, Хан Пијеска, Кладња, За-видовића, Власенице, и тако их спасао од сигурне смрти.

На молбу Јакова Јовановића, да њега, Драгицу, Новку и још двоје-троје Брђана превезе преко Дрине, Славко није дуго размишљао. Добро је познавао Јакова и целу његову породицу, која је тада била једна од најјачих породичних задруга у Црвици и Осату. Прихватио је молбу да их превезе преко Дрине. Стари, Славков отац и мајка, увели су у кућу измучене Црвичане и одмах им поставили вечеру. Славко је за то време вршио припреме са својим провереним друга-рима Миленком Микићем и Луком Миливојевићем, за овај тежак подухват. Сва тројица, као и Јаков, знали су добро да се на другој страни Дрине налазе усташе. Њихова постаја налазила се у новој црвичкој школи. Усташе су стално па-тролирале обалом Дрине и често на одређеним местима по-стављали заседе, чак и ноћу.

Још за вечером, црвичке избеглице предвођени Јаковом Јовановићем, пошто су се мало окрепили и угрејали, распитивали су се да ли неко нешто зна о томе како је у Црвици са оне стране Дрине. Тадићи су им одговорили да су усташе, према неким њиховим сазнањима, „мало попустиле”, ваљда страхујући од близине Србије, а и зато што су били удаљени од својих гарнизона.

Негде пред поноћ кренула је колона са Славком на челу ка Урвини, наспрам Савића гаја, шуме која је била најближа Дрини, месту где је Славко требао да приђе са својим чамцем.

Услови за превоз чамцем, те ноћи пред Туциндан, били су повољни. Славко је снажно завеслао. Матица је заокренула чамац низ Дрину. Све је ишло по плану. Славко је са неколико снажних завеслаја пресекао матицу и онда је све било лакше. За неколико минута чамац се нашао испод Јашића аде и тупо ударио у обалу. Према договору искрцавање је протекло брзо и тачно. Славко је само дубоко уздахнуо и прекрстио се. Са друге стране његови другари Миленко Микић и Лука Миливојевић уговореним сигналом, батеријском лампом, дали су знак да је све у реду и по плану.

Сигналну лампу је, међутим, угледала и усташка заседа која се налазила на педесетак метара, под Матијином адом, и кренула у потеру. Славко је, по искрцавању јакова и осталих, морао чамац да извесла узводно педесетак метара како би безбедно прешао на другу обалу, у Србију, где су га чекали Миленко и Лукаа. Усташка потера је стигла Славка и изрешетала га на самој обали, у тренутку када је искочио из чамца и покушао да се докопа оближњег врбака.

Сутрадан су усташе тело Славка Тадића, кога је Дрина сплавила десетак метара од места погибије, пронашле и наредиле неком Милинку Југовићу, сеоском слуги, и Марјану Марјановићу, да тело укопају недалеко од Дрине.

Неколико месеци касније, после преговора са усташама, тело Славка Тадића покопано је у порти цркве Светог

Спомен-плоча Славку Тадићу

Димитрија, на оном месту које су Црвичани наменили за сахрањивање оних мученика које је смрт и зла коб задесила у Црвици. Боље место Славко ни сам не би могао изабрати за вечни починак. Са Отава и порте црвичке пуца величанствен поглед на десну обалу Дрине и црвичко поље, на оној страни где су куће Тадића.

И данас Црвичани, са великим поштовањем, одржавају гроб великомученика Славка Тадића, као и успомену на свог заштитника Великомученика Димитрија, коме је достојан.

ВЕЧНИ САН ВОЈНА ЋЕТКОВИЋА

Најновији егзодус српски народ у Осату и Црвици доживео је у време отаџбинског рата 1991. до 1999. године.

Једна лепо уређена хумка на оном делу гробља у порти црвичке цркве, која је одваја од богомоље путем који се од Дрине успиње до засеока Гравик, сведочи о томе какву судбину доживљавали сарајевски Срби током 1995. и 1996. године. Након одлуке великих сила на мировној конференцији у Дејтону окончан је грађански и верски рат на просто-

ру Босне и Херцеговине. Већина сарајевских Срба, који су до последњег дана рата држали део Сарајева, је са својим покретним стварима и са својим мртвима, у непрекидним караванима нагрнула према Дрини и матици Србији. Одлуке мировне конференције у Дејтону нису пружале сигурност сарајевским Србима да наставе живот у свом граду.

Сјоменици Војна и Драгице Четковић

Многи, нарочито млађи и способнији за рад, отиснули су се по свету, а добар део је остао у Србији. У Црвици, почетком 1996. године, одмах након егзодуса, уточиште су нашле многе сарајевске породице. Међу њима је била и породица Војне Четковића. Војно је рођен на Видовдан 1933. године у Сарајеву, у многобројној породици Драгољуба и Вишње Четковић, као треће дете по реду. Цео свој радни век је провео у сарајевском предузећу „Владимир Перић Валтер”. Сву своју непокретну и већи део покретне имовине Војно је, као и многи други, ставио на милост и немилост штићеницима новог светског поретка и са завежљајима у руци, као и неки њихови далеки преци, кренуо ка Дрини.

Живео је непуне две године по егзодусу из Сарајева, у кући познатог црвичког предузимача Алексе Јевремовића, који се одселио још давно, шесдесетих година, у Панчево. Последице рата и жал за завичајем и родним огњиштем, убрзале су страдање многих сарајевских Срба. Тако је умро и Војно, који данас свој вечни сан борави на најлепшем месту у Осату, у порти црвичке цркве.

ЗЛА СУДБИНА МИЛИНКА ЈУГОВИЋА

На корак - два од пута који пресеца порту црвичке цркве, на оном делу где се вековима сахрањују они који нису из овог села али које је зла судбина задесила на овим просторима, донедавно се налазила једна искривљена и од кише и сунца потамнела храстова крстача која је више од тридесет година одолевала времену и обележавала гроб Милинка Југовића. На том месту су недавно и мештани Црвице подигли и скромну спомен-плочу овом необичном самотњаку, који је остао у сећањима старијих Црвичана и у причама које се преносе с колена на колено и радо препричавају међу мештанима и знатижељницима, окупљеним сваке године у порти, о Митровдану.

Милинка Југовића је мајстор Јаћим Стојкановић, по свршетку „Швапског” рата, први пут случајно запазио у Бајиној Башти, испред дома за сирочад кога је подигла Евелина Хаверфилд. У истом дому су била још два Милинкова брата и једна сестра, а сви су били из Бесеровине, села са друге стране Дрине, између Бајине Баште и Перућца. Отац њихове многочлане породице је страдао у ослободилачким ратовима, негде на Солунском фронту, а мајка је умрла од опаке болести при крају рата. О деци се бринуло село и преживела родбина, а потом су, заузимањем општинских власти смештена у дом за сирочад кога је подигла племенита Шкотлађанка.

Газда Јаћим је рано с пролећа те 1920. године, по повратку са посла из Ваљева, седео у кафани Милорада Веизовића, преко пута дома за сирочад и посматрао игру дечака, па му је за око нараочито запао момчић широких рамена и дугих руку који је са лакоћом обарао своје вршњаке док су јурили за лоптом крпењачом. Распитао се код газда Милорада, који је свако дете из дома добро познавао, ко је тај дечак и одакле је, и да ли постоји могућност да га нека боље стојећа породица преузме и пружи му уточиште. Јаћим се сетио да је чича Јелко зимус причао о потреби његове породичне задруге за једним вредним момчићем који би помагао у домаћинству око стоке и других ратарских послова.

Јаћим је, наиме, живео у великој задрузи Јелка Стојкановића, познатог осаћанског неимара, са братом Андријом и рођацима Стеваном и Стојаном, и са њиховом ситном дечицом. Задруга је бројала дванаест чланова и тек се била оделила од задруге Дамњана, Софрена, Јанка и Милоша Стојкановића. Старешина задруге Јелко је напомињао својим укућанима да би требало наћи некакво вредно момче за помоћ у кући.

Заједно са кафецијом Милорадом Јаћим је ступио у разговор са Евелином Хаверфилд и, када је пружио довољно доказа о добростојећој породици што је потврдило и неколико сведока, он је на чамцу Нешка Веизовића превезао Милинка у Црвицу.

Тако је почео нови живот младог Милинка. Брзо је израстао у доброг и развијеног момка какав се само пожелети може. Обављао је све послове које му је поверавао домаћин Јелко и његови укућани, а највише је радио око стоке. Нико га од укућана ни по чему није одвајао од осталих чланова задруге. Заједно са њима је и ручавао, а није од остале деце одвајан ни у одевању. Милинко је у свему био одани члан домаћинства. Током година и комшије су га запазиле као савесног и вредног момка, поузданог у свим пословима. Газда Јаћим му је давао годишњу плату коју је сваке године повећавао, а исплата је била увек о Митровдану.

После неколико година, нарочито око Митровдана када су се црвички неимари враћали из мајсторије, почеше наговарати Милинка да остави Јаћима и да за већу накнаду пређе код другог газде. Он је упорно одбијао сваку понуду. То је трајало петнаестак година. Тек негде пред Други светски рат, када стасаше деца у Јаћимовом домаћинству, Милинко је осетио да више није неопходан у тој задрузи и, уз обострану сагласност, пређе код Драге Зечића у Битовиће, заселак Црвице, и тамо настави да служи. Растанак са Јаћимовом задругом је Милинку тешко пао. Тако је стигао и Други светски рат.

За време „бежаније” Милинко је остао у Црвици. Усташе га нису дирале. По повратку Црвичана, а нарочито у првим годинама након рата, настале су деобе црвичких породичних задруга. После свих тумбања Милинко се нашао у кући код Алексе Јевремовића и његовог брата Милана који су и даље остали у заједници. Јевремовићи су после рата имали највеће поседе у Црвици, највише стоке, па је ту Милинко имао доста посла. Године су пролазиле и он је све мање био потребан Алекси и Милану. Крајем педесетих година започео је интензивније да ради и рудник Сасе код Сребренице, живнуо је и саобраћај између Братунца и Скелана. Милинко је обављао само оне послове које нико други у селу није хтео: ако је требало посећи неки остарели калем, убити залутало псето, закопати угинулу животињу... Ничија врата у Црвици нису му била затворена, у свако домаћинство је приман, имао је да једе, а нашло се нешто и одеће.

На нешто мање од километра од центра Црвице, испод платоа на коме лежи црква, у непосредној близини пута, налази се, усечена у стену, омања шпиља. У овој шпиљи скривали су се почесто чобани од изненадне кише. Није била дужа од пет-шест корака и била је окружена високим храстовима и јасењем. Милинко је изабрао ову шпиљу за своје стално коначиште и престао да се потуца од куће до куће по црвичким засецима. Када су чобани приметили дим из шпиље и када су се и камиони почели заустављати на том месту, а шофери посматрали необичан приказ, сви су

се почели чудити одкуда то човек може да живи у оваквим условима. Неколико црвичких домаћина код којих је Милинко годинама служио позивали су га да се остави таквог живота, да пређе код њих где би имао пристојан смештај. На све ове позиве није се одазивао, мада је понекад излазио из шпиље и био и даље радо приман у сваку кућу од Петриче до Бујаковића.

Скончао је свој мученички живот у црквеној кући, као свом последњем станишту. Мештани су га сахранили у црквеној порти.

МИТРОВДАН - СЛАВА ЦРКВЕ У ЦРВИЦИ

Свих тринаест заселака у Црвици од давнина чува успомену на страдања великог борца за хришћанство, Светог Великомученика Димитрија, који је и њихов заштитник и обележава се као црквена крсна слава и слава великог броја православних верника. Овај православни празник, у народу познат као Митровдан, пада на дан 8. новембра по новом,

Свети Димитрије

односно 26. октобра по старом календару. То је дан када је овај познати православни светитељ окончао живот у тамници 306. године, отказавши послушност прогонитељима хришћана.

Према предању, Светитељ Димитрије је рођен у Солуну, где је и живео, а цар Максимијан (240-310) га је поставио за војводу, надајући се његовој оданости у прогону хришћана. Целати су га, како је записано, затекли у молитви и из даљине гађали копљима, јер нису смели да му приђу.

Хришћани су тело кришом сахранили а на гробу су се, како каже предање, почела дешавати чуда и исцељења, па су доцније на том месту одлучили подићи и цркву. Солунски храм је подигао великодостојник Леонтије, излечивши се над моштима Светитеља.

Према древним записима, Свети Димитрије се из кивота јавио цару Јустинијану (483 - 565), спречивши га да му мошти пренесу у Цариград, па је тако остао у Солуну, где и данас почива као заштитник тог града.

Свети Димитрије је представљен на фрескама средњовековних манастира у реду светих ратника, који су проповедали и борили се за хришћанску веру. Једна од најлепших фресака Светог Димитрија налази се на Косову и Метохији, у манастиру Дечани, чији су ктитори Стефан Дечански (српски краљ од 1321. до 1331. године) и Душан (1308 - 1355). Светитељ је осликан у ратничкој опреми са штитом и шлемом, поред Светог Ђорђа.

Свети Димитрије

Светог Димитрија са великим поштовањем, поред Грка и Срба, славе и Руси. Његов култ је почео да се шири у Русији у 12. веку, а године 1581. изабран је за заштитника Сибира. У српској цркви је више од 120 храмова посвећено Светом Димитрију, међу којима је и недавно саграђена црква у Новом Београду. Његов лик се налази од 1388. године и у грбу Сремске Митровице где се, такође, веома поштује овај Светитељ. Црквени историчари нису сасвим сагласни око тога да ли живот овог великог Светитеља треба везати више за

Солун или Сремску Митровицу, јер је, према записима из осмог века, погубљен у Сирмијуму, а остаци су му пренети у Солун, после освајања Срема од Варвара.

Црвичани, вековима познати као ненадмашни осаћански неимари, чији су преци, нема двојбе, на просторе Осата дошли у више наврата после српског пораза на Косову, неговали су одвајкада, а и данас, успомену на Великомученика Димитрија, јер и њихов заштитник први српски краљ Стефан Дечански изузетно ценио овог хришћанског светитеља. Познато је да је Свети српски краљ Стефан српским неимарима давао знатне привилегије. Врло често су на питање коју славу славе, црвички мајстори одговарали: „Славимо Светог Српског краља”.

Црвички домаћини су вековима, све до касних шесдесетих година двадесетог века, славили Митровдан, посвећен сећању на свог заштитника Светог Великомученика Димитрија, и то заједнички, у порти своје цркве.

Црква црвичка се налази на једној сувој превлаци која скоро да пресеца велики амфитеатар оивичен планинама од

Детаљ из црквене портице

Таре на југу па преко Јелина, Стрмењаче и Повлена са североистока, те Побрњаче, Бијелог Камена и Вагана са севера и Бјелоглава са југа, кроз који се провлачи Дрина, на стотинак метара од цркве. Она је издвојена од свих црвичких заселачка и доминира овим природним амфитеатром. С тога црвички домаћини, на неколико дана пред Митровдан, почињу са уређењем и прављењем „собрашица” за своје госте, које ће дочекати на црквеној слави.

Југоисточни део порте, површине око шест дунума, намењен је за постављање ових „сопри”. Свака породична задруга је од своје куће довлачила, најчешће са воловским или коњским запрегама, столове и клупе, као и материјал за покривку „собрашица”, у случају лошег времена.

За одабране госте кум црквене славе се бирао сваке године. По традицији се при том водио рачуна о редоследу сваке црвичке задруге.

Славска трпеза је била богата и раскошна, а зависно од дана на који је падао Митровдан, била је мрсна или посна.

Одувек су се, по традицији, баш за Митровдан, из „мајсторије” враћали и црвички мајстори и, по правилу, били „пуни пара”.

Митровдан пада у позну јесен, када се приводе крају сви годишњи радови, како у пољу тако и у „мајсторији”, па у то време цео Осат, а и Црвица посебно, пливају у благостању. То је, уједно, и последњи велики народни вашар у целом Подрињу, те се на тај дан и лепе осаћанске девојке најчешће и удају.

У пространој порти, јужна и северна страна биле су одређене за места где је осаћанска младеж, уз добру музику, играла народна кола. На овај највећи и најпознатији вашар у читавом Осату, долазиле су најбоље музичке дружине из Србије, па и из најудаљенијих крајева Босне и подриња. Црвица је дуго имала један од најбољих музичких састава у Осату и шире, на чијем челу су били неки Радоје Стојкано-

Столејни хрastoви у ѿоршћ

вић и његов шурак Миливоје, звани Чанчура, из србијанске Црвице, са десне обале Дрине.

Митровдан је био у много чему један од најзначајнијих дана у години, не само код Осаћана, већ и код већине православлаца широм Балкана.

Тог дана су се завршавали сви рачуни, исплаћивале зараде, враћали дугови, закључивали нови послови и нови зајмови, крунисале се младалачке љубави, а нове рађале у колу, поред цркве. У току славља често су брда одјекивала од пуцња из прангије, којом је дуго руководио један од најпознатијих црвичких црквењака Танасије Симић.

Пуцањ прангије је наговештавао, заједно са црквеним звоном, завршетак свете литургије и почетак велике литије.

На ову најинтересантнију светковину изношене су све црквене иконе, барјаци и остале реликвије, и лицитирало се за свечани обилазак око цркве. Када би се завршило ли-

цитирање и надметање црвичких домаћина на коме су се, по причању старијих Црвичана, сливала велика новчана средства. Најчешћа и најинтересантнија надметања вршена су између мајстора и предузимача, који су имали и највише новца. Потом би почињао свечани опход око цркве у коме су учествовали сви, и старо и младо.

СВЕШТЕНОСЛУЖИТЕЉИ У ТРАЈНОМ СЕЋАЊУ

На подручју Осата, у Скеланима и Црвици, у последњих сто педесет година откривено је и већим делом сачувано мноштво споменика материјалне културе, који несумњиво потврђују континуитет живљења на овим просторима од праисторије до данашњих дана. Истовремено то су и најдрагоценије потврде разноликости духовног живота које се на подручју Осата, па и у самој Црвици, одвјао. Од времена пропасти српских држава и њиховог дугог ропства под Турцима, а Босне и Херцеговине и под Аустроугарском, настало је, можемо рећи, време мрака и дубоке изолације српског народа у сваком погледу. Једину наду и веру да ће доћи боље време, ослобођење и духовно васкрснуће, уливала је Српска православна црква. Она је код народа сачувала духовно јединство и немањићку државну традицију. Немањићи су у средњем веку изградили за Србе националну државу и националну цркву у којој је Свети Сава утемељио такве међусобне складне односе између цркве и државе, какве није имала ни једна држава у средњем веку. Та уска повезаност цркве и државе, народа и цркве, омогућила је стварање једне националне заједнице са моћном духовношћу и јаком свешћу. Ово је било пресудно да кроз вековно ропство остане у трајању национална идеја ове јаке и духом уравнотежене заједнице. Та немањићка државна традиција која је била уграђена у националну свест сваког Србина, духовно обликована кроз митове и романтику боја на Косову, деловала је на народну машту и изградила видовданску етику.

Бројне су потврде да је у Осату хришћанство било познато још пре доласка Словена на ове просторе, о чему сведоче остаци хришћанских цркава и светилишта на подручју источне Босне. Видели смо, међутим, како су освајачи поступали у својим честим војним походима и дуготрајним окупацијама. Многе блиставе духовне центре у Осату и у читавој источној Босни и западној Србији до темеља су рушили и спаљивали да би на тим рушевинама поново ницали и заблистали, као Рача украј Дрине и манастир Сасе у Осату.

Духовни живот у Осату и Црвици покушаћемо да расветлимо и кроз сећања и записе о најпознатијим свештенослужитељима који су деловали на овом подручју.

Из сачуваних писаних докумената сазнајемо да је на почетку деветнаестог века, дакле око 1800. године, над духовним животом Црвичана бдио свештеник Митар. Ни у једном црквеном документу, пронађеном у архивама, нисмо успели сазнати како се презивао, а у записима црвичког попа Васе Јовичића се каже за попа Митра да је био рођен у осаћанском селу Крњићи. После њега, како бележи „Босанско-херцеговачки Источник” из 1892. године, по сећању Васе Јовичића, службује неки поп Андрија, који је такође рођен у Крњићима, па неки по Мато, затим поп Симо, кога наслеђује поп Василије - Васо Јовичић.

Поп Васо Јовичић је рођен у црвичком засеоку Лаћићи у првој половини деветнаестог века и на чело црвичке парохије је дошао са почетком Аустроугарске окупације 1878. године. Поп Васо потиче из угледне свештеничке породице. Љубав према узвишеном свештеничком позиву наследио је од свог блиског рођака Симе Јовичића који је био такође свештеник у Црвици и у другим црквама у Осату. Не зна се тачно када је преузео дужност свештеника од свог рођака, али у документима који су сачувани забележен је податак у „Босанско-херцеговачком Источнику”, августа 1892. године, поводом освећења црквених звона, да је у цркви у Црвици тада службовао поп васо Јовичић. Дописник овог

листа га описује као „памтљивог и разумног пароха, старог оца Васу”. Зна се да је Васо Јовичић имао велики углед код свих црвичких домаћина и да је одиграо важну улогу при набавци првог звона за цркву, и у припремама за подизање нове цркве.

Из времена његовог службовања, на маргинама богослужбене књиге „Пасхалије” или „Посиједованије”, која садржи правила богослужења у дане Страшне седмице, забележено је и име његовог ученика Јосипа Поповића „од села Црвице”: „Сија књига Пасхилија јесте мене ученика Јосипа Поповића од села Црвице. Купи у Тешмана Миловановића за 30 гроша 25. марта 1876. године”. Овај Јосип је из једне породице Поповића, такође из засеока Лаћићи.

Васо Јовичић је, служећи у Црвици и по парохијама у Осату, увек уз себе водио по једно отресито мушко дете из велике задруге Јовичића, које је припремао за свештенички позив и настављање породичне традиције. Тако из дневника благајне Црквене општине за 1914. годину, пред Први светски рат, забележено је име неког Јосипа Јовичића из Лаћића, који је био појац, или како је тада називан - „пјевач”. Њему је исплаћено 4 форинта „да пева на сваку службу”. Поп Васо Јовичић је доживео дубоку старост и умро у свом селу Лаћићима. Сахрањен је у порти цркве на Отавама.

Пред Први светски рат и бурне ратне године које су наступиле у Осату украј Дрине, на дужност свештеника у новосаграђеној цркви у Црвици дошао је свештеника Тодор Марковић. Овај Тодор, познатији као Поп Гођевац, родом је из села Гођевића у Осату. Није познато када се родио јер су све црквене књиге рођених из тог времена уништене током ратова. Не зна се ни где је ни да ли је поп Гођевац свршио богословске школе. Према сећању старијих Црвичана и Осаћана сазнаје се да је отац Тодор највероватније био неписмен. Верује се да је свештеничко звање стекао уз неког угледнијег попа из Осата. По препоруци свештеника, а и због недостатка свештеничког кадра, у цркви је тако могао да служи и поп Тодор. Поп Гођевац, како су најчешће звали

Тодора Марковића, свештеника из Црвице и, вероватно, и неких других цркава у Осату, је живео 101 годину, према казивањима његових најближих сродника из Гођевића. Свештеничку дужност је обављао у тешким временима, када је Турско царство било на издисају и када је наступила окупација од Аустроугарске, а онда и у време Првог светског рата. По неким проценама на дужности свештеника Поп Гођавац је био преко педесет година. У годинама које су предходиле Берлинском конгресу, док су сребренички Турци, аге и бегови, чиниле различите зулуме по источној Босни, поп Гођевац је ходио по Осату, крштавао децу и венчавао, у народном оделу. Свештеничку одежду или није имао или из страха од Турака није смео носити.

По неким казивањима, у читавом Осату није било цркве у којој поп Гођевац није обављао дужност свештеника. У црвичку парохију је дошао у својим позним годинама и ту остао до краја свог радног века. После доласка Аустрије путовао је по Босни и стизао чак до Сарајева. Прича се да је Поп Гођевац до Сарајева ишао пешке. Једном приликом, на путу за Сарајево, пратио га је његов верни пас. Од Хан Пијеска је пут наставио возом, вратио се после неколико дана на исти начин, опет до Хан Пијеска где га је пас упорно чекао.

Поп Гођевац је заслужан за очување осаћанске баштине и предања која је усмено преносио од села до села, од куће до куће, по Осату и даље. И данас се у овим крајевима често чује „Што рек’о поп Гођевац”. За њега је у сећању остала и прича како су се његове колеге, свештеници, понекад жалили Владици Зворничко-тузланском да он при вршењу верских обреда не користи богослужбене књиге. Владика Ђорђе је на то одговарао: „Зна поп Гођевац све молитве наизуст, више него ви што знате читати”.

Кажу да је био и велики шерет и мудрац. Познат је случај да је једном на путу за Сребреницу, у неком хану на Прибићевцу, у посни дан затекао повећу групу верника из Осата како једу мрсну храну и, на њихову молбу за опрост

и извињавање, само је одговорио: „Нека, децо, нека. Грех не улази у уста већ излази из уста”. А једном другом приликом на некој светковини, у његовим позним годинама, неки шерети су у време ручка кришом додавали кости у попов тањир. Он је то, наравно, приметио, па је мудро одговорио: „Пред људима остају кости - пред псима не остаје ништа”.

Ето, такав је био поп Тодор Марковић, звани Поп Гође-вац. Службовао је и у позним годинама, после уједињења Срба, Хрвата и Словенаца, што се види из једног акта из 1919. године, у коме се водила преписка између Црквеног одбора црвичког и Протског звања из Сребренице, са седиштем у Дрињачи.

Од Попа Гођевца свештеничку дужност на црвичкој парохији је примио први школовани свештеник, поп Драгољуб Јоловић, који је завршио Рељевску богословију у Сарајеву, а био је и први вероучитељ у новосаграђеној школи у Црвици од 1927. године. Поп Драгољуб Јоловић је рођен у Ужицу. Био је одличан ученик Богословије у Рељеву код Сарајева, а познато је да је био и одличан спортиста. Заједно са њим на истој Богословији учио је и Миодраг Ђорђевић Бели, касније познати бајинобаштански свештеник, па су заједно играли и фудбал у сарајевском фудбалском клубу „Славија”. Оба су били веома добри фудбалери и прави миљеници сарајевске публике.

Поп Драгољуб Јоловић 1936. године бива премештен у Сребреницу. Ту га је затекао Други светски рат 1941. године. У првим ратним годинама делио је судбину са својим народом у Сребреници, све до њеног пада под усташку власт 1942. године. У мају 1942. године, после велике усташко - немачке офанзиве на слободну територију Источне Босне, поп Драгољуб Јоловић је међу последњима напустио Сребреницу. Превезао га је неки кочијаш из Братунца на таљигама, у последњем моменту, такорећи испред усташа, преко љубовијског моста на Дрини, у Србију.

После Другог светског рата поп Јоловић је наставио своју свештеничку мисију у Ужицу, све до пензије. Умро је у Ужицу.

После одласка попа Драгољуба Јоловића 1936. године на црвичку парохију је дошао поп Симо Ђукић. Он је родом негде од Јајца, у Босни. За седиште свих парохија на којима је службовао, изабрао је Језеро у селу Топлици, где је имао и кућу и нешто имања. Био је веома популаран међу народом Осата, па су га више пута кандидовали на изборима за одборника општине Скелани. Истакао се такође у припреми и организацији устанка у Осату и Сребреничком срезу и у одбрани од усташког терора. Под налетом усташа и Немаца у мају 1942. године поп Симо у великој бежанији прелази Дрину и уточиште налази у Бајиној Башти. У општем метежу, те ратне 1942. године, неко га је код локалних четничких вођа оптужио да је у Осату сарађивао са комунистима, па је убијен без суђења. Прије ће, ипак, бити да је поп Симо Ђукић био жртва пљачке у данима општег метежа и безвлашћа ратне 1942. године. Неко га је проказао да носи доста злата из Босне. Иза себе је оставио двоје малолетне деце која су преживела сву голготу избегличког живота. Данас су то одрасли људи који живе негде у Србији.

Од маја 1942. године, када је народ Осата, па и Црвице, у великој „бјезанији” нашао уточиште са друге стране Дрине, у Србији, спасавајући живу главу, па све до 1944. године, када су усташе потиснуте, утихнуо је и сваки духовни живот на овим просторима. Цркве по Осату су, као и куће Осаћана, постале плен обесних усташких распуштених банди. Многе светиње су пљачкане, а неке и спаљиване. Одношен је црквени мобилијар, иконе и рипиде, а сва црквена архива је спаљивана и разбацивана. Само нешто мало од докумената у том општем метежу је спасено и пренесено у Србију.

Одмах након Другог светског рата, 1945. године, на парохији црвичкој кратко време је службовао свештеник Никола Егић. У архиви црвичке цркве, о раду овог свештеника мало се може сазнати. Забележено је да је поп Егић крштавао и венчавао те прве поратне године у Црвици, али и по читавом Осату. Ближи подаци о његовој биографији нису познати.

Нова црвичка школа која је још 1941. године требала да прими прве ђаке, постала је усташка касарна све до пред крај рата. При повлачењу усташе су школу доста оштетили. Сва учила су била разнета и уништена. Школа је почела са радом тек школске 1946/47. године. У то време комунистичке власти укидају веронауку као школски предмет, који је до рата био обавезан део образовања младих Црвичана. Једног дана нестало је и попа Николе Егића. О његовој даљој судбини у Црвици, ништа се не зна.

У годинама после рата, на простору Осата и Црвице, бележимо активности свештеника из бајинобаштанске цркве.

Речено је већ да је живот Осаћана одувек био зависан од живота у рачанском крају, на другој страни Дрине. Ту су се кроз векове додиривале судбине народа без обзира што их је Дрина раздвајала. Тако је забележено да је у тешким поратним годинама, од 1946. па до 1956. године над духовним животом народа Осата бдило свештенство Рачанског намесништва из Бајине Баште. Свештеници Стеван Јојић и Миодраг Ђорђевић Бели су одржавали све верске и духовне обреде у овом крају, крштавали, венчавали, обављали погребне обреде и све друге верске активности.⁴¹⁾ Тако је било

41 *Биографски лексикон Рачанског краја* (Бајина Башта 2008): **Јојић** (Миладин и Тодора Тода) **Стеван** (Пилица, 1897 - Београд, 26. апр. 1985), прота ставрофор. Богословију је завршио у Сремским Карловцима 1921. године. Службовао је у Јагоштици, Заовинама, Растишту, Перућцу, Бесеровини, а од 1937. до 1939. вршио је дужност старешине манастира Раче. Најдуже је службовао у Бајиној Башти. Делио је са народом патње у тешким данима и бранио народне интересе. Осудио је режим Милана Стојадиновића 1935. због потписивања конкордата и иступао против потписивања Тројног пакта 1941. године. Био је присталица партизанског покрета и одборник у Среском народноослободилачком одбору. У народу је уживао велику популарност и поштовање. Био је почасни и доживотни председник Општинског одбора Црвеног крста, члан управног и надзорног одбора Здравствене задруге чијом је заслугом подигнут Дом здравља у Бајиној Башти. Сахрањен је у Бајиној Башти уз велике почасте. Сахрани је присуствовало 37 свештеника на челу са владиком жичким. Погребна поворка прошла је кроз читав град. Певао је хор ђакон из манастира Жича. Ни пре, ни после тога, нико у Бајиној

све до 1956. године, када је у црвичку парохију дошао свештеник Тихомир Митровић.

Биографија овог свештеника који је у цркви у Црвици службовао од 1956. до 1966. године, а у скеланској парохији до 1969. године, веома је бурна. Причало се да је на црвичку парохију дошао након издржане казне затвора у Пожаревцу. Био је осуђен као припадник Равногорског четничког покрета у Источној Србији.

Године које је провео у црвичкој и скеланској парохији нису биле лаке за овог свештеника. Ипак, поп Тико, како је у народу био више познат, је за то време учинио доста да у овој верски и национално мешовитој средини, у нимало

Башти није сахрањен са таквим почастима. Одликован је орденом Црвеног крста и Орденом светог Саве.

Ђорђевић (Периша) **Миодраг - Бели** (Драгачево, 1910 – Бајина Башта, 1998), свештеник, политички радник. Рођен је у свештеничкој породици. После основне школе завршио је средњу школу богословије у Карловцима, Сарајеву и Призрену. До почетка Другог светског рата службовао је у Дубу, па Бајиној Башти. Иступио је против споразума који је тадашња влада склопила са католичком црквом (1937). У време рата био је на страни партизанског покрета (11. септ. 1941 - 15. маја 1945). Заложio је свој свештенички ауторитет да би ослободио четничке одмазде младиће који су учествовали у ослобођењу Бајине Баште. Због симпатија за партизански покрет био је прогањан од окупатора и четника. Штитио је многобројне ромске породице и постао свештеник са највећим бројем кумова и истинских пријатеља и поштовалаца. Као ученик богословије играо је фудбал у Сарајеву и Крагујевцу, а у читавом послератном периоду био је главни организатор фудбалских утакмица у Бајиној Башти и више од 25 година тренер и председник ФК „Слога”.

После Другог светског рата био је председник Народног одбора среза и заменик народног посланика. Активно је учествовао у друштвеном животу средине не запостављајући свештеничке дужности. Преко 50 година био је активан члан и председник Црвеног крста и почасни доживотни председник ове организације. Одликован је Орденом заслуга за народ са сребрним венцем, Орденом заслуга за народ са сребрним зрацима. Добитник је сребрене и златне значке Црвеног крста Србије и Југославије, Златне плакете за добровољно давање крви, Повеље ЦКЈ(1984), признања СОФК-е Бајине Баште, Титовог Ужица, Србије, ФК „Слога”, ССРНЈ и др.

Поп Тихомир Мијировић

повољним годинама, духовни живот православног становништва не замре. Са верним народом Осата подигао је Светосавски дом поред цркве на Височнику и парохијски дом у Скеланима.

У послератној архиви Црквене општине у Црвици налазимо драгоцене податке које је иза себе оставио поп Тико. Тако из пописа својих верника, који је извршио 1965. године, сазнајемо да је Црвица још увек, не само просторно већ и по броју становника, била највеће село у Сребреничком срезу

и у читавом Осату. Те 1965. године Црвица има 1191 становника, од тога 507 мушких и 474 становника женског пола. Село Петрича, које се тада сматрало као саставни део Црвице тада је имала 210 становника у 31 дому. Ово говори да, иако је прошло 20 година од завршетка рата и великог погрома српског народа у Источној Босни, демографска слика у Осату је и даље била на страни Срба. Поп Тико је свој радни век завршио у скеланској парохији. Умро је изненада и сахрањен на гробљу у Бајиној Башти.

Године 1966., новом реорганизацијом Црвичка парохија је припала Протском звању са седиштем у Факовићима. Ово је учињено из разлога што је факовићка парохија имала мање становника у односу на Протско звање са седиштем у Скеланима, а самим тим и мањи приход. Због уравнотежења прихода Зворничко-тузланска епархија је учинила ову нову организацију парохија на подручју Осата. Тада је у црвичку парохију дошао и нови свештеник Ранко Јотић.

Поп Ранко остаје у црвичкој парохији непуну годину дана. Од тада наступају године честих промена свештенослужитеља на црвичкој парохији. У целој Зворничко-тузланској епархији осећао се недостатак свештенослужитељског кадра. Биле су то у свему неповољне године за свештенички позив.

У таквим околностима, у кратком периоду до новембра 1967. године на црвичкој парохији службује јеромонах Никодим Новаковић. Од новембра 1967. године, забележено је да над духов-

Пој Рагенко Глијић

ним животом Црвичана бдије јереј Стојан Јовановић, родом из возућког села Тишће. И овај свештеник не остаје дуже од годину дана на црвичкој парохији и већ у јесен 1967. године свештенослужитељ цркве у Црвици и у целој факовићкој парохији је јеромонах - протосинђел Атинагора Миланковић. Он је родом негде из Баната. Само толико смо успели да сазнамо о овом часном јеромонаху Српске православне цркве који је врло кратко службовао у црвичкој парохији.

Да ли су због недостатка кадрова свештеници у то време тако често премештани тамо где су били потребнији, јер Црвичани су се због близине Србије и Бајине Баште лакше могли снаћи, или су посреди били неки други разлози, о томе немамо сазнања.

Тако је трајало све до 1969. године када је на црвичку парохију дошао тада млади јереј Митар Крсмановић. Митар је службовао у црвичкој цркви до 1972. године, а онда је био премештен у посавско село Обудовац, где је службовао

Прота Митар Крсмановић

све до 1. марта 1985. године. Тада се поново враћа у Црвичку парохију. У међувремену, од 1. маја 1972. па до 1975. године у црвичкој цркви службује поп Душан Јокић из Теслића. У овом периоду је такође било честих промена свештенослужитеља у црвичкој цркви те је тако забележено да је од 1975. до 1977. године службовао Раде Јањуш са Романије. Њега смењује јереј Миливоје Ненић од Добоја, који у Црвици остаје до 1983. године, када у црвичку парохију из Лончара долази поп Раденко Глигић, родом из осатског села Колари.

Раденко Глигић је завршио богословију у Карловцима, а потом био распоређен у посавско село Лончари. Због недостатка кадрова у то време није могао наставити студије на Теолошком факултету у Београду. Од 1985. године прешао је у Жичку епархију и наставио да службује по Србији. Поп Глигић и данас ради у Жичкој епархији, свештенослужитељ је у цркви у Бајиној Башти. У једном мандату је био и старешина Рачанског намесништва. Заслужан је за подизање неколико цркава по Србији, у местима где је службовао.

Од 1. марта 1985. године на црвичку и факовићку парохију поново на службу долази свештеник Митар Крсмановић. Поп Митар је рођен 1946. године у Малешевцима, општина Угљевик. Средњу богословију је завршио у Призрену.

Када је избио рат 1991. године, прота Митар Крсмановић је пред налетом усташа и сребреничких и братуначких муслимана, заједно са својом породицом, морао тражити

спас преко Дрине у Србији. Прихватили су га у Рога-чици где је остао све до трагичне погибије младог скеланског свештеника Бобана Лазаревића. Од тада Митар Крсмановић почиње да врши дужност администратора и скеланске парохије која обухвата цркве у Прибојевићима, Карну, Крнићима и Височнику. Он наставља да опслужује, колико је то могуће, током целог трајања рата и цркве на територији факовићке парохије којој су припадале цркве у Црвици, Жлијепцу и Факовићима. Тако поп Митар за време отаџбинског рата остаје као једини свештеник у целом Осату, опслужујући укупно осам цркава.

Владика Василије служи архијерејску литургију у Црвици, на Мићировдан 2003

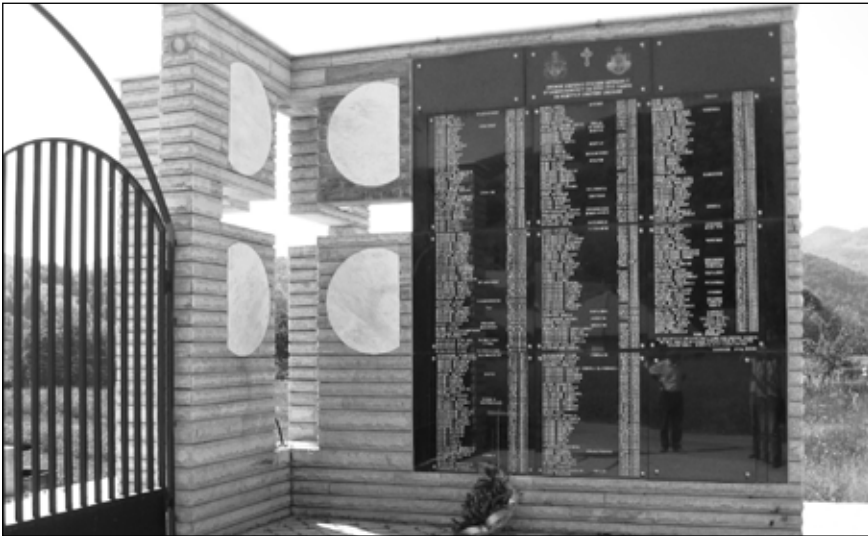
Речено је већ да је поп Митар на скеланску парохију дошао после погибије младог јереја Бобана Лазаревића. Бобан је рођен 1964. године у селу Локању код Зворника. Завршио је Богословију у Сремским Карловцима. Свештенички позив започео је у Лончарима, у Посавини, да би потом дошао у скеланску парохију којој су припадале четири цркве. Јереј Бобан Лазаревић је брзо освојио симпатије Осаћана и за кратко време окупио око себе бројне младе интелектуалце из Осата који су живели у Ужицу и Бајиној Башти, у заједничкој идеји да се у центру Осата, Скеланима, подигне нова црква. Убрзо је формиран Одбор за изградњу који је бројао преко двадесет чланова на челу са инж. Момчилом Недељковићем из Калиманића. Већ 1991.

године, пред почетак распада Југославије, Одбор је уз помоћ верног народа Осата и Осаћана расутих по Србији и по свету, обезбедио плац у самом центру Склана и започео градњу монументалног храма. Пуних седамдесет година пре тога није грађен ни један православни храм у Осату, нити у целом Средњем Подрињу. Последњи који је саграђен био је храм на Височнику, далеке 1936. године. Већ 27. јула 1991. године његово преосвештенство Владика Зворничко-тузланске епархије господин Василије, уз саслужење свог свештенства из Зворничког архијерејског намесништва, освештао је темеље нове цркве у Скланима. Идејни пројекат и добар део извођачког сачинио је пратомајстор у то време храма Светог Саве у Београду, професор Петровић. Убрзо, након тих догађаја, у мају 1992. године и у Осату је букнуо верски и грађански рат, као и широм Босне и Херцеговине. Млади јереј Бобан Лазаревић скида свештеничку одежду и стаје на страну свог народа, као што су кроз векове чинили многи часни свештеници српског народа. Пао је смртно погођен бранећи свој народ у селу Крнићи, у порти месне цркве, 5. јула 1992. године.

Величанствени изглед нової храма у Скланима

Од тада Митар Крсмановић, парох Факовићке парохије и администратор скеланске парохије је остао као једини свештеник са својим народом у читавом Осату. Уз помоћ Одбора он наставља са изградњом цркве у Скланима коју је за почео млади јереј Лазаревић. Храм се издизао према небу и растао онако како је расла и Република Српска, нова држава босанских Срба. Године 2007., када је освећен десницом Владике Василија и предат на употребу народу Осата, овај велелепни храм је постао нови духовни центар православних хришћана из читавог Осата. Ова црква ће заједно са археолошким парком и новим музејом Источног Осата, који се гради у Скланима, сведочити да је од присторије па до данашњих дана живот у Подрињу и Осату непрекидно текао. Сведочиће и о томе да је на овим просторима хришћанство ухватило корен у самом свом почетку и мисијама Исуса Христа. Бројни су споменици који то потврђују, о којима је већ било речи. Најновији од тих споменика, који сведочи о судбини српског народа у Осату, у који су уклесана имена жртви отаџбинског рата од 1991. до 1995. године, краси улазну капију новосаграђеног Саборног храма у Скланима.

Споменик жртвама рата у Скланима

ЗВОНАРИ ЦРВИЧКЕ ЦРКВЕ

Падом Осата под турску власт 1463. године утихнула су и звона на свим православним храмовима и храмовима других хришћана широм Босне. До тих година су широм Босне, па и у Осату, звона делила судбину људи. Она су учествовала у свим најзначајнијим радосним и трагичним тренуцима. Подсетимо се само како је тадашња Европа, после судара турске и српске војске на Косову 1389. године, на прве вести да је српска војска однела победу, огласила тај догађај црквеним звонима. Звонила су Фиорентинска звона и звона париских катедрала, као и бечких и пештанских храмова.

Турци су, запоседањем Босне и осталих српских земаља, забранили употребу црквених звона, и њих су Срби, како су допирале вести о турској најезди, склањали и врло често закопавали и тако чували за нека боља времена.

Видели смо како су Црвичани са заносом и радошћу дочекали своја нова звона, после 430 година ропства слушања „клепала” која су их позивала на духовно исцељење у својим храмовима. Клепало, омања, најчешће липова даска, окачена о рог дрвене црквице, коју су ветрови исушили и учинили да удар штапа од дреновине произведе звук карактеристичног боје и таласне дужине, који се простирао и до хиљаду метара у даљину. Звук црвичког клепала због идеалног положаја цркве допирао је до свих црвичких заселака, чак и до најудаљенијих Грујчића, горе у брдима, четири километра удаљеним од Дрине. Звук клепала је утихнуо 1892. године и тада су се,

Звоник

после 430 година, поново чули умилни звуци звона тешког 225 килограма, издигнутог на новој звонари, поред цркве на Отавама.

Од те 1892. године црвичка црква је променила доста звонара. Овде ћемо поменути само оне који су најдуже опслуживали црвичку цркву Светог Великомученика Димитрија, и оне који су по својим заслугама задужили Црвичане, да их се и данас радо сећају.

Црвичани су звонаре и служитеље своје цркве од 1892. године бирали и постављали на себи особен и карактеристичан начин. Обично о Митровдану, након завршетка свих верских обреда и духовних исцељења, заседао би Одбор црквене општине црвичке, а онда би се, после исплате свих годишњих обавеза (на Митровдан би се по правилу враћали мајстори кућама, а на литији би се убирао и највећи прилог) одржавала и званична лицитација за избор новог црквењака и звонара. Обично би се бирао неко из села који је живео ближе цркви, али уз одговарајуће услове. Морао је да зна, између осталог, да рукује и „прангијом” и да буде здрав, наочит и способан да одржава цркву и црквену порту која је заузимала 10 дунума површине. Најчешће је црквењак и звонар био неко од млађих црвичких домаћина, који по неписаном осаћанском правилу за свога „мандата” није ишао „у мајсторију”. Поред звоњења и опслуживања цркве и њеног свештеника, звонар је морао, најчешће, и да рукује, односно како то Осаћани кажу „да истура прангију” о Митровдану и о другим великим хришћанским празницима, а касније и о празницима српске државе. Када је Црвица добила прву сновну школу и када је у њој надлежни свештеник учио младе нараштаје српској православној духовности, црквењак и звонар би најчешће био и послужитељ у школи.

До Првог светског рата један од најпознатијих црвичких звонара био је Јово Јевремовић из Поточара. Био је то крупан и висок Осаћанин, благе нарави и велики поштењачина, каквог га описују Црвичани који га се још сећају. У „штра-

ци” - дневнику благајне црвичке Црквене општине налази-
мо податак да је са овим Јовом закључен споразум, односно
продужен „мандат” - погодба за звоњење. Годишњи износ
накнаде за звоњење према овом документу износио је 32
форинте.

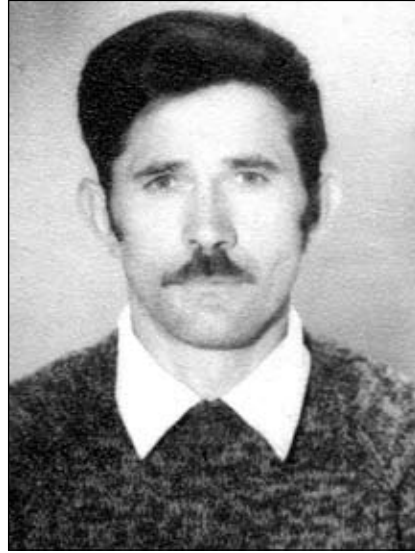
Овај Јово Јевремовић из Поточара, остао је у сећањима
многих Црвичана као један од најбољих звонара њихове
цркве. Био је тих и повучен човек који никада није изази-
вао неку кавгу и, као снажан и висок преко два метра, увек
се стављао на страну нејачег, ако би на великом вашару, на
Митровдан, избила туча обесних осаћанских момака, нај-
чешће због девојака. У својим позним годинама чувао је
стоку своје задруге и ноћевао обично код тора, у колиби
покретној по Зобишту и Отавама. Био је познат и као ве-
лика спавалица. Прича се да је једном приликом преспавао
од среде до петка. Када му је снаха Пауна донела ручак на
Зобиште код тора, нашла га је будна, и том приликом је ре-
као: „Снао, зар опет петак”, јер је ручак био посни. Умро је
тидесетих година двадесетог века, у дубокој старости.

Занимљиво је да је чукунунук овог Јове Јевремовића по-
знати српски репрезентативац у фудбалу Милан Јовановић
- Лане. Лане је детињство провео код свог деде по мајци Ра-
дивоја и бабе Станке Јевремовић, све до пресељења у Баји-
ну Башту. За Митровдан 2010. године, када буде обележена
стогодишњица цркве у Црвици, домаћин свечаности и кум
славе биће баш Милан Јовановић - Лане, интернационалац
и репрезентативац Србије, који је, дакле, чукунунук Јове
Јевремовића, познатог црвичког звонара.

Између два светска рата црвичку цркву је опслуживао
звонар Борисав Бабић - Милановић, који је био и дугого-
дишњи послужитељ у црвичкој основној школи на Отавама.
У лепом сећању је остао и звонар Танасије Симић. Танасије
се родио 1892. године, када је црква у Црвици добила звона.
Један је од ретких Црвичана кога је Први светски рат зате-
као док је служио војни рок у војсци Аустроугарске монар-
хије, како су Црвичани говорили „код Врање”. Служио је у

Васо Јевремовић, звонар

Живан Марјановић, звонар

морнарици у Боки и Тивту и учествовао је у познатој побуни Бокелјских морнара, али је успео да извуче живу главу. Аустријске војне власти су га по казни послали на фронт, на реку Пијаву, односно на фронт на реци Сочи. Танасије је преживео све страхоте швапског рата и жив се вратио у свој Осат, у родно село Црвицу. Звонар црвичке цркве био је у неколико наврата. Када је после Другог светског рата било врло тешко наћи подесна човека за звонара, због замерки локалних комунистичких власти, Танасије се прихватио и био звонар цркве у периоду од 1950. до 1955. године.

До последњег отаџбинског рата 1991 - 1995. године многи Црвичани су се смењивали на месту звонара, као: Васо Јевремовић, синовац већ поменутог Јове Јевремовића, затим Милорад Марјановић, Марко Марковић, а најдуже, пуних двадесет година, звонар црвичке цркве био је Живан Марјановић, син Милорада, некадашњег звонара. Он је црвичку цркву, као звонар, опслуживао од 1988. до 2009. године.

ШКОЛА У ЦРВИЦИ

За време владавине Турака у целој Босни и Херцеговини било је веома мало школа. Дубоке верске поделе и феудални систем Турске владавине нису дозвољавали хришћанској раји да имају своје школе. Раније смо рекли да су имућнији Црвичани, нарочито по ослобођењу Србије од турског ропства, своју децу кришом преводили у Србију, у склоните манастире, где су стицали прва знања из писмености. Неки су преко Србије своју децу преводили у Срем и Аустрију и тамо их школовали.

Тако је познати Карађорђевог војвода из Првог српског устаника Хаџи Мелентије Стевановић, који је родом из Осата, писменост стекао у манастиру Трноши, заједно са Вуком Стефановићем Караџићем. Деда владике Николаја Велимировића, који је такође родом из Осата, преселио се у Лелић и тамо су му и син и унук стекли основно образовање.

У време кратке владавине потурчењака Омер паше Латаса било је дозвољено 1851. године Србима у Сребреници да имају своју школу на свом матерњем језику. Ова школа је престала са радом 1886. године. За то време у Осату и Црвици није било ни једне школе.

После Аустроугарске окупације отворене су прве државне школе. Прва таква школа отворена је тек 1886. године у Сребреници, а древна српска област Осат, одвојена великим планинским масивима од Босне и природно наслоњена на Дрину, двадесети век је дочекала без иједне школе. Тек 1903. године почиње са радом у приватној кући прва основна школа у Скланима. Већина ученика прве генерације школе у Скланима били су деца црвичких домаћина као: Живорад Јовановић, Радован Јовановић, Милован Јосиповић, Живан Стојкановић, Бранислав Јашић...

После уједињења са Србијом и стварања Краљевине Сба, Хрвата и Словенаца, на иницијативу Радована Јовановића, сина познатог Теодосија, одржан је збор 30. јануара 1927.

године, по старом календару, односно на Три Јерарха, 12. фебруара, по новом календару, и тада је, према сачуваном записнику, донета одлука за подизање нове, прве основне школе у Црвици. Из сачуваног записника се види да су збору присуствовали свих 49 представника из свих црвичких заселака. Са збора је упућен захтев Окружној управи Дринске бановине у Тузли да се одобри изградња школе у Црвици. Збор је такође одлучио да новчаним прилогом сваке породичне задруге од Недељка - Неше Јевремовића откупи плац за изградњу школе за суму од шест хиљада динара. Плац се налази на веома лепом и погодном месту на Отавама, удаљен једва двеста корака од цркве.

Плац је купљен, план за изградњу школе наручен и исплаћен и са свим тим доказима изашло се пред Банску управу у Тузли, са захтевом за одобрење. Надлежне власти су одобриле изградњу школе и обавезале се да ће обезбедити учитеља. Сем ове обавезе и издавања дозволе, држава није пружила никакву другу, па ни новчану помоћ за подизање школе у Црвици.

Црвички неимари су исте године, о свом трошку и личним радом подигли школску зграду. Већ након издавања потребних сагласности 1928. године почела је са радом школа у Црвици. Била је то за оно време солидно изграђена зграда са једном учионицом и станом за учитеља.⁴²⁾

Први учитељ у Црвици био је Милосав Жунић, родом из једног села са Златибора. Веронауку је предавао прота Драгољуб Јоловић, родом из Ужица, на служби у Бајиној Башти, а послужитељ је био неки Борисав Бабић - Милановић из црвичког засеока Калиманића.

Убрзо се испоставило да је нова црвичка школска зграда претесна за све оне који су желели да у њој стичу прва знања и обликују свој духовни живот. Већ 1930. године Црвичани доносе одлуку да формирају нови Одбор и покрећу

42 Подаци о школству у Црвици коришћени из монографије „*Сто година школе у Скланима*” (Склани 2003. год, директор Драги Јовановић).

*Први учитељ Милосав Жунић
(стоји)*

иницијативу за изградњу нове школе и то на локацији у долини Дрине, поред пута Склани - Братунац.

На иницијативу и велико залагање посланика Сребреничког среза проте Милана Петковића из Дрињаче, Обласна управа Дринске бановине из Тузле прихвата захтев Црвичана и Дринска Бановина доноси одлуку да Црвичани могу градити нову школску зграду. Просветни савет Дринске Бановине са седиштем у Сарајеву одобрава новчану помоћ у износу од 25.000 динара. Земљиште за

нову школску зграду величине од једног хектара купљено је од мештанина Илије Обреновића и расписана је лицитација за изградњу нове школе. На лицитацији је најповољнију понуду дао црвички познати предузимач Бошко Јосиповић из Рајетковића и са њим је закључен уговор. Овај Бошко Јосиповић је стекао поверење власти Дринске Бановине као градитељ многих школа и то чак и на тешко приступачним и забитим селима Дринске Бановине, како у Србији тако и у Босни.

Радови на изградњи нове школске зграде отпочели су 1934. године. школа је грађена све до 1941. године, када је дефинитивно и завршена. Била је то за оно време једна од најбољих школских зграда у округу тузланском. Поред две прописне учионице, пространом канцеларијом, имала је и велико купатило за ђаке и комфоран стан за учитеља. Резервоар за воду напајао се механичком пумпом из бунара дубоког 21 метар, а вода се загревала у специјалном шпорету за те намене. Поред тога школа је имала и савремену кухињу

Школа у Црвици

са трпезаријом за ђаке. Изградња нове школске зграде Црвичане је коштала укупно тадашњих 195.000 динара.

Други светски рат и окупација НДХ и усташа, одложила је уселење у нову школску зграду и почетак наставе. Први становници нове школске зграде били су, нажалост, усташки злочинци који су невиђеним терором протерали већину црвичког становништва преко Дрине у Србију.

До Другог светског рата, у црвичкој школи на Отавама, дакле у старој школи, од њеног отварања па до избијања рата, службовали су учитељи и вероучитељи: од 1928. до 1930. године Милосав Жунић, Трајче Поповић 1931. године, Осман ... 1931/32. године, Здравко Малешевић 1932/33., Миливоје Драговић - Лековић 1932., и Морис Леви из Београда до избијања рата.

Други светски рат однео је Миливоја Лековића и Мориса Левија, иначе бајинобаштанског зета из једне од најугледнијих јеврејских породица из Београда.

Избијањем Другог светског рата и окупацијом Осата и Црвице од стране усташа, обе школске зграде, и она стара

на Отавама и она нова поред Дрине, биле су запоседнуте од стране усташке војске. Током целог рата настава у црвичкој школи није извођена.

Тек 1946. године отпочела је настава у новој школској згради. Први учитељ у новој школи био је Крста Антонијевић из Бајине Баште, који је ту радио све до 1949. године. Од 1949. до 1951. године у црвичкој школи ради учитељ Радован Ђокић из Пилице код Бајине Баште, који је касније био успешан директор Основне школе у Бајиној Башти и просветни саветник за срез ужички. Школске 1952/53. у школи су радиле учитељице Станојка Ђурић и Милица Петковић, а потом, од 1953. до 1955. године учитељица Милосава Марјановић.

Године 1955. у Црвицу долази млади учитељски пар Бориша и Љубинка Бркић. Бориша је рођен у околини Ужица, а Љубинка у Вишесави код Бајине Баште. Овај млади пар је брзо стекао добар углед код црвичких мештана. Бориша је 1955. године, уз помоћ једног од нјугледнијих домаћина Алексе Јевремовића, у Алексиној воденици на црвичкој реци изградио прву мини хидроцентралу која је струјом снабдевала црвичку школу. За те потребе са мештанима је припремио стубове и започео електрификацију. Нажалост, Бориша и Љубинка су убрзо били премештени и њихову идеју око електрификације црвичке школе, завршиће њихов наследник учитељ Велибор Станојевић 1963. године.

Велибор Станојевић и његова супруга Милеса, такође учитељица, провели су цео свој радни век у црвичкој школи, од 1958. до избијања најновијег отаџбинског рата.

Поред брачног пара Станојевић, Милесе и Велибора, у Црвици су радили и следећи учитељи: Иван Митровић 1958/59., Божидарка Симеуновић од 1975. до 1992. године, Петрија Цвијовић од 1967. до 1974. године, Александар Тошић од 1964. до 1974. године, Радмила Тошић од 1965. до 1974. године, Станимирка Ђурић од 1969. до 1974. године, Мустафа Салиховић од 1970. до 1971. године, Властимир Катанић 1974/75. године, Милка Богдановић од 1969. до

Велибор и Милеса Стјанојевић

1979. године, Стојимир Милић 1964/65. године.

Школска зграда на Отавама, поред цркве црвичке, у којој је настава извођена све до почетка Другог светског рата, 1945. године је срушена, а материјал употребљен за изградњу Месног одбора и управне зграде Сељачке радне задруге. За ове потребе школско земљиште на Отавама је замењено са одговарајућим у долини Дрине, поред пута Склани - Братунац, са Миладином Јевремовићем.

Године 1958. Црвица је достигла највећи број становника и тада две

учионице у новој школској згради постају претесне. Црвичани још једном доносе одлуку да изграде још једну школску зграду и да у њој отворе нижу гимназију.

Исте године кулуком је отпочела изградња нове школе доприносом мештана и материјалом од порушеног Дома сељачке радне задруге. Зграда је имала две учионице, помоћне просторије и један стан за учитеља.

Школске 1968/69 започео је са радом пети, а наредне године и шести разред. Изменом школских закона, а и небригом општине у Сребреници, јер је општина са седиштем у Скланима укинута 1958. године, 1969. године, после изградње велике школске зграде у Скланима, у Црвици престају са радом пети и шести разред.

Од 1969. године до данашњих дана школа у Црвици ради као четвороразредна и то као издвојено одељење Основне школе „Мајор Коста Тодоровић” из Склана. Овде ћемо навести

Милеса Стјанојевић са једном генерацијом ђака

само два податка о броју ученика у црвичкој школи. Школске 1960/61, школа у Црвици у четири разреда има 153 ученика, а школске 1962/63, у пет разреда било је 168 ученика.

Биле су то „сретне” године, када је Црвица имала преко 1000 становника. Данас, у новом миленијуму и после отац-бинског рата 1991 - 1995. године, Основна школа у Црвици и даље ради али, нажалост, са само три ученика. Наставу изводи у потпуно обновљеној школској згради, оној истој која је саграђена од 1934. до 1941. године, учитељица Сања, професор Учитељског факултета, иначе рођена у Бајиној Башти.

УЧИТЕЉИ У ЦРВИЦИ

Милосав Жунић (1928 - 1930),
Трајче Поповић (1931 - 1931),
Осман Поповић (1931 - 1932),
Здравко Малешевић (1932 - 1933),
Миљивој Драговић (1932 - 1940),
Морис Леви (1940 - 1941),

Крста Антонијевић (1946 - 1947) (1948 - 1949),
Осман Делић (1947 - 1948),
Радован Ђокић (1949 - 1951),
Станојка Ђурић (1949 - 1951),
Мица Петковић (1952 - 1953),
Милосава Марјановић (1953 - 1955),
Бориша Бркић (1954 - 1958),
Љубинка Бркић (1954 - 1958),
Велибор Станојевић (1958 - 1976),
Милеса Станојевић (1958 - 1992),
Иван Митровић (1958 - 1959),
Стојимир Милић (1964 - 1965),
Александар Тошић (1964 - 1974),
Радмила Тошић (1965 - 1974),
Петрија Цвијовић (1967 - 1974),
Станимирка Ђурић (1969 - 1974),
Милка Богдановић (1969 - 1979),
Мустафа Салиховић (1970 - 1971),
Крстина Катанић (1974 - 1975),
Божидарка Симеуновић (1975 - 1990),
Зорица Лукић (2001 -),
Дејан Лукић, вероучитељ (2001 -), Сања Мракић.

ЦРВИЦА ДАНАС

После склапања мировног споразума у Дејтону, 21. новембра 1995. године, окончан је верски и грађански рат у Босни и Херцеговини и распад Југославије. Осат, древна српска област у крај Дрине, и Црвица, највеће село у овој области, настављају свој живот у Републици Српској, новој држави Срба из Босне и Херцеговине. Црвичани су остали без шест младих живота. Ратни вихор је многе одвео у расејање, понајвише у Србију, али и свуда по свету.

У Црвици је остало да живи око 400 становника, заједно са Петричком, у нешто више од 180 домаћинстава. Село је било донекле поштеђено већих ратних разарања, захваљујући свом географском положају, за разлику од његовог окружења широм Осата.

У новим околностима у Црвици је, након ратних збивања, на уређењу инфраструктуре урађено више него за пола века у такозваној другој Југославији. Данас се до цркве Светог Димитрија, на превлаци Отаве, стиже из центра села новим асвалтним путем у дужини од два километра. Црква је у потпуности, како смо већ рекли, реновирана, а урађена је и спољна расвета која даје величанствен ефекат и делује заиста импресивно.

Вековни сан Црвичана да се модернизује и асвалтира пут Склани - Братунац и да се Црвица повеже са светом, коначно је остварен 2007. године. До центра Осата, Склана и даље према Бајиној Башти, са друге стране Дрине, стиже се чак и бициклом за само десетак минута, аутомобилом и знатно брже. Главни пут од центра села надомак Дрине, који повезује засеоке Поточаре, Калиманиће, Гравик, Зечиће, Рајетковиће и Брђане, урађен је и делимично асвалтиран и уваљан. До најудаљенијег засеока Гручића, на падинама планина Коњув и Бјелоглав, на висини од око 800 метара, сада се стиже добрим макадамским путем.

Стара школска зграда потпуно је реновирана и реконструисана и сада је једна од најлепших у Подрињу. Завршена је и адаптација друге школске зграде у вишенамениски објекат. Због изградње модерне саобраћајнице којом су Склани постали знатно ближи, школа у Црвици је привремено престала са радом. Међутим, Црвичани су већ послали предлог Влади Републике Српске и Министарству просвете да се овај реконструисани комплекс од две школске зграде, на атрактивној локацији поред Дрине, претвори у центар за рекреативну наставу, за потребе деце из источног дела Републике Српске. У близини школског комплекса, на левој обали Дрине, никло је и ново туристичко етно-село.

Етнo насеље на левој обали Дрине

Црвичани се и даље баве својим традиционалним занатом, неимарством. Има их који су запослени у Бајиној Башти. У селу је јапанска амбасада финансирала изградњу еко сушаре за сушење шумског биља и дестилацију етеричних уља. Компаније „Севиф транс” је изградила нову пилану која запошљава на две локације око 50 младих Осаћана. У једном од тих погона, у Бујаковићима, ради и шест младих Црвичана. Близина Дрине и еколошки чиста средина дају шансе овом подручју за развој туризма у ближој будућности.

Црвичанима, али и читавом Осату, најтеже је пало успостављање државне границе на Дрини. После 112 годи-

Нова сушара за сушење шумског биља у Црвици

на поново је отворен гранични прелаз у Скланима, а истовремено забрањени прелази на чамцима и скелама који су некада били најсигурнија веза Осата и Црвице са својом матицом Србијом.

Др Радомир Павловић, Новица Савић и Драгић Глишић, на свечаности приликом отварања новог пута за Гружиће

И данас би ово село Украј Дрине, као и читав подрињски крај, кога још увек сматрају заосталим и неразвијеним, у очима света и даље био запостављен да се након 2004. године није почела водити последња битка његов за духовни и економски опоравак. Међу најупорнијим у том послу су свакако млади инжењер машинства Драгић Глишић и дугогодишњи одборник из Црвице Новица Савић. Њих двојица су још 2000. године, када је на Дрини забрањен прелазак чамцима са једне на другу обалу, били главни организатори народних протеста у Црвици којима се кренуло у медијску кампању и борбу за права и опстанак српског народа на овим просторима. Били су предвођени политичким идеологом и великим борцем за опстанак Срба у Подрињу др Радомиром Павловићем, иначе председником Скупштине општине Сребреница. Своје упориште су нашли у Влади Републике Српске на челу са Милорадом Додиком. Тако се дошло и до остварења вековног сна подрињског становништва, асвалтирања регионалног пута поред Дрине. Изградњом овог пута Црвица је од јесени 2007. године напосто препорођена.

РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА

А

Абдулићи, село у Осату код Факовића
Аргентарија, Сребреница
Аустроугарска царевина, окупатор БиХ
Аустрија
Азбуковица стари назив за обласз у Западној Србији
Албанија

Б

Биљача, село код Саса
Босна
Бујаковићи
Бујаковића Гај, брдо и мајдан између Бујаковића и Црвице
Бешировићи, село у Осату
Блажијевићи, село у Осату
Бољевићи, село у Осату
Божићи, село у Осату
Боцмане, потес од Дубоког потока уз Дрину до центра Црвице
Бијели камен, вододелница Црвице и Жљепца
Бјеловац
Братунац
Беч
Бајина Башта
Баточина
Балкан, полуострво и планина
Београд
Београдски пашалук
Босански пашалук

Бачевци, село на Дрини
Бирач, област и део Осата.
Боговађа, манастир
Благовештење Рудничко, манастир
Бранковина, родно место Ненадовића
Бистуц, илирски градови, уништили их Словени и Авари
Брадићи, село у Осату, родно место Малешевића, градитеља
цркве у Црвици
Бесеровина, село на Дрини
Бјелоглав, планина у Осату

В

Вишесава, село у Србији
Вранешевићи, село у Осату
Вуцаре, село у Осату
Ваган, стратешка кота на Јавору
Враца, село и Осату, заселак Црвице
Византија
Ваљево
Ваљевска нахија
Влашка
Вишеград
Врањковина, село у Осату
Височник, поприште битке са Турцима 1811. год., црква у Осату
Власеница
Виогор, планина у Осату, село у близини Сребренице
Вољавча, манастир
Вистад, војни комплекс у Ваљеву
Војводина

Г

Грабовац, манастир код Обреновца
Гручићи, заселак у Црвици, родно место Карамарка Васића
Гравик, заселак у Црвици
Грачаница, село и река у Азбуковици, подно Сокограда
Гроцка
Грац

Градина, висораван изнад Скелана, стратешка тачка у рату Аустрије и Србије 1914. год.

Горња Добриња, родно место Милоша Обреновића

Д

Дрина

Дебела Међа, коса између Вишесаве и Црвице

Дубоки Поток, притока Дрине

Даљегошта, село у Осату

Двизовићи, село у Осату

Драч, град у Албанији

Дрињача, притока Дрине

Домавија

Дубровник

Далмација

Дунав

Добрак, заселак Калиманића у Осату

Дивич, село код Зворника

Дервента, село код Перућца

Дуб, село код Бајине Баште

Дринска бановина

Дакија

Дилунтум, стари илирски град

Дукља

Добрун, манастир, седиште Митрополије, код Вишеграда

Дружетић, село код Ваљева, уточиште црвичких и осаћанских избеглица у Другом светском рату

Дејтон

Дечани, манастир

Ђ

Ђурђевац, утврђење на Дрини

Ж

Жепа

Жабоквица Српска, село у Осату

Жабоквица турска, село у Осату

Жлијебац, село у Осату

З

Запоље, село у Осату

Зворник

Зворнички Санџак

Западна Морава

Заовине, село код Бајине Баште

Загреб

Зета

Завидовићи

Зобишта, предео у Црвици, у близини Црвице

И

Исаковића Брдо, предео у Осату између Црвице и Даљегоште

Италија

Источно Римско Царство

Ибар

Ј

Јавор

Јелин, висораван на тремеђи Црвице, Својдруга и Сјерча, у Србији

Јадар, притока Дрињаче у Осату

Јадранско море

Језеро, заселак села Топлице у Осату

Јагоштица, село код Бајине Баште

Јерусалим

Јакетићи, село у Осату

К

Крижевац, село у Црвици, у Србији

Кулина, брдо над Дрином у Црвици

Карна, село у Осату

Калиманићи, село у Осату

Костоломци, село у Осату

Крњићи, село у Осату

Кличевац, утврђење код Сребренице

Клотијевац, село у Осату

Криваја

Крагујевац
Краљевина СХС
Криваја, манастир под Цером
Криви Вир, место на Дрини
Космај
Каона, манастир
Колубара
Кладањ

Л
Лијешће, село у Осату
Љесковик, село у Осату
Лаћићи, заселак у Црвици
Лудмер, област западно од Осата
Лим, река
Локањ, село код Зворника
Лелићи, манастир
Лончари, село у Посавини

М
Млечва, село у Осату
Мошићи, село у Осату
Македонија
Милићи, место код ВласеницеМорава

Н
Несмотар, планина у Осату
Ногачевићи, село у Осату
Немачка
Ново Брдо, град на Косову, рудник
Нежидер, гогор у Угарској у време Првог светског рата
Ниш

О
Осмаче, село у Осату
Осатица, село у Осату
Осат
Оклетац, село код Бајине Баште на Дрини

Овчиња, село код Бајине Баште, на Дрини
Обреновац
Отаве, предео у Црвици, превлака на којој је изграђена црква
Олово, град у Босни

П

Прибићевац, село у Осату
Петрича, село у Осату
Подриње
Пећи, село у Осату
Постоље, село у Осату
Прибидоли, село у Осати
Пријин Гроб, развође Црвице и Даљегоште
Побрњача, масив између Црвице и Жлијепца
Поточари, заселак у Црвици
Перућац
Пљесково, село на месту данашње Бајине Баште
Пожега
Поникве, висораван код Ужица
Пешта
Пашино Брдо, ката на Прибићевцу изнад Сребренице
Причиновић, село у Мачви
Панонија
Плива, река у Босни
Повлен, планина у Србији
Панчево
Пилица, село код Бајине Баште
Пирот
Прохићи, село у Осату

Р

Радошевићи, село у Осату
Радовчићи, село у Осату
Рађеновићи, село у Осату
Ратковићи, село у Осату
Рајетковићи, заселак у Црвици
Радићи, заселак у Црвици
Радловац, археолошко налазиште у Црвици

Романија

Рожањ, планина у Србији

Решагићи, село у Осату, део Скелана

Рим

Русија

Рача, село и манастир код Бајине Баште

Рогачица, село код Бајине Баште

Ребељ, село под Маљеном, уточиште избеглица 1942. год.

С

Солун

Сушица, планина

Стражевац, планина у Осату

Сулице, село у Осату

Станатовићи, село у Осату

Сасе, село у Осату

Својдруг, село код Бајине Баште

Скелани

Салона, римски главни град Далмације

Сирмијум, римски назив за Сремску Митровицу

Сребреница

Сава, река

Сребреник, тврђава код Сребренице

Соко, тврђава и стари град у Србији

Сикирић, село у Осату

Славонија

Свиштов, град

Сарајево

Санџак, област у Србији

Смедерево

Стон

Сремска Митровица

Сремски Карловци

Соча, река у Словенији

Т

Тегарска Река, село у Осату, река

Тегаре, село у Осату

Токољак, село у Осату
Топлица, село у Осату
Тузла
Турска
Травник
Топола, место у Шумадији
Тара, планина
Трешњица, село и река у Азбуковици
Троноша, манастир
Тракија
Тамнава
Тиват

У

Уршићи, село у Осату
Ужице
Угарска

Ф

Француска
Факовићи, село на Дрини, у Осату
Фрушка Гора

Х

Херцеговина
Хопово, манастир
Хан Пијесак

Ц

Црвица, село у Осату
Црвица, село у Србији
Цариград
Цер, планина
Црвена Стена, место на Дрини, надамак Бајине Баште
Црвена Ријека, место код Сребренице
Црна Трава
Црна Гора
Цетина, река

Ч

Чауш, планина у Осату

Чокешина, манастир

Ш

Шумадија

Шарампов, утврђење на Рачи, према Скланима 1804. године

Шабач

Шековићи

РЕГИСТАР ИМЕНА

А

Алипаша Видајић, види: Видајић Паша
Алипаша Сточевић, херцеговачки паша, одметник од султана
Алекса из Субјела, војвода у Првом српском устанку
Арачић, генерал
Атанасије, неимар манастира Боговађа, пореклом из Осата
Аскрапије, грчки бог здравља, поштован у Црвици и Осату
Атис, оријентално божанство, поштовано у Црвици и Осату
Апостол Павле
Андрија, поп црвички
Антонијевић Крста, учитељ у Црвици

Б

Богумил, бугарски поп, јеретик
Бранковић Ђурађ, српски деспот
Бећир паша, београдски, потом травнички везир
Бирчанин Сима, војвода, пореклом из Бирча
Бајо Осман, турски велепоседник из Пљескова (Бајина Башта)
Беатовић Павле, трговац из Братунца
Беатовић Госпава, жена Павла, трговца из Братунца, оптужена
за велеиздају и обешена у Тузли 1914. год.
Бинд, илирски Бог
Бојановски, археолог
Бабић Мирко, археолог из Бјељине
Букумири, словенско племе
Бурмази, словенско племе из околине требиња
Бан Кулин, види: Кулин Бан
Блажић Ристо, поп осаћански из Крњића
Бошковић Алекса, сељак из Црвице, члан Црквеног одбора
Бабић Аћим, вођа устанка у Источној Босни, на Романији и
Осату, 1941 - 1942. год.
Бајцер Милева,
Бркић Бориша, учитељ у Црвици
Бркић Љубинка, учитељица у Црвици

Богдановић Милка, наставница у Црвици
Богичевић Јово,

В

Вук Стефановић Карацић
Видајић Али бег
Видајић Мехмед, капетан зворнички
Видајић Паша, турски ајан 1804. год.
Вешкадић, сарајевски ајан
Васић Марко - Карамарко, војвода из Црвице
Вучић Тома, види: Тома Вучић Перишић
Војвода Вук, командант српског добровољачког одреда 1914. год.
Воја Танкосић, војвода у Првом светском рату
Вук Живановић, учесник ослободилачких ратова 1876. год., Осаћанин
Васо Штулић, сељак из Врањковине, учесник ратова 1876. и 1914. год.
Видас, илирско божанство
Веманције, епископ хришћански, око 270. год.
Вукан, син Стефана Немање
Василије (Качавенда), епископ Зворничко - тузлански
Вукмановић Светозар Темпо
Велимировић Николај, Свети Николај Српски, епископ и српски светац, пореклом из Осата
Владика Ђорђе (Јовановић), владика Зворничко - тузлански око 1924. год.
Вукићевић Миленко, историчар

Г

Грин, аустријски генерал 1739. год.
Гај Јулије Херкулан, бенефицијар римске легије у Скланима
Генерал Филиповић, аустријски генерал 1878. год.
Генерал Јовановић, аустријски генерал 1878. год.
Глишић Љубомир, сељак из Црвице, члан Црквеног одбора
Глигић Раденко, поп црвички
Грујовић Божидар, секретар Совјета у Првом српском устанку
Гођевац, неимар из Осата

Д

Делчић, сарајевски ајан

Де Фош, француски дипломата у Травнику 1804. год.

Димитријевић Дуле, командант добровољачког одреда 1914.

Данило, архиепископ

Данило, митрополит српски

Дијана, римска и илирска богиња

Долихен, култно божанство источњачких народа, поштовано у Осату

Диоклецијан, римски цар

Димитрије Солунски, види: Свети Димитрије, Митровдан

Драговић, Лековић Миливоје, учитељ у Црвици, погинуо 1942. год.

Ђ

Ђурић Зарија, трговац из Осата

Ђуришић Јован, српски добровољац, фрајкор 1788. год.

Ђокић Радован, учитељ у Црвици

Ђурић Стојанка, учитељица у Црвици

Ђурић Станимирка, учитељица у Црвици

Ђорђевић Миодраг Бели, свештеник из Бајине Баште

Ђукић Симо, свештеник у Црвици

Е

Емерих, угарски краљ

Егић Никола, свештеник у Црвици 1945. год.

Ж

Жигмунд, види: Сигисмунд, угарски краљ

Живановић Вук, добровољац у рату 1876. год.

Живановић Јово, добровољац у рату 1876. год.

Живановић Јован, студент из Брчког, добровољац у одреду

Косте Тодоровића

Живановић Лазар, сељак из Црвице, члан Црквеног одбора

Живановић Радоје

Жунић Милосав, учитељ у Црвици

З

Зора, илирско име, сачувано до данас у Црвици
Зекендорф, аустријски војсковођа
Зах, аустријски генерал

И

Илири, прастановници Балканског полуострва
Ибрахим Бег
Ибрахим Паша
Исајија
Игњатије
Изида, култно божанство, поштовано у Осату
Иноћентије, папа
Игњић Стеван, историчар из Ужица

Ј

Јупитер, врховно римско божанство, поштован у Осату
Јевремовић Алекса, осаћански неимар из Црвице
Јевремовић Павле, повереник народне одбране из Осата
Јерковић Којо
Јерковић Радован, учесник српско - турског рата 1876. год.
Јелић Милосав, народни песник, саборац мајора Косте Тодоровића
Јосиповић Милисав, инжењер, радио на подизању конака и
ризница манастира Раче
Јовановић Милутин, неимар црвички, градио Милошев конак
Јовановић Василије, неимар из Црвице
Јосиповић Бошко, неимар из Црвице, погинуо на Дрини 1942.г.
Јовановић Радован - Лукић, неимар из Осата
Јокић Милан, велепоседник из Бајине Баште
Јевремовић Јован, први школовани неимар из Осата
Јовановић Веселин, неимар из Црвице
Јиричек Константин, историчар
Јунона, римска богиња, поштована у Осату
Јовичић Васо, свештеник црвички
Јовичић Симо, парох црвички
Јовановић Тодосије, био председник Црквеног одбора 1892. год.
Јаковљевић Сава
Јаковљевић Марко

Јевремовић Новак
Јевремовић Нешо
Јовичић Јосип, појац у цркви 1913. год.
Јањићи, циглари из Петриче
Јаковљевић Живко, био члан Црквеног одбора
Јањић Витор, члан Црквеног одбора
Јашић Душан, члан Црквеног одбора
Јосиповић Милован, члан Црквеног одбора
Јашић Цветко - Цвејо, члан Црквеног одбора
Јаковљевић Митар, члан Црквеног одбора
Јањић Драган, секретар Црквеног одбора
Јашић Миленко, члан Црквеног одбора
Јовичић Јово, неимар из Црвице
Јашић Тодор, члан Црквеног одбора
Јозеф, финанси у Скланима, трагично страдао 1907. год.
Јовановић Јаков
Јустинијан, римски цар
Јашић Бранислав, ковач из Црвице, осуђен за рушење Сељачке
радне задруге
Јоловић Драгољуб, свештеник из Ужица
Јосип Поповић, ђакон из Црвице
Јојић Стеван, свештеник из Бајине Баште
Јотић Ранко, свештеник у Црвици
Јокић Душан, свештеник у Црвици
Јањуш Раде, свештеник у Црвици
Јевремовић Јово, звонар у Црвици 1913. год.
Јовановић Милан Лане, фудбалски репрезентативац Србије
Јевремовић Весо, звонар у Црвици
Јевремовић Пауна

К

Келти
Каракала, римски цар
Карађорђе Петровић
Кадрибеговић Ахметага, сарајевски ајан 1804. год.
Кнез Прозоровски, руски командант у Влашкој
Кнез Милош Обреновић
Коца Марковић, српски војвода и државник

Костић Ристан, добровољац 1876. год.
Карамарковић Милорад, историчар
Карамарковић Никола, војвода из Првог српског устанка
Константин Велики, римски цар
Кучи, племе у Црној Гори
Кулин Бан
Караотомановић Николај, београдски књижар, издавач
Крсмановић Митар, прота скелански и осатски
Катанић Крста, каменорезац из Осата
Катанић Властимир, наставник у Црвици

Л

Лазаревић Лука, поп и војвода у Првом српском устанку
Леонтије, великодостојник хришћански из Солуна
Леви Морис, учитељ у Црвици
Лукић Зорица, учитељица у Црвици
Лазаревић Бобан, јереј осатски, погинуо 1992. год.

М

Махинеји, присталице учења богумила
Мехмед Други Освајач, турски султан
Мехмед ага, турски заповедник у Зворнику
Млатишума Станиша, добровољац фрајкор
Михаило Михаљевић, вођа фрајкора
Мула Ножина, јаничар
Мехмед капетан Видајић, турски ајан из Зворника
Мехмед паша, травнички везир
Милан Обреновић, војвода
Мутап Лазар, војвода из Првог српског устанка
Михељсон, Иван Иванович, руски војсковођа
Мијатовић Мијат, добровољац у рату 1876. год.
Мехиновић Осман, припадник добровољачког одреда Косте Тодоровића
Мехиновић Махо, припадник добровољачког одреда Косте Тодоровића
Милошевић Живко, командир чете српске војске 1914. год.
Мајор Коста Тодоровић, командант Златиборског добровољачког одреда 1914. год.

Милосављевић Новак, инжењер ГП „Развој” из Бајине Баште
Митрополит Данило
Медаур, илирско божанство
Минерва, грчка и илирска богиња, поштована у Осату
Марс, римски бог рата
Митра, источњачко божанство, поштовано у Црвици
Маврикије, византијски цар
Митровић Андреј, историчар
Миловановић Милован, био члан Црквеног одбора у Црвици
Малешевић Стојан, осањански неимар, градио цркву у Црвици
Милутин, владика Ваљевски
Матић Зоран, академски сликар из Бајине Баште
Марковић Тодор, Поп Гођевац, парох црвички и осатски
Миловановић Тешан, свештеник у Осату
Митровић Стефан, свештеник у Осату
Мракић Сања, учитељица у Црвици
Мајор Дангић, Јездимир Дангић, вођа устанка у Источној Босни до 1942. године
Микић Проко, скелеција из Црвице
Микић Миленко, скелеција из Црвице
Миливојевић Лука
Максимилијан, римски цар
Милићевић Миливоје, свирач из Црвице
Милановић - Бабић Борисав, звонар и послужитељ у Црвици
Малешевић Здравко, учитељ у Црвици
Марјановић Милосава, учитељица из Црвице
Митровић Иван, учитељ у Црвици
Милић Стојимир, наставник у Црвици
Митровић Тихомир, парох црвички
Миланковић Атинагора, парох црвички
Мићић Јован, сердар
Марјановић Милорад, звонар
Марјановић Живан, звонар

Н

Немањићи, српска династија
Ненадовић Алекса,
Наполеон,

Ненадовић Јаков, војвода
Нинковић Никифор, писар Карамарка Васића
Нешковић Димитрије
Нешковић Јово, био члан Црквеног одбора
Николић Матија
Новаковић Никодин, свештеник у Црвици
Недељковић Момчило, инжењер, председник одбора за изградњу цркве у Скланима
Недељковић Милорад, осаћански неимар
Ненић Миливоје, свештеник у Црвици

О

Омер Паша Латас, турски војсковођа
Омеровић Хасан, припадник Добровољачког одреда Косте Тодоровића
Огњановић Никола, капетан српске војске
Обреновић Илија
Осман Делић, учитељ у Црвици

П

Пач Карло, археолог, истраживач у Скланима
Патарени, присталице богумилског учења
Паулукијани, присталице богумилског учења
Прота Матеја, Ненадовић, српски дипломата и државник
Побрић, Турчин из Сарајева
Петар, буљубаша Карамарка Васића
Петровић Благоје, војвода
Прокопије, византијски писац
Петровић Михаило, осаћански неимар
Пипери, црногорско племе
Поп Митар, свештеник црвички 1815. год.
Петровић Ђорђе, прота, уредник „Источника”
Поп Мато, прота црвички
Поповић Алекса, прота сребренички
Петковић Лука, био члан Црквеног одбора
Петковић Миливоје, неимар из Црвице, обновио цркву 1973. год.

Петковић Драган, неимар из Црвице, радио на обнови цркве 2003. год.

Петковић Срећко, био члан Црквеног одбора

Петковић Милан, прота сребренички

Поповић Трајче, учитељ у Црвици

Петковић Милица, учитељица у Црвици

Поповић Јосип, ђакон црвички

Проф. Петровић, архитекта, пројектант цркве у Скланима

Р

Радовановић Бориша, историчар из Крагујевца

Радимски, рударски стручњак и археолог

Родофиникин, Константин, руски дипломата у Београду код Карађорђа

Реџић Јусо, припадник Добровољачког одреда Косте Тодоровића

Рајаковић Милоје, министар у влади М. Стојадиновића

Радивојевић Живко, био члан Црквеног одбора у Црвици

С

Стефан Лазаревић, српски деспот

Сергејевски Димитрије, археолог

Симић Танасије, звонар цркве у Црвици

Стефан Немања, велики жупан

Стефан Котроманић, босански краљ

Стјепан Томаш, босански краљ

Селим Трећи, турски султан

Салибег Сребренички

Симић Павле, из Сјерча, учесник ратова

Сулејман Паша Скопљак

Силихтер Али паша

Стојкановић Јеротије,

Стојкановић Дамњан, трговац, перовођа и благајник цркве

Стојкановић Панто, неимар из Црвице

Стојкановић Јаков, неимар из Црвице

Стојкановић Јелко

Стојкановић Сава

Стојкановић Бранко

Стојкановић Видоје, неимар из Црвице
Стојкановић Радоје, свирач из Црвице
Стојкановић Живан
Стојановић Љубомир, историчар
Смајић Шефик, добровољац у одреду Косте Тодоровића
Синан Хајдаревић, добровољац у одреду Косте Тодоровића
Смаиловић Махмут, добровољац у одреду Косте Тодоровића
Сава Немањић, Свети Сава
Санџак Бег Зворнички, турски заповедник
Свети Тома, апостол
Силван, римско и илирско божанство
Серапис, оријентално божанство
Срејовић Драгослав, историчар, археолог
Самарџић Радован, историчар
Станојевић Тришо, кнез сребренички
Стевановић Мило
Стевановић Павле, био члан Црквеног одбора
Стевановић Драго, организатор устанка у Осату 1941. год.
Симић Марко, био члан Црквеног одбора
Средојевић Петар, сељак из Љештанског
Свети Никола
Стефан Дечански
Славиша Вајнер Чича, народни херој
Станојевић Милеса, учитељица у Црвици
Станојевић Велибор, учитељ у Црвици
Симеуновић Божидарка, учитељица у Црвици
Салиховић мустафа, учитељ у Црвици

Т

Твртко Први Котроманић, босански краљ
Тома Вучић Перишић, војвода
Танкосић Воја, војвода
Тодосије, средњовековни књижевник
Тана, богиња илирска
Трајан, римски цар
Тит, ученик апостола Павла
Трухелка Ћиро, археолог
Требишић Мирослав, слободни уметник

Тошанић Вељо, уметник
Трифунковић Милован - Ага, трговац осатски
Тошић Драгутин, учитељ у Осату, организатор устанка
Тадић Славко, сељак из Црвице, страдао од усташа 1943. год.
Тошић Александар, учитељ у Црвици
Тошић Радмила, учитељица у Црвици

Ћ

Ћетковић Војно, српски избеглица из Сарајева
Ћетковић Драгољуб, отац Војнов
Ћетковић Вишња, мајка Војнова
Ћоровић Владимир, историчар

У

Урошевић Драго, свештеник из Височника

Ф

Фочић Мехмед ага, дахија
Фрањо, аустроугарски цар

Х

Хаџи Мелентије Стевановић, архимандрит и војвода
Хусејин Паша
Хаџи Рувим, архимандрит манастира Боговађа
Херодот, антички писац
Хигија, грчка богиња

Ц

Цвилингер Јозеф, инжењер, пројектовао цркву у Црвици
Цвијовић Петрија, учитељица у Црвици

Ш

Штулић Васо, добровољац у рату 1876. год.

ЛИТЕРАТУРА

- Јован Цвијић: Балканско полуострво и јужнословенске земље (Београд, 1922)
- Др Владимир Ћоровић: Хисторија Босне (Београд, 1940)
- Сима Ћирковић: Историја средњовековне босанске државе (Српска књижевна задруга, Београд)
- Милорад Екмешчић: Стварање Југославије 1790 - 1918 (Београд, 1989)
- Васиљ Поповић: Источно питање, историјски преглед борбе око опстанка османлијске царевине у Леванту и на Балкану (Београд, 1928).
- Др Сућеска: Право и држава (Сарајево, 1966)
- Васа Чубриловић: Први српски устанак и босански Срби (Аранђеловац 2003).
- Др Стеван Игњић: Бајина Башта и околина, прва књига (Бајина Башта, 1985)
- Милан Ж. Милићевић: Кнежевина Србија (Државна штампарија, Београд 1876)
- Зборник Константина Јиричека, књига прва (Београд 1959).
- Миленко М. Вукићевић: Карађорђе, књига друга - Историја устанка од 1804 - 1807. (Београд 1988)
- Феликс Каниц: Србија, земља и становништво (од римског доба до краја XIX века), књига прва (СКЗ, Београд 1986).
- Е. Папалић: Античка насеља и комуникације.

- М. Баум - Д. Срејовић: Чланци и грађа
- Стојан Новаковић: Устанак на дахије 1804 (Београд, 1904).
- Бориша И. Радовановић: Радовановићи из Двизовића у Осату (Крагујевац 2008).
- Ђорђе Беатовић: Братунац и околина у мојим сјећањима (Београд 1981).
- Мр Драгиша Милосављевић: Црква брвнара у Дубу (Ужице 1994)
- Мр Драгиша Милосављевић: Осаћански неимари (Завичајни музеј Прибој, 2000)
- Др Е. Имамовић: Антички култни споменици на подручју Босне и Херцеговине (Сарајево, 1977)
- Ваљево, Постанак и успон градског седишта (Народни музеј Београд, одељење за историју Филозофског факултета) (Ваљево, 1993).
- Прота Матеја Ненадовић: Мемоари (Београд, 1993).
- Сто година школе у Скланима (Сребреница 2003)
- Биографски лексикон рачанског краја (Бајина Башта 2008)
- Обрад Додић: Црква Вазнесења Христовог у Рогачици (Бајина Башта, 2007)

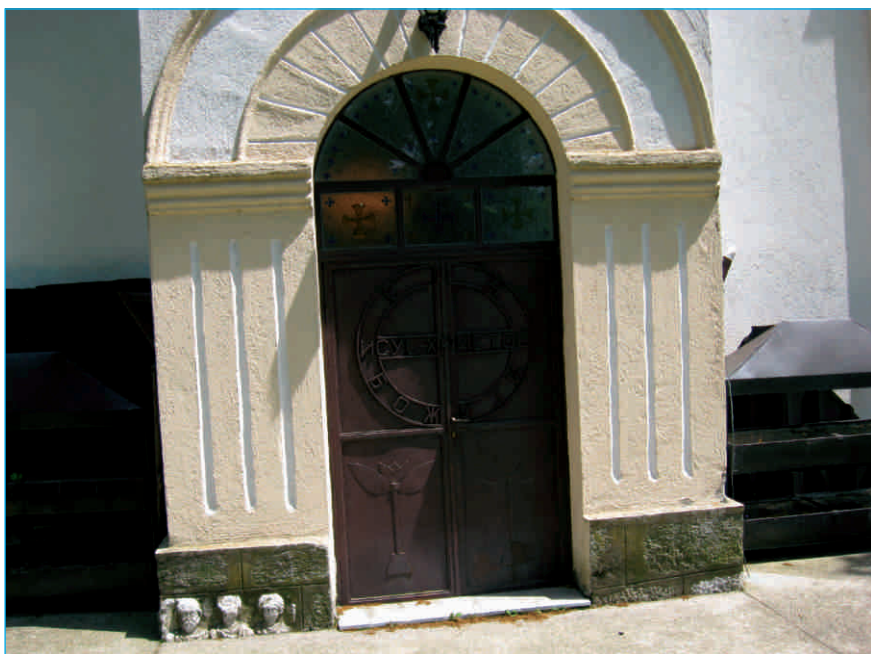
Црква у Црвици - једна од најлепших у Осају

Црква у Црвици - поглед из Србије, са групе стјране Дрине

Прелепи амбијент око црвичке цркве

Улаз у цркву

Сїолеїни храсїови украшавају црквену йорїу

Детїаљ са еїно изложбе из Осаїїа

Иконостас

Део црквеної мобилијара

Владика зворничко-йузулански Василије служи архијерејску литургију

Деталъ из старих боѣслужбених књиѣ

Ново еѣно насеље на обали Дрине, ѣољед из Србије

Панорама центѣра Црвице, ѣољед из Србије

Црквени одбор има највише заслуга за најновију обнову цркве у Црвици

Верни народ Црвицеса својим Владиком Василијем

Литија, део духовног живота народа Црвице

Митровдан 2003. године

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

ЦВЕТКО СТОЈКАНОВИЋ

(Црвица, 1948)

Основну школу завршио у Црвици, а гимназију у Тузли и Ужицу. Студирао на Вишој педагошкој школи у Ужицу и Вишој економској школи у Београду. Највећи део радног века провео на пословима у угоститељству у Бајиној Башти.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.222(497.11)-523.4(497.6)''1909-2009''
726.54(497.6)''1909-2009''
94(497.6 Црвица)

СТОЈКАНОВИЋ, Цветко, 1948-

Сто година цркве у Црвици и развој
духовног живота у Осату / Цветко Стојкановић.
- Бајина Башта : Stefan-Co Арсенијевић,
2009 (Бајина Башта : Stefan Co
Арсенијевић). - 249 стр. : илустр. ; 25 cm

Ауторова слика. - Тираж 500. - Белешка о
аутору; стр. 249. - Библиографија: стр.
247-248. - Регистар.

ISBN 978-86-88031-01-1

а) Црвица - Црква Св. великомученика
Димитрија - 1909-2009
COBISS.SR-ID 170243084